

HITEL

TARTALOM:

Nemzetiségi küzdelmek tanulsága	MESTER MIKLÓS
A nép táplálkozása kalóriaértékben	HEINRICH MIHÁLY
Új szellem Szlovenszkon	SZVATKÓ PÁL
Magyar mecénások Transylvániában	BALOGH JOLÁN
Románia mezőgazdasági átszervezése	OBERDING J. GYÖRGY
Az erdélyi színjátszás	BÖZÖDI GYÖRGY
A Márciusi Front	KOVÁCS IMRE

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE:

SZABÉDI LÁSZLÓ: Balázs Ferenc 1901—1937; ALBRECHT DEZSŐ: A Magyar Párt három napja; VITA ZSIGMOND: A megszűnt Tanu és a reform-gondolat; LŐRINCZI LÁSZLÓ: Tizennyolc pályaválasztó fiatal; VITA SÁNDOR: Két közgyűlés.

CLUJ

1937

HITEL

SZERKESZTIK :

Albrecht Dezső, Kéki Béla, Venczel József, Vita Sándor.

Megjelenik negyedévenként öt iv terjedelemben.

Minden cikkért írója felel.

Kéziratok Vita Sándor szerkesztő címére küldendők:

Cluj, Str. Memorandului 12.

Előfizetési ára egész évre 150 lej, 7 Pengő, 25 Kc.

Egyesszám ára : 40 lej.

Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe
a Hítel kiadóhivatala, Cluj, Str. Kogălniceanu 7.

Lapunk címfőjét Széchenyi *Hítel*ének 1830. évi első kiadása címbetűi után készítettük.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ : ALBRECHT DEZSŐ

NEMZETISÉGI KÜZDELMEK

TANULSÁGAI

A MAGYAR KÖZÖNSÉG nem képes oly higgadtan megítélni a román nemzetiségi kérdést, mint pl. az ír, breton, baszk, elzászi vagy flamand mozgalmakat, amelyek innen a távolból nézve mint a természetes fejlődés eredményeként jelentkező népi szabadságmozgalmak tűnnek fel előttünk. Egyet azonban nem szabad elfelejtenünk. A nagy nyugateurópai közvélemény a háború előtt a keleteurópai nemzetiségi mozgalmakat éppen olyan távlatból ítélte meg, mint mi ma innen. Keleteurópából, az említett baszk, breton, ír, flamand, stb. nemzetiségi mozgalmakat, és kétségtelenül szabadságmozgalmakat látott azokban.

Bármennyire nehéz a helyzetem, kénytelen vagyok a tárgyi-lagosság mellett maradni, mert nem tudok megrázkódtatás nélküli, fejlődőképes magyar életet elképzelni addig, amíg minden magyar ember őszintén, bátran és kellő hozzáértéssel szembe nem tud nézni a felmerülő, kétségtelenül nehéz, megoldatlan magyar élet-problémákkal.

Nem vitás, hogy a mai erdélyi kérdést sem láthatjuk addig tisztán, amíg az erdélyi románság nemzetiségi mozgalmainak a történetéről vallott felfogásunkat gyökeres revízió alá nem vesszük. Éppen ezért az a célom, hogy néhány részletkérdés, intézmény és tényező számbavételével a román nemzetiségi küzdelem néhány mai tanulságát elemezzem.

AZ EGYHÁZ.

MEREM ÁLLÍTANI, hogy minden nemzetiségi mozgalom erejét elsősorban az adja meg, hogy az egyház mennyire vállal közösséget vele, illetőleg mennyire tagadja meg ezt a közösséget tőle. Nyugaton az ír, baszk, elzászi mozgalmakban a katolikus egyháznak döntő szerep jutott. Meg is van az eredménye. A háború előtti Magyarországon — a szászoktól eltekintve — a legerősebbek a románok, mert egyháziilag a legjobban vannak megszervezve. Utánuk következtek a szerbek, a tótok és a ruthének. Hogy a háború előtt nem volt Magyarországon számottevő német nemzetiségi mozgalom, az szerintem elsősorban annak tulajdonítható, hogy az egyház távol tartotta magát attól. Ugyanez a jelenség a moldvai csángóknál is. A moldvai csángókat az egyház

nemzetiségi törekvéseikben egyáltalán nem támogatja, sőt a jelek arra mutatnak, hogy a moldvai csángókat magasabb egyházpolitikai szempontból teljesen román katolikusokká kívánják tenni.

Állításaim bizonyításul szükségesnek tartom néhány statisztikai adatot felhozni az 1910. évi népszámlálás alapján. Magyarországon 1910-ben a románság arányszáma 14'1% volt, ugyanakkor az összes magyarországi papok 26'1%-a volt román. A szerbek arányszáma 2'5%, ugyanakkor a papok arányszáma 2'4%. A tótok arányszáma 10'7%, a tót papok arányszáma 3'5%. A rutének arányszáma 2'5%, a rutén papok arányszáma 0'7%. A németek arányszáma 9'89%, a német papok arányszáma 5'7%.

Ne tévesszen meg senkit az a tény, hogy például a római katolikus egyházban a német és tót eredetű papok száma nagy, mert ezek már túlnyomó többségükben magyaroknak vallják magukat és magyaroknak számítanak. Tehát egy német vagy tót nemzetiségi mozgalom szempontjából nem jöhetnek számításba épügy, mint a csángók papjai, akiknek nagy többsége szintén magyar (— sőt jelenlegi Iași-i püspökük, Mihail Robu, gyermekkorában Rab Mihály volt —), de ma teljesen románnak vallja magát.

Ha a román egyházak nemzetiségi hivatását nézzük a múltban, meg kell állapítanunk, hogy ebből a szempontból kifogástalanul megállták a helyüket. Dogmatikailag nagy szakadék választja el egymástól a görög katolikusokat és a görög keletieket, mégis a két egyház sohasem élezte ki egymás közt az ellentéteket. Már 1791-ben a Supplex Libellus Valachorum-ot, amely az erdélyi románság első írott politikai programjának tekinthető, közösen adja be a görög keleti és görög katolikus püspök a bécsi udvarhoz. Ráadásul Adamovici Gherasim görög keleti püspök nem is volt román eredetű és mégis aláírta a Supplex Libellus Valachorum-ot. 1848 májusában a görög keleti és görög katolikus püspök közös egyetértéssel hívta össze az első román nemzetgyűlést Balázsfalvára. 1860-ban ugyancsak a két püspök elnöklete alatt az erdélyi románság olyan gyűlést tartott, amely kimondotta, hogy átkozott legyen az a román, aki a román nemzetiségi politikába felekezeti szempontokat visz be. S 1867 után, amikor a román világi értelmiség veszi át a tényleges politikai vezetést, a két egyház hátvédbe vonul az élről, háttérbe szorítottságában önálló politikai mozgalmat sohasem kezdeményez, hanem mindig lojálisan azonosítja magát a „román nemzeti párt” politikájával.

Az egyházak jelentőségének azonban van egy másik jelentős oldala is. Ha egy kisebbséget megfosztanak iskoláitól, akkor még mindig alkalom van arra, hogy a papok a hitoktatáson keresztül anyanyelvükön érintkezzenek a saját fajtájukbeli gyermekekkel. Kisebbségi szempontból éppen ezért a legveszedelmesebb dolog, ha az állam még a vallásoktatás nyelvét is szabályozza, illetőleg bármilyen más téren beleavatkozik indokolatlanul a legfontosabb kisebbségi intézmény, az egyház ügyeibe. Az ilyen intézkedés kiszámíthatatlan, súlyos következményekkel jár. Legalább is a múlt története azt bizonyítja, hogy amíg aránylag egyes országokban az államhatalomnak az autonóm közigazgatásból, állami hivatá-

lokból, sőt az iskolából is sikerült kiszorítania a nemzetiségeket, addig egyházi téren sohasem történt meg ez az intézkedés komoly zavargások és megrázkódtatások nélkül. A régi Magyarországon 1905-ben a darabont-kormány próbált beleavatkozni a nemzetiségek hitoktatásának a nyelvkérdésébe. Igen jellemző esetet ír le ezzel kapcsolatban Rebreanu Liviusz, a legnagyobb élő román regényíró. Elmondja, hogy egyik naszódvidéki faluban a román pap és a tanító egész életükben viszálykodnak egymással. Semmi remény sincs a kibékülésre, sőt a pap a tanítót a magyar hatóságoknak fel is jelenti, hogy teljesen tönkre tegye. De jön a tanfelügyelő, aki most már nemcsak a tanítót, hanem a papot is szigorúan megleckézteti, mert a gyerekek nem tudják a hittant magyarul. A tanfelügyelő eljárása annyira feldúlja a két haragos fél lelkivilágát, hogy ami évek hosszú során keresztül nem sikerült, az most pillanatok alatt megtörténik: őszintén kibékül egymással a román pap és a román tanító.

MAGYAR ILLUZIONISTÁK.

MAGYAR RÉSZRŐL sokszor halljuk azt a kijelentést, hogyha a világháború nem tör ki és a béke csendes évei tovább folytatódna, néhány évtized alatt Magyarország összes nemzetiségei megmagyarosodnak. Az 1900-as években több könyv jelent meg, amelyekben ezt az időpontot 1950—1960-ra jósolták. Illuzionista elképzelés, amely a tények teljes félreismerésén alapult. Annyi bizonyos, hogy az 1840-es évektől kezdve nagyarányú magyarosodás ment végbe Magyarországon, de csak a városokban. Pest, Buda, Győr, Székesfehérvár, Pécs, Kassa, Arad, Szekszárd, stb. mind megmagyarosodtak, azonban a magyarosodás a falvakon nem haladt előre. Még a nagy magyar városokhoz közeledő falvak is a maguk zárt életformájában meg tudták őrizni nemzetiségüket. Ha történt magyarosodás, az csak olyan falvakban fordulhatott elő, amelyekben a nemzetiségek száma elenyészően csekély volt a magyarsággal szemben. De az sem ritka eset, hogy a falvakban a csekélyszámú magyarság olvadt bele a népesség nagy többségét alkotó nemzetiségekbe. Az előbbire jó példa a Székelyföld, ahol a múlt század közepén még több községben élt elenyésző számú román család, akik e század első évtizedére mind megmagyarosodtak. Tiszta román község azonban egyetlen egy sem vált magyarrá, még akkor sem, hogyha a közvetlen szomszédai mind magyar községek voltak. Csíkbán Vasláb, Udvarhelymegyében Felek, Hidegkút és Oláhcsanak tiszta székely környezetben megőrizték román jellegüket. Viszont a Mezőségen, ahol nagyon sok községben elenyésző csekély számban fordult elő a magyarság, ott ezek olvadtak be a románságba. Szintiszta magyar községet a mezőszéki román tengerben sem veszítettünk el egyet sem a XIX. század folyamán. Végeredményében megállapítható, hogy ténylegesen a magyarság nyeresége a falvakban csak

azt a veszteséget egyenlítette ki, amelyet a nemzetiségek tőlünk hasonló módon nyertek.

Jancsó Benedek, a román kérdés szakértője, aki a tényeket nagyon jól ismerte, nem volt egy véleményen az illuzionista magyarokkal. Már az 1890-es években szembeszállt a magyar közvéleménnyel és hirdette, hogy a román nemzetiségi mozgalmaknak okai távolabbiak és sokkal összetettebbek, mint ahogy azt sokan a felszín felőlő jelenségeiből ítélve megtalálták. Jancsó szemléletében a román nemzetiségi mozgalom olyan jelenségnek tűnik fel, amely a történeti fejlődés irányvonalába esik. A történelmi mozgalmakról pedig tudni kell azt, hogy azokat lehet késleltetni, akadályozni, de nincs olyan földi erőhatalom, amely végső kifejlődésükben meg tudná gátolni. Ezért Jancsó állandóan sürgette, hogy politikusaink gyökerében ismerjék meg a kérdést és lépésről-lépésre átfogó, komoly állampolitikai intézkedésekkel — intézményesen — oldják meg azt, mert máskülönben a tüneti kezelés tragédiához fog vezetni. Első munkájában Jancsó komoly kultúrpolitikai javaslatokkal állt elő, de senki sem volt kíváncsi rá. Majd kolozsvári főigazgatóvá való kinevezését is elgáncsolták. Így a háború előtt tulajdonképpen komoly, önálló munkakört Jancsó nem is kapott, és mivel nem volt harcos politikus, megmaradt az elméleti tudományos munkásság mellett, anélkül, hogy újabb konkrét nemzetiségpolitikai javaslatokkal előállt volna.

Ha nem tör ki a háború, az események akkor is Jancsónak adtak volna igazat. 1914-től kezdve nem a nemzetiségi harcok elcsendesedése, hanem újabb fellángolása következett volna be. Belpolitikailag a politikai jogok, elsősorban az elődázhatatlan általános, titkos választójog kiterjesztése, és különösen Ferenc Ferdinánd állampolitikai terve, külpolitikailag pedig Románia állandó erősödése és Berlinnel való érdekkapcsolata adták volna meg a lökést erre. Nem véletlen, hogy közvetlen a háború előtt Magyarország mindenható miniszterelnöke az egész magyar közvélemény és az egész magyar politikai világ ellenére szükségét látta tárgyalni a román nemzetiségi párt vezetőivel egy román-magyar megegyezésről. A megegyezés nem jött létre. Szerintem azért, mert már késő volt. Tisza is éppen úgy elkésztett közvetlenül a világháború előtt, mint Kossuth 1849-ben, amikor Világos előtt akart megegyezni a románokkal. A Tisza-féle tárgyalásoknak mára is megmaradt egy igen érdekes, időszerű vonatkozása. Minden cinizmus nélkül, mint tény említtem meg, hogy ma éppen az az államférfi hirdeti külpolitikailag a románokkal való tárgyalás szükségességét, aki annak idején, mint ellenzéki politikus, emiatt Tiszát éppen külpolitikai okokból a leghevesebben támadta és követelte, hogy Tisza a tárgyalások fonalát szakítsa félbe. Ez szerintem azt jelenti, hogy a tények ereje minden emberi erő felett áll és azelőtt idejében meghajolni nem megalázkodást, hanem ellenkezően életrevalóságot és politikai bölcsességet jelent.

A HABSBURGOK.

TISZTÁZÁSRA VÁR még az a kérdés is, hogy az erdélyi románok a háború előtt valóban a Habsburgok csatlósai voltak-e, miként a magyar közvélemény hiszi. Tény ugyanis az, hogy a Habsburgok a nagyon szenvedélyes román nemzetiségi vezéreket nem szerették. Klein Innocentius elfogatására Mária Terézia adta ki a parancsot. A Supplex Libellus Valachorum-ot II. Lipót visszaküldötte az erdélyi országgyűlésnek, ahol a rendek Bob püspököt alaposan megleckéztették. Horával kapcsolatban is az igazság az, hogy kerébe törték és pedig II. József kifejezett beleegyezésével. Jancu Abrahámot 1848 után a császári kormány utasította ki Bécsből és záratta el Gyulafehérváron. Itt a börtönben érte őt az kegyetlen bántalom, amelynek következtében az érzékenylelkű ember elméje tulajdonképpen örökre elborult és 18 éven keresztül Avram Jancu lelkileg mint élőhalott járta az országutakat. Közismert a memorandum-pörrel kapcsolatban is az a körülmény, hogy a 300 tagú román küldöttség memorandumát Bécsben Ferenc József nem vette át, hanem kabinetirodája útján érintetlenül küldötte vissza az aláíróknak: Rațiu Jánosnak, a román nemzetiségi párt elnökének Tordára. Mégis a románok ragaszkodtak a Habsburgokhoz. Vajjon miért? Itt újból kénytelen vagyok egészen nyíltan beszélni. A gyakorlati politika nem pusztán elvek hangoztatása, hanem harc, állandó tevékenység. Az igazi réalpolitikuss eszményekért harcol, de ezt nem teszi egyszerre mindenki ellen, hanem útközben a kevésbé rosszal próbál megégyezni a nagyobb rossz ellen, anélkül, hogy elveit feladná. Az erdélyi románok úgy látták, hogy nemzeti szabadságukért folytatott küzdelmükben többet jelentenek nekik a Habsburgok, mint a magyar politikai világ, és ezért őket választották. A Habsburgok a románoknak jelentős politikai engedményeket nem adtak, illetőleg az 1860-as években megadták még a nemzeti egyenjogúságot is, de később visszavontak mindent a duálizmus létrejövetelekor. Azonban nem szabad elfelejteni, hogy a románok egyházi és kultúrintézményei a Habsburgoktól komoly támogatásban részesültek. Az egyházak pedig, amint előbb említettem, a legtöbb esetben a kisebbségi népi élet alappillérei. Az abszolutizmus alatt a Habsburgok segítségével alakul meg a balázsfalvi gör. kat. érsekség, amely addig csak püspökség volt. Ugyanekkor emellett több gör. kat. püspökség jön létre kimondottan román jelleggel. A háború előtti négy román gimnáziumból kettő az abszolutizmus alatt létesült. A másik kettő korábbi eredetű. Ekkor alapítják az Astra közművelődési egyesületet. 1868-ban kapja meg a román görög-keleti egyház mintaszerű autonómiáját, de erre vonatkozóan is már a komoly lépések tulajdonképpen az abszolutizmus alatt megtörténtek. Hasonló egyházi, iskolai és kultúrintézményeket a duálizmus alatt a románság nem tudott létesíteni. Ezért minden csalódás ellenére is egészen az összeomlásig bizonyos reménykedéssel tekintett az erdélyi románság a Habsburg-házra az uralkodó magyar politikai világgal szemben.

IRREDENTIZMUS.

A 67-ES POLITIKA mentségéül azt szokták felhozni, hogy a nemzetiségeknek és elsősorban a románoknak azért nem lehetett engedményeket adni, mert az irredenta-mozgalmak megzavarták a békés együttműködést a magyarság és a nemzetiségek között. Viszont a románok azt állítják, hogy a román irredentizmus, amely Romániában lábra kapott, a magyar nemzetiségi politikának volt az egyenes következménye. A lelkiismeretes magyar tudományra vár az a feladat, hogy a két álláspontot megvizsgálja és becsületesen levonja a következtetéseket. A magam részéről mindenesetre hibának tartom, hogy a 67-es kor nemzedékei később lépésről-lépésre megtagadták a nagy magyar klasszikus politikusok: Eötvös József és Deák Ferenc mérsékelt politikáját. Nagy kár volt az 1868. évi 44. (nemzetiségi) törvényt be nem tartani és tovább nem fejleszteni. Igaz, hogy a nemzetiségek már akkor többet követeltek, de azt hiszem, nem járok helytelen úton, amikor arra utalok, hogy az erdélyi magyarság sem vette tudomásul 1918-ban a gyulafehérvári határozatokat

Kétségtelen, hogy az 1868. évi nemzetiségi törvény végrehajtása és továbbfejlesztése alapja lehetett volna egy komoly magyar-román együttműködésnek. Csodálatosképpen ma a románság ugyanazt hangoztatja a gyulafehérvári határozatokról, amelyeknek betartása szintén alapja lehetne a magyar-román együttműködésnek, mint amit a duálizmus korának epigonjai hangoztattak a Deák-féle nemzetiségi törvényről:

A történelemben a hibákat sokkal könnyebb utánozni, mint az erényeket. És ez a tétel teljes mértékben áll a mai nemzeti-ségi politikára is. Ha összehasonlítjuk a három kisantant-állam nemzetiségi politikáját, kétségtelenül megállapítható, hogy aránylag a legokosabb nemzetiségi politikát a csehek folytatják. Szerintem ebben igen nagy szerepe van annak a körülménynek, hogy a cseh nép a maga egészében évszázadokon keresztül kisebbségi életet élt és mint ilyen bőséges tapasztalatokkal vette át az államvezetést 1918-ban.

Az sem véletlen, hogy az 1919. évi dec. 9-iki párisi kisebbségi szerződést a Bratianu-kormány helyett erdélyi ember, Vaida Sándor kormánya volt hajlandó aláírni. Az erdélyi román kormányzótanácsot, amely Maniu elnöklete alatt 1919-ben az erdélyi nemzeti kérdés rendezéséül az 1868. évi 44. magyar törvénycikket vette alapul, szintén regáti kormányelnök, Avarescu tábornok, oszlatta fel. Igaz, hogy Avarescu kormányában egy-két erdélyi

miniszter is tárcát vállalt, de azok nem képviselték és politikailag ma sem képviselik az erdélyi románságot. Természetesen azt sem lehet elhallgatni, hogy az erdélyi román nemzeti párt politikája a gyulafehérvári határozatok óta a mai napig nagy változáson ment keresztül. De ez a változás nem olyan nagyarányú, mint például a duálizmus korában a függetlenségi párté, amely még 1867-től 1870-ig a Kossuth-féle emigrációs nemzetiségi politikát hirdette,

A nemzeti parasztpárt, amelybe később beleolvadt a háború előtti erdélyi román nemzeti párt, — amely párt tehát ma is aránylag a legközelebb áll a régi erdélyi politikai hagyományokhoz, — rövid 4 éves kormányzása alatt aránylag a legtöbb életlehetőséget nyújtotta a kisebbségeknek. Bevezette a decentralizációt a közigazgatásban, bármilyen keveset, de állami segínyt adott a kisebbségi iskoláknak, rendezte az esküt nem tett kisebbségi és elsősorban a magyar kisebbségi köztisztviselők nyugdíj-ügyét.

De a nemzeti parasztpárt sem híve a regionálizmusnak, tehát a mai Románia keretében még román vezetés mellett sem hajlandó egy autonóm-Erdélyt meg-
térni, bár az állami decentralizáció elvét ma is hirdeti.

A többi számottevő párt még ezt a csekély közigazgatási engedményt sem hajlandó megadni. De arra is el kell készülni, hogy a nemzeti parasztpárt esetleg idővel kisebbségi programját teljesen feladja. Lassan eltávoznak a régi román nemzetiségi vezetők az élők sorából, és ki tudja, az új román nemzedék könnyen ráléphet arra az útra, amelyen Deák és Eötvös halála után a 67-es korszak magyar nemzedékei jártak.

Engem az erdélyi magyarság sorsa ma nem az Anghelcsuk, Onisifor Ghibuk miatt aggaszt, hanem azért, mert nem látom az elszánt magyar ellenfeleket: a magyar Ratiu Jánost, Lucaciú Lászlót, Vlad Aurélt, Goldis Lászlót, Maniu Gyulát vagy hogy még sokkal közelebbi példát említsek, nem látom az erdélyi magyar Bleyer Jakabot és Basch Ferencet. Nincs társadalom, amelyet tevékenyebbé, harcosabbá kellene tenni, mint a ma is teljesen passzív erdélyi magyar társadalmat, amelynek politikai téren ma sincsenek meg a népvézerei, a lelkes, önfeláldozó agitátorok; a gazdasági és kulturális téren viszont hiányoznak a szilárd, ellenálló intézményei. Legfontosabb kultúrszervezeteink: az egyházak körülbelül abba a sorsba jutottak, mint aminőbena gör. kat. egyház volt Klein Innocentius fellépésekor. Akkor Klein Innocentius az ellen harcolt, hogy a gör. katolikus papokat jobbágyi szolgálatra ne kötelezzék.

De mindebben az a szomorú, hogy míg Klein Innocentiust ez a helyzet önfeláldozó harcra tüzelte, addig a magyar részről ma ugyanezt kétségbeeséssel és önkéntes félrevonulással fogadják.

A FIATALSÁG.

A ROMÁNOK azért győztek politikai téren a magyarság vezetőivel szemben, mert a közelharcra jobban fel voltak készülve. Ismerték — s erre számos, következtetésre alkalmas adatunk van — a maguk belső erőviszonyait, de tisztában voltak a magyarság helyzetével és erőivel is. Míg egyfelől az európai nagypolitika erővonalának kifejlési irányába állították mozgalmukat, nem feledkeztek meg azoknak a belső harcizmódszereknek az alkalmazásáról sem, melyek minden sikerre vitt nemzetiségi mozgalmokban feltalálhatók. Így, hogy mást ne említsek, fiatalságukat is szívesen dobták a harcba, felismerve azokat az előnyöket, melyeket a fiatalság mozgékonyasága, belső heve ilyen mozgalmak számára jelenthet. Ez ugyan a nemzetiségi mozgalmaknál általános követelmény, hiszen köztudomású, hogy a ma már politikai hatalommá nőtt és a nemzetközi érdeklődés központjában álló nyugati nemzetiségi mozgalmakat is a legtöbb helyen szinte gyermekemberek romantikus vállalkozása indította el.

*

Olyan súlyosak a mai magyar élet feladatai, hogy azokat csak egy Széchenyi, Deák, Eötvös, Kossuth, Wesselényi nemzedékéhez hasonló magyar fiatalság tudja megoldani. Azt is mondhatnám, hogy a magyar fiatalság ma határokon innen és túl éppen annyi megoldatlan kérdéssel áll szemben, mint a háború előtt a cseh és a román nemzedékek. Ezek eredményesen megvívták a maguk nemzeti küzdelmét. Most az a kérdés, hogy vajjon a hasonló helyzetben a magyar fiatalság komolyan tanul-e az ő ereikből és hibáikból?

Dr. MESTER MIKLÓS.

A NÉP TÁPLÁLKOZÁSA KALORIAÉRTÉKEKBEN

A FALUKUTATÁS egyik legérdekesebb és rengeteg hasznos tapasztalatot nyújtó kérdése a táplálkozás. Ez a probléma még nálunk, Erdélyben, szinte teljesen nyílt. Az első hozzászólás *dr. Parádi Kálmán* cikke volt (A néptáplálkozás, *Hitel*, 1936. évi 2. sz.), amely a nagy kérdésről általános ismereteket nyújtott. Ha most ehhez a tárgykörhöz újabb adatokat csatolok és azokat apróbb részleteire akarom boncolni, teszem ezt azért, hogy a közérdekű feladathoz, a néptáplálkozás megismeréséhez, egy lépcsőfokkal közelebb jussunk. Tudom azt, hogy ez a rövid tájékoztatás nem fogja a kérdést megoldani, nem is lehet belőle vakmerő következtetéseket levonni, széles rétegben általánosítani — annál is inkább, mert csak egyetlenegy falura vonatkozik. Csak kezdetnek szánom az ily irányú kutatás megindításához ; célja a példaadás és a további munkára való irányjelölés.

A falutanulmányozás adatgyűjtésében ugyanis sehol sem találkozunk olyan leküzdhetetlennek látszó nehézségekkel, mint éppen a táplálkozás terén. Az adatokért a kutatónak önmagának kell elmennie, ha minden részletes körülményt figyelembe akar venni. Nem elégedhetik meg az iskolás gyerekek által összeírt heti étlapokkal sem, ha az ételek kalóriamennyiségét akarja kiszámítani. Így csak általános képet nyer. A részleteket csakis úgy tudhatja meg, ha a háziasszony bizalmát megnyerve, napról-napra mellette van és figyeli az ételek elkészítésében.

Ilyen irányú adatgyűjtést végeztünk mi, katolikus öregcserkészek,¹ a karácsonyi szünidőben. De még ennek is nagy része használhatatlanná vált a feldolgozás pillanatában. Ami mégis megmaradt a selejtes halmazból, az sem kifogástalan. Tehát már itt, a kezdet kezdetén is ugyanaz a nehézség — s talán éppen a legnagyobb — állja útunkat, amely mindvégig kísér és számtalan akadályt emel. Ha ezek után mégis hozzá merészelek fogni, csakis azért teszem, mert egyszer már el kell kezdeni.

¹ Az alábbi adatok annak a gyűjtőmunkának eredménye, amelynek népmozgalmi részét a *Hitel* megelőző számában (1937. évi 1. sz.) Venczel József tette közzé. A néptáplálkozási adatgyűjtést *Ferencz József, dr. Karácsonyi László, Sáry Béla, Uram Antal* és *Vadász Károly* öregcserkészek végezték.

I.

HA A TÁPLÁLKOZÁSSAL tisztában akarunk lenni, ismerünk kell mindenekelőtt e bonyolult folyamat alapvető fogalmait.

A táplálkozásnak az a feladata, hogy biztosítsa a szervezet számára azokat az anyagokat, melyek az életműködések céljából szükségesek. Testünk a táplálék által bevett anyagokat a következőkre használja fel:

1. a szervezet elpusztult anyagainak a pótlására;
2. a test hőmérsékletének a fenntartására;
3. az izommunkához szükséges erő (energia) fedezésére;
4. fiatal szervezetnél: növekedésre.

1. Az emberi test általában fehérje anyagokból, zsírból, szénhidrátokból, ásványi sókból és vízből áll. Ebből következik, hogy táplálékainknak is ezeket az anyagokat kell tartalmazniuk.

Mindezek közül a *fehérje* az, amely a sejtek legfontosabb alkotó eleme, ezért a szervezet leglényegesebb építő anyagát is a fehérjék képezik. A test elpusztult anyagainak a pótlásában is a legnagyobb szerepe a fehérjéknek van. Hasonlóképpen ez a leg nélkülözhetetlenebb anyag a növekedés számára is. Felnőtt, 65–70 kg. testsúlyú ember, napi legkisebb fehérjeszükséglete kb. 70 gr., tehát a testsúly minden kgr.-jára 1 gr. esik. Fiataloknak, akik még növekednek, több fehérjére van szükségük. Így 5–12 éves korban nem 1 gr., hanem 3 gr.-ot, 12–18 évig pedig 2 gr.-ot kell számítani kgr.-ként 24 órára. A fehérjék rendkívül bonyolult kémiai vegyületek, melyek szénből, hidrogénből, oxigénből és nitrogénből állanak. A gyakorlatban azokat az anyagokat szokták fehérjéknek nevezni, amelyek a tojásfehérjének, sovány húsnak, az állati szerveknek (vese, máj, velő), tej és termékeinek, a hüvelyeseknek (bab, borsó, lencse), továbbá a gombaféléknek a legnagyobb részét alkotják. Legtöbb tápértékű fehérje a tejben, tojásban és húsból van, legkevesebb értékesek azok, amelyek a hüvelyesekben és a kukoricában vannak.

Mivel a hő és az energia égésből származnak, ezért a test hőmérsékletének a fenntartására, valamint az izommunkához szükséges erő fedezésére olyan anyagok szükségesek, amelyek a szervezetben könnyen eléghetnek. Ilyenek a *szénhidrátok* és a *zsírok*. Vegytanilag mindkettő szénből, hidrogénből és oxigénből áll. Szénhidrátból táplálékok a cukor, a méz, a kenyér, általában mindenféle lisztből készült étel, a burgonya, a főzelékek (bab, borsó, lencse, stb.) és a zöldségfélék (retek, zöldborsó, sárgarépa, stb.). A zsírok a mindennapi életben is közismertek, leginkább találhatók az állati zsírokban, növényi olajokban, kővér húsból, tej és tejtermékekben (vaj, tejföl, tejszín, zsíros sajt, túró) és a tojás-sárgájában.

2. Egy 65–70 kgr. testsúlyú ember csupán a legfontosabb életműködések végett, mint például a szív működés, légzés, legcsekélyebb izommunka, 24 óra alatt annyi hőt termel, ami kalóriákban kifejezve kb. 2000–2300 kalóriának felel meg. (Kalória-

nak nevezzük azt a hőmennyiséget, amely 1 kgr. víz hőmérsékletét 1 C-fokkal emeli.) Ugyancsak felnőtt ember a legteljesebb nyugalom (alvás) idején 1680 kalóriát igényel (Altwater).

24 óra alatt könnyű testi munka végzésekor	2500	kalóriára van szükség
„ „ „ közepes „ „ „	2500—3500	„ „ „
„ „ „ nehéz „ „ „	4—5000	„ „ „

Látható tehát, hogy az erős izommunka az égések elevenségét a legnagyobb nyugalomhoz képest háromszoros értékre is emelheti, tehát a táplálékszükségletet is fokozza. De továbbá, — mivel a szervezet a test hőmérsékletének a fenntartására is hőt fejleszt, — ennek a hőnek hideg időben még többet kell kitérnie, miért is télen több táplálékra van szükség, mint nyáron.

A különböző anyagok tápértéke attól függ, hogy mennyi kalóriát tudnak nyújtani. Általában a szervezetben:

1 gr. szénhidrát	4'1	kalóriát
1 „ fehérje	4'3	„
1 „ zsír	9	„ fejleszt.

Felnőtt embernek egy napra 70—110 gr. fehérjére van szüksége. Fiatal szervezetekre is ugyanez áll, mert bár testsúlyuk kisebb, mégis a növekedés számára kgr.-ként több fehérjét kell számítani. Ennél nagyobb mennyiségű fehérje azonban szükségtelen, mert azt a szervezet már nem képes felhasználni. Nem mellékes azonban az, hogy ez a fehérje milyen természetű. Legalkalmasabb a tejben és tojásban található fehérje s csak azután következnek a más állati (hús, stb.) és végül a növényi eredetű fehérjék. Általában a napi összkalóriaszükséglet 15%-át fedezzük fehérjékből.

Bár a zsírok kétszerannyi kalóriát nyújtanak, mint a szénhidrátok, a napi zsírszükséglet mégsem nagyobb, mint 45—120 gr., mert ennél több zsír nehéz emészthetősége folytán táplálkozási zavarokat okozna. A zsírok fontossága különösképpen akkor lép előtérbe, amikor hideg időben nehéz testmunka végzéséről van szó, mert aránylag kis mennyiséggel a legtöbb kalóriát tudjuk elérni. Emészthetőség szempontjából a legelőnyösebbek a növényi olajok, azután a vaj és végül a disznózsír. Általában a napi kalóriaszükséglet 25%-át a zsírok adják.

A szénhidrátok a legkönnyebben emészthető és a legkönnyebben éghető anyagok. Ezért az összkalóriaszükséglet 60%-át a szénhidrátok teszik ki. Bár 2 gr. szénhidrát csak annyi hőt fejleszt, mint szinte 1 gr. zsír, a szervezet számára mégsem mindegy, hogy szénhidrátot vagy zsírt kap-e. A szénhidrátok bomlásakor olyan anyagok képződnek, mint például a szőlőcukor, amely az izmoknak a legfontosabb tápláléka, de amelyet a zsír pótolni nem képes. Ezért nélkülözhetetlenek a szénhidrátból táplálékok (cukor, méz, csokoládé) nehéz munka végzésénél, mert azok könnyen emészthetők, gyorsan szívódnak fel és megjelenve a vérben, eljutnak a fáradt izmokhoz és a kimerült idegsejtekhez.

3. Az ember nem táplálkozhatik egyoldalúan sem növényi, sem állati anyagokkal. A tisztán állati táplálékban igen sok fehérje van, amely nitrogén tartalmú bomlástermékekkel (húgsav, stb.) árasztja el a szervezetet, ezek pedig a vérben és a szövetnedvekben ballasztként szerepelnek s a kiválasztó szerveket, elsősorban a vesét, nagy munkával terhelik. Másrésről a hús, illetve az egyoldalú állati eredetű táplálék — a tejnek és némely állati szervnek, főképp a májnak kivételével — igen kevés szénhidrátot tartalmaz, továbbá a kis térfogatú, koncentrált állati táplálék aránylag hosszú bélcsatornánkat nem is ingerli eléggé, ezért a tápnedvek igen soká időznek a bélben és sokféle zavart okoznak (pangás, autointoxicatio, stb.).

Az egyoldalú növényi, vegetáriánus táplálkozás azonban szintén káros. A növényekkel egyrészt kevés zsír jut a szervezetbe (a növényi olajok a mi vidékeinken nem jöhetnek számba az étrendben), másrészt a bennők foglalt fehérjék nem használhatók ki, nem emészthetők oly jól, mint az állati fehérjék. A fehérjeszükségletnek növényi anyagokkal való fedezésére igen nagy tömeget kellene emésztőcsatornánkba fölvennünk, már pedig ily nagy mennyiséget a gyomor és a bél nem dolgozhat fel jól.

A táplálkozás terén is tehát marad a középut — állati és növényi táplálékok vegyesen — mely egyaránt élettani és egészségügyi követelmény. A legcélszerűbb összetétel: ha $\frac{1}{3}$ -a állati, $\frac{2}{3}$ -a növényi származású anyagokból áll.

4. A három említett tápanyagon kívül (fehérje, szénhidrát, zsír) a szervezetnek, hogy rendesen fejlődjék és egészségeses maradjon, még elengedhetetlenül szüksége van ásványi sókra és vitaminokra. Az ásványi sók (konyhasó, kalcium, magnézium, kálium, phosphor, vas, stb.) a vér acido-bazikus egyensúlyának a fenntartásában, a szövetnedvek és a vér osmosisos nyomásának a meghatározásában, a csontok és fogak felépítésében játszanak nagy szerepet, továbbá az izomszövet, a sejtek és a vérfesték (hemoglobin) nélkülözhetetlen alkotó elemei. A vitaminok (A., B., C., D., E.) a táplálkozáshoz elengedhetetlenül szükséges olyan anyagok, melyek a szervezet egészséges működését és normális fejlődését biztosítják. A vitaminok olyan elenyésző kis mennyiségben találhatók az élelmiszerekben, hogy kalória és tápértékük teljesen számbavehetetlen. A vitaminok hiánya különböző betegségeket okoz (skorbut, beri-beri, pellagra, angolkór).

II.

EZEK UTÁN vizsgálat alá vehetjük, hogy az egyetlenegy faluból kiválasztott öt család hogyan táplálkozik egy hét alatt a téli hónapokban. Kétségtelen tény az, hogy a táplálkozást a vagyoni helyzet döntően befolyásolja. Ezért egy család heti étlapjának a tanulmányozása előtt meg kell ismernünk annak gazdasági helyzetét és a családtagok számát. Így:

1. *Albert* György családja a következőkből áll: apa 37, anya 34, anyós 70, fiú 17, fogadott leány 12 éves. Van 3 hold szántó, 6 hold kaszáló, 2 tehén.

2. Szabó Mihály „szegény” családja: apa 40, anya 34, fiuk 12, 10, 8, 5 és 1 évesek. Semmi ingatlan sincs a belsőségen kívül, van egy fejős és egy meddő tehén.

3. Bara András családja: apa 61, anya 53, fiú 24, szolga 14 éves. Van 5 hold szántó, 15 hold legelő, 10 hold kaszáló, 2 ló, 1 tehén, 2 borjú, 10 juh és 3 kecske.

4. Miklós Ferenc családja: apa 36, anya 35, fiú 16, leányok 12 és 10 évesek. Van 6 hold szántó, 21 hold legelő-kaszáló, 10 hold erdő, 4 tehén és egy disznó.

5. Szabó Mihály „gazdag” családja: nagyapa 97, apa 65, anya 58, unoka 26, ennek felesége 21, kisebbik unoka 18, dédunoka 4 éves. Van 12 hold szántó, 19 hold kaszáló-legelő, 2 fejős tehén 2 borju és 40 juh. Pénzgyűjtők, magukra keveset adnak.

A MELLÉKELT TÁBLÁZATOK adataiból világosan látszik, hogy öt különböző vagyoni helyzetű család egy személyre eső napi kalóriaszámanak középértéke 2906. Ez a napi kalóriamennyiség kb. megfelel egy 24 óra alatt mérsékelt testi munkát végző ember napi szükségletének. Első látásra csaknem 3000 kalória elegendőnek tűnik fel, ha azonban tekintetbe vesszük azt, hogy a székely ember egész napja fárasztó munkában telik el és hogy télen amúgyis több kalóriát igényel, ezt a 2906 kalóriát kevésnek találjuk. Annak a nehéz testi munkának, amit a falusi ember végez, legalább 4000 kalória felelne meg.

Külön-külön véve az adatokat, azt a tényt látjuk megerősítve, hogy a falusi ember annál jobban táplálkozik, minél gazdagabb, mert amíg a legszegényebb Szabó Mihályék napi egy személyre eső kalóriamennyisége 2370, addig a Bara Andráséké 3490 s közöttük az átmenet (Albert Gy.: 2627, Szabó M. „gazdag”: 2923, Miklós F.: 3120) kb. szintén a családok gazdasági fokozata szerint történik.

Ha azt vizsgáljuk, hogy ezt az átlag 2906 kalóriát milyen tápanyagok szolgáltatják, úgy találjuk, hogy ennek 12.30%-át a fehérjék, 14.10%-át a zsírok és 73.80%-át a szénhidrátok adják. Szembeötlő a szénhidrátok túlnyomó nagy arányszáma a zsírok és a fehérjék elenyésző százaléka mellett. Ha a százalékokat külön-külön vesszük mind az öt családra nézve, kevés eltérést találunk, amely mégis azt igazolja, hogy minél szegényebb valamely család annál több szénhidráttal (Szabó Mihály „szegény”: 78.78%) és annál kevesebb zsírral (ugyanők: 9%) ill. fehérjével (12.22%) táplálkozik. A szénhidrátok uralkodó százaléka (rendesen 60%) mellett különösképpen kevés zsír (normálisan 25%) szerepel, amely pedig télen igen nagy fontosságú, hiszen annak ke lene fedeznie az energia jó részét. De a fehérjemennyiség (12.30%) sem elegendő, ha tekintetbe vesszük azt, hogy ennek csaknem a felét (42%) a kenyér adja, már pedig a kenyérben és a kukoricában — amely szintén lényeges százalékát szolgáltatja az összfehérjének — van épen a legsilányabb tápértékű fehérje. Még egyedüli vigasztaló, hogy a tej, amely a legnagyobb tápértékű fehérjét tartalmazza, elég sokszor és igen tekintélyes mennyiségben található az étlapo-

kon. De a hús — amely pedig egyik legfontosabb fehérjeforrásunk — alig szerepel, vagy ha igen, akkor is legtöbbször csak a marhahús. Ugyanitt említhetjük meg a főzelékek és a zöldségek csaknem teljes hiányát. S a szénhidrátok aránytalan nagy százaléka mellett még az a hátrány is megvan, hogy éppen a legfőbb tápértékű szénhidrátokat (cukor, méz) nem fogyasztják egyáltalán. A falusi ember szénhidrátokkal (kenyér, puliszka, krumpli) tömi meg magát s az már a gyomrának és a beleinek a feladata, hogy ezt a terhelő mennyiséget megeméssze és feldolgozza. Nem számít, hogy mit eszik, fontos, hogy a hasa tele legyen.

Ilyen elképesztő adatok mellett egyedül csak az helyénvaló, hogy tejet — ezt a legtökéletesebb táplálékot — sokat fogyasztanak. A tej szolgáltatja a fehérjének a legértékesebb részét és a zsíroknak a legtöbb kalóriáját. Ha tejet sem látnánk az étlapokon, ijesztő volna a fehérje- és zsírszegénység. Kár, hogy az adatokat mind onnan gyűjtöttük, ahol minden családnak, még a legszegényebbeknek is, legalább 1 tehene van. De így is következtethetünk, mert ha ez a legjobb eset, mi lehet a legrosszabb?

Az étlapok minőségi vizsgálatánál kitűnik azután, hogy majdnem kizárólag csakis növényi táplálékokkal élnek. Ebben kell keresni a zsírszegénység okát, hiszen nálunk a növényekben foglalt zsírok (növényi olajok) egyáltalán nem jöhetnek számba a táplálkozásnál. A fehérje-hiány is pótolva lenne, ha több állati eredetű táplálékkal élnének. Ugyancsak a minőség szempontjából fontos követelmény lenne az ételek nagyobb változatossága. Ha a falusi ember nem enne kenyeret (ez adja a táplálékok 50.09 %-át), puliszkát (12.51 %), krumplit (11.35 %) és tejet (7.50 %) semmit sem enne, mert a hús (2.36 %) és a többi táplálékok együttesen (16.19 %) még $\frac{1}{5}$ részét sem teszik ki az elfogyasztott élelmeknek. Ez a négy főtápláléka tehát (kenyér, puliszka, krumpli, tej), ez szerepel az étlapon kevés kivétellel és még kevesebb változatossággal szinte minden egyes nap. Végeredményében azonban mind az öt család étkezésében a kenyér dominál, ez adja a napi összkalória 50.09 %-át s ez teszi ki a fehérjének szinte a felét (42 %) és a szénhidrátok többségét (58.88 %). Máskülönben a tanulmányozott öt család a napi élelemnek 40.85 %-át reggel, 32.32 %-át délben és 26.83 %-át este fogyasztja el. Városi ember szemében szokatlanak tűnik, hogy főétkezése nem az ebéd, hanem a reggeli. Ha azonban számba vesszük, hogy délelőtt végzi a legnehezebb munkát, megértjük az étkezéseknek ezt az eltolódását.

Az ásványi sók és a vitaminok tanulmányozásánál csak annyit mondhatunk, hogy ezek sem vitetnek be elegendő mennyiségben a szervezetbe. Itt lépnének előtérbe a főzelékek, a zöldségek és a gyümölcsök, melyeket azonban hiába keresünk a megismert öt étlapon. A túlságos sok kukoricával való táplálkozás — valószínűleg a belőle hiányzó vitaminok hiánya folytán — oka a pellagra-betegségnek, amely sajnos nálunk, a Székelyföldön, sem ismeretlen. A másik eléggé elterjedt betegség, az angolkór, szintén vitamin (D vitamin) hiánynak tulajdonítható, ami nem is csoda,

hiszen D vitamint tartalmazó tápanyagok (összes állati és növényi zsírok) kevésszer kerülnek a falusi ember asztalára.

Osszefoglalva a levont következtetéseket: mennyiségileg a munkához mértén napi több kalória, jobb tápértékű és valamivel több fehérje, lényegesen kevesebb szénhidrát és jóval több zsír; minőségileg: sokkal változatosabb táplálkozás kellene.

III.

AZ ÉTLAPOK részletes vizsgálata és a belőlük leszűrt tanulságok önmagukban véve csak tudományos értékkel bírnak; gyakorlati hasznuk nincs, ha nem adjuk meg a hiányok pótlására és a hibák kiküszöbölésére vonatkozó irányelveket s ha nem járulunk ezzel — az elégtelen táplálkozás megjavítását célzó javaslatokkal — egészségügyi politikánk részletkérdéseinek felfedéséhez.

Ebből a szempontból első megfontolásunk, hogy az általános egészségügyi követelmények közül (lakás, fűtés, világítás, táplálkozás, ruházkodás, köztisztaság, munkaegészségügy) a táplálkozás az egyedüli, ahol az igényeket egy bizonyos határon túl a legkisebb mértékben sem lehet csökkenteni, mert: enni kell. Egészségügyünk megjavításának a céljából épen ezért a legjelentősebb figyelmet a táplálkozás megjavítására kell fordítani. Mezőgazdasági állam lévén, a hibák szinte mindenütt ugyanazok: nem elég a napi kalóriamennyiség, kevés a zsír- és fehérjefogyasztás, ezzel szemben pedig túlsok a szénhidrát. S nyilvánvaló, hogy mindez egyszerre megszűnne, ha több állati eredetű táplálékot fogyasztanának.

Önmagától adódik tehát az egyedüli orvoslás, ami egycsapásra véget vetne a helytelen ételmezésnek, s ez: a bőségesebb és célszerűbb táplálkozást ellátni hivatott *közösségi állattenyésztés* bevezetése. Nemcsak az egészségügyi helyzeten segítene ez, hanem gazdasági előnyöket is hozna. Ha a kérdésnek tisztán gazdasági oldalát elemezzük, a tanulmányozott községben már pusztán csak ebből a szempontból is kiválóan jövedelmező volna a földművelés mellett az okszerű állattenyésztés, hiszen a község termőföldje nagyon silány. Eszerint az állattenyésztés fokozása és megjavítása — kettős: egészségügyi és gazdasági követelmény.

IV.

A MEGKEZDETT MUNKÁT azonban tovább is kell vinni. A példaadásnak szánt, s itt közölt próbálkozás talán új távlatokat nyitott, amelyeket érdemes lenne követni. Ezért fontos, hogy az adatgyűjtéssel tisztában legyünk. Az adatok felvételére vonatkozólag ugyanis különböző módszereket ismerünk, melyek a tanulmányozandó néprétegek, a rendelkezésükre álló segédeszközök, az elérendő cél és végül az adatfelvevő előzetes kiképzése szerint változnak. A különböző szerzők* által ajánlott módszerek közül

* V. ö. D. C. Georgescu: Problema alimentației țărănești. Sociologie Românească. 1936, 2. sz.

Különböző táplálékok összetétele :

A n y a g	Fehérje %	Zsír %	Szénhidrát %	100 gr. anyag kalóriaértéke
Disznóhús átlag ..	17'5	15'5	—	215
Marhahús ..	19'5	14'0	—	210
Füstölt sonka sovány	25'0	8'0	—	180
Borjúhús átlag ..	19'0	2'5	—	105
Báránycsőr ..	19'0	16'0	—	230
Szalonna ..	2'0	85'0	—	740
Tőpörtyű ..	19'0	75'0	—	770
Füstölt kolbász ..	22'0	15'0	—	220
Zsír ..	0'5	98'0	—	900
Csirke sült ..	24'5	8'5	—	185
Liba, kacsacsőr közepes	13'5	31'5	—	450
1 db tyúktojás (50 gr.)	5'5	5'1	—	70
Tehéntej ..	3'1	3'5	4'7	65
Téj (savanyú) ..	4'0	21'5	3'0	230
Aludttej ..	3'2	3'3	3'4	55
Vaj ..	0'5	82'0	0'5	770
Tehéntúró ..	16'0	20'0	1'6	255
Paradicsom ..	1'2	0'1	2'3	15
Káposzta ..	1'9	0'2	4'9	30
Savanyúkáposzta ..	1'0	—	4'0	20
Zöldbab ..	2'0	0'1	5'5	30
Kalarábé ..	2'0	—	5'0	30
Tök ..	1'1	0'1	6'5	30
Petrezselyemgyökér	1'0	—	8'0	50
Sárgarépa ..	1'2	0'3	9'2	45
Téli bab ..	18'0	0'5	40'0	245
Téli borsó ..	16'5	0'5	45'0	255
Lencse ..	18'0	0'5	47'0	270
Burgonya ..	2'1	0'1	20'0	100
Búzaliszt ..	10'2	0'9	75'0	360
Kukoricaliszt ..	7'5	2'0	70'0	335
Rozsliszt ..	6'5	0'5	74'0	340
Árpaliszt ..	9'0	1'0	68'0	320
Rizshántolt ..	6'5	0'5	76'0	360
Köleskása ..	8'0	3'0	65'0	330
Árpakása ..	7'5	1'5	69'5	330

az első: a közvetlen módszer: a kutató önmaga jegyzi fel a különböző családok által egy bizonyos meghatározott időben elfogyasztott ételek mennyiségét és minőségét. Ennek a módszernek azonban nagy előnyei mellett megvan az a hátránya, hogy igen részletező, s éppen ezért nem alkalmazható hosszú időn át sok családnál egyszerre. Egy másik módszer az u. n. *élkezési napló készítése*, amely abból áll, hogy az illető család egy tagja a megfelelő uta-

ALBERT GYÖRGY

	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT	VASÁRNAP
Reggeli	Turós puliszka 3034 kal.	Tejes puliszka 3807 kal.	Tejes kávé 1283 kal.	Tejes puliszka 3807 kal.	Turós puliszka 3034 kal.	Főtt krumpli káposztalével 1839 kal.	Tejes kávé 1283 kal.
	750 gr. puliszkaliszt 2524 kal. F: 236 — SzH: 2153 — Zs: 135 200 gr. turó 510 kal. F: 138 — SzH: 12 — Zs: 360	(V. ö. a hétfői vacsorával)	2 liter tej 1283 kal. F: 267 SzH: 386 Zs: 630	(V. ö. a hétfői vacsorával)	(V. ö. hétfői reggelivel)	(V. ö. a pénteki vacsorával)	(V. ö. a szerdai reggelivel)
Ebéd	Káposztaléves rizskásával 1781 kal.	Húsleves galuskával, sóban főtt krumplival 2557 kal.	Disznóhús rizzsel 2116 kal.	Köménymaglevés, turóslaska 2299 kal.	Arvakeves, nudli 3548 kal.	Disznóhús rántott káposztával 2335 kal.	Húsleves, sóbanfőtt krumplival, palacsinta 3471 kal.
	300 gr. rizskása 1033 kal. F: 84 SzH: 935 Zs: 14 40 gr. zsír 353 kal. F: — SzH: — Zs: 353 100 gr. buzaliszt 359 kal. F: 44 SzH: 307 Zs: 8 1 drb. hagyma 36 kal. F: 4 SzH: 32 Zs: —	500 gr. marhahús 698 kal. F: 451 SzH: — Zs: 247 250 gr. gríz 870 kal. F: 107 SzH: 718 Zs: 45 1 drb. tojás 70 kal. F: 24 SzH: — Zs: 46 1000 gr. krumpli 919 kal. F: 90 SzH: 820 Zs: 9	500 gr. disznóhús 1083 kal. F: 376 SzH: — Zs: 707 300 gr. rizs 1033 kal. F: 84 SzH: 935 Zs: 14	250 gr. rozsliszt 872 kal. F: 69 SzH: 758 Zs: 45 200 gr. turó 510 kal. F: 138 SzH: 12 Zs: 360 3 drb. tojás 210 kal. F: 72 SzH: — Zs: 138 80 gr. zsír 706 kal. F: — SzH: — Zs: 706	750 gr. buzaliszt 2654 kal. F: 326 SzH: 2243 Zs: 85 2 drb. tojás 140 kal. F: 48 SzH: — Zs: 92 50 gr. zsír 441 kal. F: — SzH: — Zs: 441 90 gr. rozsliszt 313 kal. F: 25 SzH: 272 Zs: 16	2000 gr. káposzta 601 kal. F: 163 SzH: 492 Zs: 36 70 gr. zsír 617 kal. F: — SzH: — Zs: 617 600 gr. disznóhús 1117 kal. F: 280 SzH: — Zs: 837	500 gr. marhahús 698 kal. F: 451 SzH: — Zs: 247 1000 gr. krumpli 919 kal. F: 90 SzH: 820 Zs: 9 500 gr. buzaliszt 1784 kal. F: 219 SzH: 1525 Zs: 40 1 drb. tojás 70 kal. F: 24 SzH: — Zs: 46
	Tejes puliszka 3807 kal.	Tojásrántotta szalonnával és káposztával 2494 kal.	Paradisomleves laskával 1962 kal.	Turós leves 638 kal.	Főtt krumpli káposztalével 1839 kal.	Krumplileves árván 1380 kal.	Tejes kávé 1283 kal.
	2 liter tej 1283 kal. F: 267 SzH: 386 Zs: 630 750 gr. puliszkaliszt 2524 kal. F: 236 SzH: 2163 Zs: 135	5 drb. tojás 348 kal. F: 118 SzH: — Zs: 230 1000 gr. káposztacika 207 kal. F: 43 SzH: 164 Zs: — 250 gr. szalonna 1929 kal. F: 21 SzH: — Zs: 1908	2 liter paradicsom 310 kal. F: 103 SzH: 189 Zs: 18 350 gr. buzaliszt 1229 kal. F: 151 SzH: 1025 Zs: 53 1 drb. tojás 70 kal. F: 24 SzH: — Zs: 46 40 gr. zsír 353 kal. F: — SzH: — Zs: 353	250 gr. turó 638 kal. F: 172 SzH: 16 Zs: 450	2000 gr. krumpli 1839 kal. F: 181 SzH: 1640 Zs: 18	1500 gr. krumpli 1380 kal. F: 136 SzH: 1230 Zs: 14	(V. ö. a szerdai reggelivel)
Vacsora							

Magyarázat: F — fehérje, SzH — szénhidrát, Zs. -- Zsír.

1. melléklet.

BARA ANDRÁS

	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT	VASÁRNAP
Reggeli	Teljes puliszka 3807 kal.	Tej 1283 kal.	Disznóhús puliszkával 3668 kal.	Teljes puliszka 3807 kal.	Turós puliszka 3034 kal.	Sült krumpli káposztával 1839 kal.	Tej 1283 kal.
	750 gr. puliszkaliszt 2524 kal. F: 236 SzH: 2153 Zs: 135 2 liter tej 1283 kal. F: 267 SzH: 386 Zs: 630	2 liter tej 1283 kal. F: 267 SzH: 386 Zs: 630	500 gr. disznóhús 540 kal. F: 189 SzH: — Zs: 351 750 gr. puliszkaliszt 2524 kal. F: 236 SzH: 2153 Zs: 135 60 gr. zsír 529 kal. F: — SzH: — Zs: 529 2 drb. hagyma 75 kal. F: 9 SzH: 66 Zs: —	(V. ö. a hétfői reggelivel)	750 gr. puliszkaliszt 2524 kal. F: 236 SzH: 2153 Zs: 135 200 gr. turó 510 kal. F: 138 SzH: 12 Zs: 360	2000 gr. krumpli 1839 kal. F: 181 SzH: 1640 Zs: 18	(V. ö. a keddi reggelivel.)
Ebéd	Paszulyleves 2058 kal.	Káposztaleves kásával 984 kal.	Köménymagleves galuskával 1572 kal.	Disznóhús krumplival 2528 kal.	Teljes reszelt 2672 kal.	Borsóleves 1143 kal.	Húsleves, sóban főtt krumplival 3022 kal.
	700 gr. paszuly 1722 kal. F: 542 SzH: 1148 Zs: 32 120 gr. tejjől 266 kal. F: 21 SzH: 13 Zs: 232 1 drb. tojás 70 kal. F: 24 SzH: — Zs: 46	300 gr. sárgakása 984 kal. F: 103 SzH: 800 Zs: 81	250 gr. gríz 870 kal. F: 107 SzH: 718 Zs: 45 1 drb. tojás 70 kal. F: 24 SzH: — Zs: 46 40 gr. zsír 353 kal. F: — SzH: — Zs: 353 80 gr. búzaliszt 279 kal. F: 35 SzH: 238 Zs: 6	1000 gr. krumpli 919 kal. F: 90 SzH: 820 Zs: 9 1000 gr. disznóhús 1080 kal. F: 378 SzH: — Zs: 702 60 gr. zsír 529 kal. F: — SzH: — Zs: 529	2 liter tej 1283 kal. F: 267 SzH: 386 Zs: 630 400 gr. reszelt 1389 kal. F: 104 SzH: 1213 Zs: 72	700 gr. borsó 511 kal. F: 136 SzH: 344 Zs: 31 40 gr. zsír 353 kal. F: — SzH: — Zs: 353 80 gr. búzaliszt 279 kal. F: 35 SzH: 238 Zs: 6	500 gr. marhahús 698 kal. F: 451 SzH: — Zs: 247 300 gr. rozsliszt 1335 kal. F: 84 SzH: 1197 Zs: 54 1 drb. tojás 70 kal. F: 24 SzH: — Zs: 46 1000 gr. krumpli 919 kal. F: 90 SzH: 820 Zs: 9
Vacsora	Főtt krumpli 1839 kal.	Puliszka hagymával 3424 kal.	Rántott krumpli 2086 kal.	Kolbász 1727 kal.	Rántott káposzta 888 kal.	Rántott krumpli 2086 kal.	Sült szalonna teával, rántotta 2045 kal.
	2000 gr. krumpli 1839 kal. F: 181 SzH: 1640 Zs: 18	10 drb. hagyma 371 kal. F: 43 SzH: 328 Zs: — 60 gr. zsír 529 kal. F: — SzH: — Zs: 529 750 gr. puliszkaliszt 2524 kal. F: 236 SzH: 2153 Zs: 135	80 gr. zsír 706 kal. F: — SzH: — Zs: 706 1500 gr. krumpli 1380 kal. F: 136 SzH: 1230 Zs: 14	750 gr. kolbász 1727 kal. F: 710 SzH: — Zs: 1017	900 gr. káposzta 271 kal. F: 74 SzH: 181 Zs: 16 70 gr. zsír 617 kal. F: — SzH: — Zs: 617	(V. ö. a szerdai vacsorával.)	200 gr. szalonna 1546 kal. F: 16 SzH: — Zs: 1530 5 drb. tojás 347 kal. F: 118 SzH: — Zs: 229 40 gr. cukor 152 kal. F: — SzH: 152 Zs: —

2. melléklet.

Magyarázat: F — fehérje, SzH — szénhidrát, Zs — zsír.

SZABÓ MIHÁLY „szegény”

	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT	VASÁRNAP
Reggeli	Tejes puliszka 4335 kal.	Sült krumpli 2300 kal.	Tej 962 kal.	Sült krumpli 2300 kal.	Tejes puliszka 4335 kal.	Turós puliszka 3883 kal.	Túrós kávé 1183 kal.
	1000 gr. puliszkaliszt 3373 kal. F: 323 SzH: 2870 Zs: 180 1,5 liter tej 962 kal. F: 200 SzH: 289 Zs: 473	2500 gr. krumpli 2300 kal. F: 227 SzH: 2050 Zs: 23	1,5 liter tej 962 kal. F: 200 SzH: 289 Zs: 473	(V. ö. a keddi reggelivel)	(V. ö. a hétfői reggelivel)	1000 gr. puliszkaliszt 3373 kal. F: 323 SzH: 2870 Zs: 180 200 gr. túró 510 kal. F: 138 SzH: 12 Zs: 360	1,5 liter tej 962 kal. F: 200 SzH: 289 Zs: 473 55 gr. cukor 221 kal. F: — SzH: 221 Zs: —
Ebéd	Paszulyleves 2463 kal.	Káposztaléves kásával 377 kal.	Sült krumpli káposztalével 2300 kal.	Reszelt leves 1547 kal.	Káposztaléves laskával 1817 kal.	Borsóleves 1173 kal.	Túrós gulyáska 2148 kal.
	760 gr. paszuly 1871 kal. F: 589 SzH: 1247 Zs: 35 30 gr. zsír 265 kal. F: — SzH: — Zs: 265 90 gr. liszt 327 kal. F: 43 SzH: 277 Zs: 7	130 gr. sárgakása 377 kal. F: 42 SzH: 318 Zs: 17	2500 gr. krumpli 2300 kal. F: 227 SzH: 2050 Zs: 23	300 gr. rozsliszt 1335 kal. F: 84 SzH: 1197 Zs: 54 1 drb. tojás 70 kal. F: 24 SzH: — Zs: 46 12 gr. zsír 105 kal. F: — SzH: — Zs: 105 1 drb. hagyma 37 kal. F: 4 SzH: 33 Zs: —	500 gr. rozsliszt 1747 kal. F: 140 SzH: 1517 Zs: 90 1 drb. tojás 70 kal. F: 24 SzH: — Zs: 46	800 gr. borsó 551 kal. F: 146 SzH: 369 Zs: 36 35 gr. zsír 309 kal. F: — SzH: — Zs: 309 90 gr. rozsliszt 313 kal. F: 25 SzH: 272 Zs: 16	130 gr. túró 331 kal. F: 89 SzH: 8 Zs: 234 500 gr. rozsliszt 1747 kal. F: 140 SzH: 1517 Zs: 90 1 drb. tojás 70 kal. F: 24 SzH: — Zs: 46
Vacsora	Rántott káposzta 712 kal.	Sült krumpli 2300 kal.	Köménymagleves 662 kal.	Tej 962 kal.	Rántott káposzta 712 kal.	Sült krumpli 1839 kal.	Disznóhús krumplival 1459 kal.
	900 gr. káposzta 271 kal. F: 74 SzH: 181 Zs: 16 50 gr. zsír 441 kal. F: — SzH: — Zs: 441	(V. ö. a keddi reggelivel)	30 gr. zsír 265 kal. F: — SzH: — Zs: 265 90 gr. liszt 327 kal. F: 43 SzH: 277 Zs: 7 1 drb. tojás 70 kal. F: 24 SzH: — Zs: 46	(V. ö. a szerdai reggelivel)	(V. ö. a hétfői vacsorával)	2000 gr. krumpli 1839 kal. F: 181 SzH: 1640 Zs: 18	1000 gr. krumpli 919 kal. F: 90 SzH: 820 Zs: 9 250 gr. disznóhús 540 kal. F: 189 SzH: — Zs: 351

Magyarázat: F — fehérje; SzH — szénhidrát; Zs — zsír.

3. melléklet.

Egy heti kenyérfogyasztás

N É V	A n y a g	K A L Ó R I Á B A N			
		Fehérje	Szénhidrát	Zsír	Összesen
Albert György	6250 gr. árpaliszt	2416	17425	562	20403
	1250 gr. buzaliszt	546	3841	101	4488
	5000 gr. rozsliszt	1397	15170	900	17467
	Összesen :	4359	36436	1563	42358
	Egy napra összesen				6051
Szabó Mihály „szegény”	12500 gr. árpaliszt	4837	34440	1125	40402
	3000 gr. krumpdi	261	2580	27	2868
	Összesen :	5098	37020	1152	43270
	Egy napra összesen				6181
Bara András	7500 gr. árpaliszt	2902	20910	675	23487
	7500 gr. rozsliszt	2055	22750	1350	26155
	Összesen :	4957	43660	3025	49672
	Egy napra összesen				7091
Miklós Ferenc	7500 gr. árpaliszt	2902	20910	675	23487
	7500 gr. rozsliszt	2055	22750	1350	26155
	Összesen :	4957	4366	2035	49642
	Egy napra összesen				7091
Szabó Mihály „gazdag”	12500 gr. rozsliszt	3491	37925	2250	43666
	7500 gr. árpaliszt	2902	20910	675	24487
	Összesen :	6393	58835	2925	68153
	Egy napra összesen :				9594

Összefoglaló táblázat.

K A L Ó R I Á B A N						
	Fehérje	Szénhidrát	Zsír	Összesen	Egy napra esik átlag	Egy személyre esik átlag
Kalória absz. sz.	11716	65225	15004	91945	13135	2627
%	12.15	70.93	16.92	100.00		
Ebből a kenyérre esik % ..	37.20	56.00	—	45.00		
Kalória absz. sz.	10138	65362	7469	82969	11852	2370
%	12.22	78.78	9.00	100.00		
Ebből a kenyérre esik % ..	50.28	56.63	—	52.15		
Kalória absz. sz.	11644	70383	15703	97730	13961	3490
%	11.91	72.02	16.07	100.00		
Ebből a kenyérre esik % ..	42.57	62.04	—	52.82		
Kalória absz. sz.	14959	79416	15224	109599	15600	3120
%	13.65	72.36	13.89	100.00		
Ebből a kenyérre esik % ..	33.00	55.00	—	46.00		
Kalória absz. sz.	13029	90914	18849	122792	17542	2923
%	10.61	74.03	15.36	100.00		
Ebből a kenyérre esik % ..	49.00	64.71	—	55.50		

sítások szerint, napról-napra feljegyzi az étkezéskor szereplő ételeket. Ez sem vihető könnyen keresztül, mert világos és pontos útbaigazításokra van szükség, de meg minden egyes háznál nehezen fogunk találni egy-egy családtagot, aki ezt lelkiismeretesen és hozzáértően vezesse. Végül van a *táplálkozási mérleg* módszere, amely feltétlenül a legpontosabb, hiszen tudományos, tisztán laboratóriumi vizsgálat, de éppen ezért nagy tömegeknél nem lehet megvalósítani és a megfelelő segédeszközök és felkészültségünk is hiányzik.

A rendelkezésünkre álló módszerek közül az első, a közvetlen, a legmegfelelőbb, mert ez alkalmazható legkönnyebben s ezt követik legtöbben. A táplálkozás tanulmányozása családokra osztva már csak azért is a leginkább indokolt, mert a falusi család, illetve háztartás egy kis zárt gazdasági rendszer, ahol a föld megmunkálását csaknem kizárólag a családtagok végzik s a földük befolyó hozam is a legtöbbször csak a család szükségleteinek a fedezésére elegendő. Megismerjük így egyszerre a család vagyoni helyzetét, az összes családtagok számát, korát és nemét, az általuk elvégzett munka nagyságát, amely tényezőket el nem hanyagolhatjuk, ha a táplálkozást akarjuk tanulmányozni. Különösen fontosnak tartom a napi munka nagyságának a figyelembevételét, mert ez egyenes arányban áll a táplálék-szükséglettel. Ez hiányzik, sajnos, adatainkból, mert azokat éppen olyan időszakban — újév-től-vízkeresztig — gyűjtöttük, amikor a falusi ember munkája inkább a házkörüli teendőkben merül ki.

De ha egyetlen falu táplálkozási viszonyairól tiszta képet akarunk nyerni, szükséges, hogy a legkülönbözőbb vagyoni helyzetű és minél több család étlapjával rendelkezünk. Kevés adatból nagy merészség általánosítani, míg több bizonyíték birtokában már szélesebb érdekkörű következtetéseket vonhatunk le. Csupán egy időszak (előbbi adataink tisztán csak a téli hónapokra vonatkoznak) táplálkozásának a kutatása csak mint mozaikkő szerepel, szükséges éppen ezért minden egyes évszaknak megfelelő étlapsorozat, hogy a kép teljes legyen.

Az adatok feldolgozása, a táplálékok mennyiségi és minőségi vizsgálata a gyűjtést követően pepecselő munkálatnak tűnik, de elválaszthatatlan a végső következtetések megalkotásától. A részletező analízisek¹ nélkül nincs érvekre alapozott munka, nagy vonalakban tájékozottak leszünk, de a szorosan egymáshoz kapcsolódó és mindent kifejező számok hiányozni fognak. Pedig éppen erre van szükség, megközelítően pontos százalékokra s minél több beszédes számadatra, hogy az eddig csak hangoztatott ítéletünknek biztos alapot szerezzünk.

Dr. HEINRICH MIHÁLY

¹ Ebben a feldolgozó munkában eredményesen használható a közleményünkhöz mellékelte, különböző táplálékok összetételét tartalmazó táblázat.

ÚJ SZELLEM SZLOVENSZKÓN

AMIKOR a szlovenszkói indulásoknál kerestük azokat a kisebbségi életben dolgozó józan és értelmes lényeket, akik ki tudják fejezni problémáikat és minden fejtegetésükkel nevelnek és példát adnak, tovább viszik a szellemi és gyakorlati élet ügyeit, önkéntelenül is aszázadforduló szlovák értelmiségének kifejlődésére gondoltunk.

Az akkori *Hlas* folyóirat köré csoportosuló szlovák intelligencia jóformán kivétel nélkül, egyénileg és együttesen bebizonyította, hogy szellemi elképzelései és kulturális útkeresései pompás gyakorlati kibontakozáshoz és eredményhez tudnak vezetni. Akkoriban Vajansky nemzete romantikus irodalom-imádatban élt, a szlovákság alig volt más, mint szép rege, valami meghatározatlan nosztalgia, amit kétmillió földhözragadt, álmodozó ember élt. Néhány fiatal intellektuel, — kezdetben talán tizen lehettek — Hodzsa, Srobár s mások, elhatározták, hogy „realista” folyóiratot adnak ki, s így született meg a *Hlas*. Célja: nevelés, a zavaros kérdések tisztázása, a nemzeti öntudat ápolása, de egyúttal demokratikus és reális medrekbe öntése volt, a szervezkedés előkészítése, a romantikus szlovák felfogások átgyúrása. Az irodalom, a művészet másodlagos szerepet játszott a lapban, Annál többet az ismeretterjesztés, az európai formák bemutatása és alkalmazása a helyi viszonyokra, a pontos diagnózis, a gyógyszerek megkeresése, sőt lassú adagolása a betegnek. Egy új intellektuális élgárda kikristályosítása a szellemi fegyelmezettség, józanság és szociális igazságosság nevében. S mindez kérlelhetetlen őszinteséggel történt; nem is csoda, ha a turócszentmártoni álmodozók csakhamar a *Hlas* ellen fordultak s a konjunktura-lovagok ugyan-csak ádáz harcot viseltek ellene. De a történelem igazolta a folyóiratot, amely páratlanul fontos szerepet játszott a szlovák életben s hajdani munkatársai ma mind a legbefolyásosabb helyeken ülnek. Új középosztályt nevelt a *Hlas*, vékony, de munkára alkalmas réteget, fegyelemre oktatót, elhozta Európát, megtalálta az igazi kapcsolatot, nevelt, hatott, gyarapított. Csodálatos, hogy ez az aránylag kicsiny és gyenge orgánus mekkora szerepet tudott játszani a szlovák nemzeti józanodás folyamatában.

Félévvel előbb, amikor az *Új Szellem** kiterveztük, a *Hlas* szerepére és céljaira gondoltunk. A kisebbségben szerényebben és halkabban ugyanazt a kristályosító és átértékelő munkát óhajtanánk megkísérelni, amit a *Hlas* végzett. A feladatok azonosak, a helyzet is sokban emlékeztet az akkori szlovák helyzetre. Elmaradottság és

* A szerző a Prágában kéthetenként megjelenő Új Szellem c. kultúrpolitikai szemle alapítója és szerkesztője. A lap magas színvonalra az egész magyar nyelvterületen általános elismerést váltott ki.

veszedelmes illúziók között hangzatos és keresztülvihetetlen jelszavak virítanak és senki sem gondol arra, hogy a kisebbségi élet megjavításánál mindenekelőtt a nemzeti közösséget kell átalakítani, átnevelni, teherbíróvá tenni.

AZOK AZ ELVEK, amelyekről 1927-től 1930-ig, a gondolatok érlelése idején, annyit beszéltünk, ma is a legalkalmasabbnak látszanak. A nyugateurópai demokrácia ugyanúgy a követendő cél, mint akkor volt: a nemzeti és a keresztény elvekkel szövetkezett igazi és értékét igazolt nyugateurópai forma, ahogy az angolokban vagy tegyük föl: van Zeeland belga elképzeléseiben él. A flamand példa hevíti fantáziánkat. A magyart nem a nagy nemzetekkel hasonlítjuk össze, tudjuk, hogy kis nép és érezzük, jövője attól függ, vajon megtalálja-e a belső szervezkedéshez, a flamand mintájú belterjes gazdálkodáshoz vezető utat, megoldja-e a kis nemzetek boldog életének titkát. Diagnózist állítunk fel s érezzük (például a szociográfiai kutatások eredményében is érezzük), hogy a magyar nem túlzottan életképes nép és elsősorban életképességét kell nyugateurópai minta szerint növelni, ha szerepet kíván játszani a Duna medencéjében. A kisigényű, illúziómentes, reális életre azonban elsősorban a kisebbségnek van szüksége, elsősorban itt kell szakítani a donkíhóti hóbortokkal és megpróbálni, tud-e a magyar köznép a saját erejéből lelkiileg-tesztileg megszervezkedni s értelmes munkával helyzetét megjavítani. S ezért: mivel a nyugateurópai demokrácia sikerének előfeltétele a szolidaritás, és mivel a szolidarizmus erkölcsi kritérium, amit lehetetlen törvényekkel elrendelni és megparancsolni: *nevelni kell az embereket*, úgy mint Angliában és az angol példát lemásoló skandináv kis népeknél, ahol ez a nevelés soká tartott és körülményes volt.

HA TISZTÁZNI kívánnánk néhány szempontot, amely szerint cselekednünk kell, körülbelül a következő részletes rendszert állíthatjuk fel, természetesen anélkül, hogy ezzel megrajzoltuk volna elképzeléseink teljes és kimerítő képét.

I. Az 1926—30-as nagy élmények tovább élnek bennünk: tudatban vagyunk annak, hogy új körülmények között élünk, a magyarság régi életformái használhatatlanok és jobban az adottságokhoz kell simulnunk, *hí meg akarjuk gátolni népünk katasztrófális lemorzsolódását. Új magatartásra, gyakorlatiagra és szerénységre, józanságra és szívósságra, de egyúttal kemény és fegyelmezett kitartásra van szükségünk.*

II. Mindenekelőtt szlovenszkon magyar erőnket akarjuk megismerni, a nép materiáját, amely az új életet hordozza. A diagnózis felállításánál sokmindent észreveszünk:

1. Látjuk, hogy *nem vagyunk elég életképesek* és saját erőinkből nem sokra megyünk, megszoktuk azt, hogy eltartanak és gyámolítanak, így pedig a mai elhagyatottságban lehetetlen tovább élni.

2. Látjuk, hogy *magyar kultúránk Szlovenszkon gyengül, pusztul*. Parlagiasodunk. A műveltségnek, a magyarság e legnagyobb vonzerejének hatása gyengülőben van.

3. Látjuk, hogy a személyeskedésből és kenyéririgységből fa-

kadó úgynevezett „ideológiai harc”, amit néhány feltűnésre vágyó ember mesterségesen szít, lehetetlenné teszi erőink egységes kifejlesztését és az együttes megmozdulást a magyarság ellenfelei ellen.

4. Látjuk, hogy népünkben, főleg középosztályunkban erősödik a közöny a magyar dolgokkal szemben s ez megkönnyíti az elnemzetlenítést.

5. Látjuk, hogy népünk alapvető szociális felépítésre szorul, hogy önálló „kisnép”-ként saját erejéből tudjon létezni s politikailag és gazdaságilag bizonyos belső önkormányzatra szert tenni.

Ezt látjuk Szlovenszón.

III. Ha felveszük a látletet népünkről, ugyanakkor Európára is nézünk, keressük ott a megfelelő formát, amit átvehetnénk és előnyösen felhasználhatnánk. Európát szemlélve összehasonlítottunk. A tapasztalatok és megfigyelések alapján mérlegeljük helyzetünket és élesítjük a diagnózishoz és a terápiához egyformán szükséges józanságunkat, realizmusunkat.

1. Látjuk, hogy kis nép vagyunk, s nem angol—francia, hanem flamand vagy skandináv példán kell tanulnunk, ha részesei kívánunk lenni a kisebbségi megélhetés csodájának. Tőlük lessük el a kis népek életének titkát, a reális, önellátó berendezkedés módjait. Velük foglalkozunk, az ő formákat kívánjuk megismerni a folytonos gyakorlat, hírveréssel, szuggesztióval beépíteni életünkbe, hogy szinte észrevétlenül egyszerre csak mi is úgy kezdjünk élni, oly okosan és szorgalmasan, mint a flamandok — nem most, amikor már gazdagok, hanem amikor még hallatlan nehézségek között saját erejükből megvetették gazdagságuk alapjait.

2. Látjuk az európai helyzetből, hogy *rajtunk csak a demokrácia segíthet*. Kifelé-befelé egyformán szükségünk van rá: kifelé a velünk szemben való bánásmódban, befelé azért, mert népünk az igazi demokratikus elvek átvételével és átérzésével bévül megerősödik, egészségesebbé, ellenállóbbá válik, mint a flamandok és a skandinávok formája bizonyítja, simulékonyabb lesz, nem vak tömeg, hanem olyan politikailag iskolázott csoport, amelynek minden egyes tagja tudatában van rendeltetésének és érdekeinek és jól működő fogaskerékként illeszkedik a társadalom bonyolult gépezetébe.

3. De látjuk, hogy a demokrácia csak akkor érték és nem veszély, ha magas erkölcsi színvonalú emberek alkotják anyagát, akik között kifejlődött a becsületes szolidarizmus s a demokrácia szabadságjogait nem egymás ellen használják fel, hanem egymásért, mint az angolok és az északi népek. A kisebbségnél, a külső nyomás hatása alatt, megvan a remény, hogy ez a szolidarizmus jóformán kényszerűséből hamar kifejlődik s mi minden erőnkkel törekszünk feléje, mint a tisztult s nyugateurópai (nem közép európai vagy moszkvai) értelemben vett demokrácia nélkülözhetetlen előfeltételéhez.

4. Látjuk, hogy a szociális berendezkedés és a társadalmi együttlét tökéletesítése nemcsak az emberi igazságosságnak felel meg (mi mint igazságra szoruló kisebbség örökké küzdeni fogunk az igazságért s helyünk feltétlenül ott van, ahol a szociális igazságosságért küzdenek), hanem életképebbé is teszi a népet, mert a belső ellentéteket le-töri, meggátolja a széthúzást, többfelé irányulást, öntudatot, kitartást

ad, megerősíti a szegénység következtében legyengült rétegeket, akik, ha kiegyensúlyozottabb helyzetbe kerülnek, harcolni tudnak sorsukért és ragaszkodnak nemzeti formájukhoz.

5. Látjuk, hogy az álom és illúzió, amely gyors megoldásokat remélt, tarthatatlan, nem azért, mert az európai helyzet esetleg lehetett volna teszi, hanem azért, mert csodavárásra akkor sem rendezkedhetünk be, ha a csoda tényleg megjön. *Gyors megoldás helyett a lassú megoldás útját választjuk*, az adottságokkal való leszámolást, a szervezkedést, a védelmi helyek megfontolt és a la longue kiépítését. A kisebbséget hosszú lejárata után kell biztosítani, hogy ne morzsolódjék fel, erejét évtizedekre megszervezni, Így nem érheti baj, bármi történik, s ha gyors megoldás jön, — tant mieux — semmit sem veszítettünk.

6. Látjuk, hogy *politikailag a kisebbség kollektív egységének elismeréséért kell küzdenünk*, azért, hogy a szlovenszói magyar népet az államhatalom ne egyedeknek, hanem közösségnek tekintse, amely önmaga szabályozza életét és önmaga zárt egységként foglalkozik ügyeivel, legalább oly mértékben, mint ahogy a régi Csehszlovákia élvezett önkormányzatot az osztrák elnyomás alatt. A politikai cél s a mai európai adottságok közötti legnagyobb lehetőség: *a kisebbséget önkormányzat egy bizonyos irányú s ma még nehezen meghatározható formájának kiharcolása*. Akik nem ezért a célért harcolnak, s megelégszenek azzal, hogy az államban a magyarokat csak mint többkevesebb joggal rendelkező egyedeket kezeljék, nincsenek tisztában a helyzettel, — vagy nagyon is tisztában vannak vele s nem akarják, hogy a magyarság tényleg reális életkörülmények közé kerüljön. Mert a „kollektív test”, az „autonómia” kívánása nem nemzeti, vagy — mit tudom én — „imperialista” kívánság, hanem reális életszükséglet: ha nem harcoljuk ki, a magyarság lemorzsolódása feltartóztathatatlan, a kisebbség összetartó ereje széttörik, a nép eltűnik. Ebben az esetben minden küzdelem felesleges, sőt nevetséges (s ezt tudat alatt a magyar egyének is megéreznek), mert miért erőltetni egy néphez való tartozást, ha e népnek nincsen itt nemzeti egysége, összetartó kapcsa és a hozzátartozás csak nyelvi külsőség, és így nyűg és ballaszt a megélhetésnél. A zsidók fokozatosan elvesztették nyelvüket, amint megszűnt nemzeti (s náluk vallási) kohéziójuk s elvesztett a kristályosodási tengely. *Minek a mindennapi csak nehézséget jelentő nyelv, ha nincs hozzá nemzet?* Valahány kisebbség volt, amelynek tagjai csak mint egyének illeszkedtek az idegen államok testébe s nem mint kollektív testületek, mind megszűntek létezni. De az együttesen gondolkozó nemzetrészek megmaradtak. Magyarországon mind a két példát láthattuk: az önálló törvényszerűség szerint élő szászok megmaradtak, a pesti és a pestvidéki németek, a nemzeti összetartozandóságért ma harcoló egyedek, egyszerűen eltűntek, pedig háromszor annyian voltak.

7. Látjuk, hogy a többség és a magyar kisebbség között igazi összhang csak úgy keletkezhet, ha *Csehszlovákia kibékül Magyarországgal*, s a határok — mint Titulescu mondotta — „ellégiesednek”. Minden erőnkkel erre a kibékülésre törekszünk, a két állam szellemi és gazdasági szinbiózisára, de tudjuk, hogy annak előfeltétele: a két

állam végérvényes megegyezése a kisebbségi kérdésben s az, hogy *a kisebbségi magyarság olyan messzemenő életjogokat kapjon, hogy tényleg a híd szerepét tölthesse be a két állam között*, az önálló pil-lérekben nyugvó hidét, amelyet egyik oldalról sem ásnak alá és nem bomlasztanak.

IV. *Önmagunkat nézzük, Európát és európai helyzetünket nézzük, de Magyarországot is nézzük, mert végeredményben az európai kultúrát is csak a magyar műveltségen át kaphatjuk meg, ugyanolyan módon és ugyanolyan eszközökkel, mint az anyaországban. Mit látunk, ha a mai Magyarországra esik tekintetünk?*

1. Látjuk, hogy *a magyar kultúra egyike a legnagyobb vonzó-erőknek*, amely a kisebbséget a magyarsághoz fűzi. Fölényes forma, amely még a kétnyelvűeket és a közömböseket is magas rangjának búv körébe tereli. Ápolnunk kell teljes erővel, mert a magyar kultúra a kisebbség nyelvi és nemzeti megmaradásának legerősebb támasza, nagyobb biztatás a magyarság számára, mint a politika.

2. Látjuk, hogy *a huszadik század negyedik évtizedében mozgásba jött a magyar élet*, a szellem pionírjai egy új magyar világ kiépítésén fáradoznak, a nép felemelésén, az állapotok megjavításán és a diagnózis kegyetlen felállítása után a terápia is megkezdődött. Teljes erővel osztozunk az új magyar népi, társadalmi, tudományos, realisztikus elindulásokban, amelyek Szekfű Gyula kezdeményezéseitől Illyés Gyulán, az új katolikus demokrácián, a határozott népi szociális irányon át a városi, Európához hasonult polgári demokráciáig terjed, *Az új lendületet az egyik — népi — oldalon a szociális ártrendezés vágya, a másik — városi — oldalon a józanodás és az őszinte redlizmus vágya, mindkét oldalon pedig a demokrácia vágya jellemzi*. Nekünk erőnk és támaszunk ez a megújulás; tudjuk, hogy szociális és demokratikus nevelésű fiatalságunk hihetetlen feszültséggel érdeklődik iránta, neki talán fontosabb az ügy, mint a magyarországiaknak, felpeszdití érdeklődését a magyarság iránt és nemzeti apátiája az új mozgalom következtében eltűnik. Így lesz a magyar társadalmi ujjaéledés hatása kisebbségi megtartó erő.

3. Ebből következik, hogy látjuk: a kisebbség úgy marad meg a legbiztosabban magyarnak s akkor szűnik meg a letöredezése, *ha a mai Magyarországra megújulás sikerül s — tegyük fel — boldog, kiegyensúlyozott, társadalmilag, politikailag, művelődésben is, gazdaságban tökéletes kis Magyarország virágozik fel a Duna völgyében*. Ebben az esetben a kisebbségi ember büszke lesz, hogy a magyarsághoz tartozik és kitart. A magyar példaadásra s a határon túli kiegyensúlyozottság szuggesztíójára nagy szükségünk van, ha meg akarjuk szüntetni a letörtséget, a savanyú hangulatot, amely ma a magyarságnak bizonyos alacsonyabbrendűségi érzést kölcsönöz, de gyakran ferde irányulásra noszogat. Minden erőnkkel tehát — a saját érdekünkben — Magyarország társadalmi újjászületésére fogunk törekedni és támogatni, ismertetni azt, ami ebben az irányban történik.

4. Látjuk ezzel kapcsolatban azt is, hogy *a magyar kultúra és szellemiség egy és oszthatatlan* s bünt követ el, aki önálló „kisebbségi irodalmat és kultúrát”, tehát szellemi elszakadást hirdet talán olyan

értelemben, mint ahogy Stur elválasztotta a szlovákságot az északnyugati szlávtság egységétől, vagy ahogy Mistral regionalizmusa délfrancia kultúrát akart teremteni. Természetesen ez nem jelenti, hogy tagadjuk a kisebbségi szellem külön színeit, külön mondanivalóját és önálló szellemi magatartását. De tagadjuk, hogy Szlovenszón önálló szellemi vezetés kristályosodhat ki, önálló mérték, *a fejlődés öndllő törvényei*, amelyek függetlenek a budapesti színvonaltól és semmi közük az ottani irodalmi és művészeti problémákhoz. Elképzelhetetlen, hogy a szlovenszóni magyar irodalomban, tegyük fel, romanticizmus uralkodjék, Budapesten pedig realizmus, itt nagy író legyen, aki ott semmi, a fejlődési fok itt más legyen, mint odaát. Tökéletes kölcsönhatásnak kell uralkodnia: a magyar szellemi mozgalmaknak ide is át kell hatniok s viszont ha Szlovenszón támad új magyar tehetség, akinek új, s akár a helyzettől meghatározott mondanivalója van, akkor annak meg kell termékenyítenie az egész magyar irodalmat, hatnia kell Budapesten is. *Öndllő irodalmi mondanivaló lehet Szlovenszón, de nem öndllő irodalmi élet.* Úgyis lehetetlen, hogy itt magyar irodalom keletkezzék, amely önálló törvényszerűsége mozog, mert erre gyengék vagyunk s a kezdemény előre halálra van ítélve, vagy ami még rosszabb: dilettantizmusba, nevetségességbe és hatástalanságba fullad.

V, *Önmagunk, Európa és Magyarország nézése u'dn Prágára és a csehszlovákokra esik tekintetünk, figyeljük életüket, eredményeiket, a jót, amit tudnak, hibáikat és előnyeiket s igyekezőnk tanulni tőlük, vagy okulni rajtuk, ami az együttélésben természetes.*

1. Látjuk, hogy *a szlovákok sok magyar hibát tükröznek, de frissebbek, mint mi vagyunk, s látjuk, hogy a csehek a kollektív élet sokkal több titkát ismerik, mint mi.* Igénytelenebbek, primitív pátriárkálizmus uralkodik közöttük, szolidarizmusuk az elmúlt nehéz évtizedekben tökéletesen kifejlődött, tudnak szervezni, letről felemelkedni, ismerik az aprómunkát, politikailag összetartoznak, demokraták, de demokráciájukat a saját megerősítésükre használják ki, s nem válik gyengeséggé. Sokmindent el szeretnénk lesni tőlük: az összetartást, a demokráciát, a szövetkezeti tudást, az alapos munkát, a szorgalmat, az igénytelenséget, a realizmust, a gazdasági erőt, egyszóval a közösségi életükben föllelhető és a kis népek megerősödéséhez nagyon alkalmas erényeket.

3. Érezzük, hogy *a csehekkel és a szlovákokkal nehéz harcot kell vítvnunk*, ha el akarjuk érni a kisebbséget megillető és életünket egyedül biztosító autonóm életet. Tévednek, akik azt hiszik, hogy szépszerével el lehet valamit érni, s nagy dolgokat (nem apróságokat) „kapni” lehet a csehektől némi hízélgéssel, vagy kiszolgálással. Akik így gondolkoznak, összetévesztik a régi magyar élet szokásait az új körülményekkel, s egyébként is: a német kisebbség példája, vagy a magyar aktivizmus tizenöt éves csődje igazolja, hogy elképzelesük — nem bűnös, ezt nem akarjuk mondani, de — téves! Amit Prágától „kapni” lehet a jó viselkedésért, nem elég. Sőt veszélyes, mert azt a látszatot kelti, hogy meg vagyunk elégedve a csekélységekkel s nem látjuk, hogy a kisebbségen csak az önkormányzat segíthet. Életlehetőségeinkért (nemcsak többé-kevésbé megadott jogainkért) har-

colni fogunk, Benes mondotta a nála járó magyar aktivista íróknak: „A kisebbségi jogokat ki kell harcolni, ezek nem hullnak a jóviselkedésért az ember ölébe”. Ha Benes elnök tudatában van ennek s éppen az aktivistákat figyelmezteti rá, nem tehetjük, hogy másképp gondolkozzunk.

3. Viszont, ha helyzetükre nézünk, érezzük, hogy *még csak igen kis részét értük el annak, ami a nyugodt és biztos kisebbségi élet-hez szükséges*, de nem kívánunk a meddő problémával foglalkozni, hogy ki volt ennek az oka, mint ahogy egyáltalán célunk nem a kifogásolás, a kritika, a defetizmus, hanem a kibontakozás útjának keresése.

4. Látjuk, ha a csehekre nézünk, hogy az individuális magyar forma, *a magyar élet sokban mégis szebb és magasabbrangú, mint a cseh*, ha ugyan a kollektív élet elvei tökéletesebben is hatnak a cseheknel. Mi a magyar szellemet színesebbnek és élénkebbnek látjuk, mint a prágait, amely kezdetlegesenek és gyerekesnek hat. A szellem és az egyéni kultúra terén előnyben vagyunk, tovább jutottunk. Mint előrébb volt Róma, amikor a frissebb, erősebb és egészségesebb életű népek leverték. A latin forma diadalmaskodott a győztes frankok, a gótok, a longobárdok, a brittek, a dákok fölött s a római szellem fölénye átszívódott a győzedelmes új szociális életformába, a kereszténységbe is. Kicsiben mi is érezzük a magyar szellem és egyéni kultúra magasabbrendűségét, *kitartunk mellette*, nem akarunk visszakanyarodni. Tudjuk, hogy elég erő van benne, hogy hibáit levesse és átvegye a jót a másik oldalról, az újból, — a csehszlovákból — *s ha a magyar élet egyszer megreformálódik, érdemes lesz benne élni Középeurópában*. Ami hiba van benne, erélyes akciókkal egy évtized alatt eltüntethető, ami erény van benne, csak évszázados finomodás, tapasztalat után sajátítható el. Ezért tartjuk mi a magyar formát, (nem is szólva a magyar szellemről, irodalomról, művészetről), magasabbrendűnek sok mással szemben. Meg vagyunk vele elégedve és kitartunk mellette.

VI. *Igy alakul a világtképünk, ha körülnézünk tájainkon. Ezt látjuk, ezt tapasztaljuk, ezek az indító okok, Levonjuk a következtetéseket e diagnózisból? Belátásaink megnyilvánulhatnak már a gyakorlatban? Téliován és óvatosan talán már jelentkeznek, de gyakorlati következtetések is inkább csak az elméletek közt mozognak, mint a valóságban, mégis olyan magatartást kölcsönöznek nekünk, amelyek már surolják az aktív életet.*

1. Tudjuk például az előbbi fejtegetések és mérlegelések alapján, hogy gyakorlati életmunkánk kívül-belül reformokra szorul. Mindazonáltal érezzük, hogy *bűn volna erőszakkal követelni az újítást és széltütni a meglévők között*. A kisebbségi magyarság jórésze a régi életben él, gondolkozása ott szunnyad, s ha erőszakkal óhajtánók rákényszeríteni az új formát, szokásaihoz, előítéleteihez makacsul ragaszkodni kezdene *és tiltakozna ellenünk*. Vad belső harc keletkezne a kisebbségben, félrész itt, félrész ott harcolna, s az önmarcangolás végleg legyengítené az amúgy is fáradt és kimerült népet. A munka nincs előkészítve: *a magyar kisebbség még nem elég felvilágosított és fegyelmezett, hogy hiba nélkül viselni tudja a változást*, ne szédüljön

meg, s ne csapjon át más végletekbe. A mi felfogásunk szerint a reformnak bévülről kell jönnie. Hosszú, alapos nevelési munkával, felvilágosítással, erősen és határozottan kitarva a tiszta alapelvek mellett, mégsem mérgesen és úgy, hogy minduntalan összeütközéseket okozunk. Simán, szinte észrevétlenül, senkit nem sértve. Ahogy a természet érlel, amíg az érett gyümölcs lepottyan a fáról. Ha a romfal mögött komoly átalakító munka is folyik, úgy kell dolgozni, hogy a ház lakóit ne kelljen kilakoltatni, az uccára küldeni, hanem az átépítés megtörténhessék anélkül, hogy bárki hajléktalanná válna. Prága gyönyörű öreg negyedeiben gyakran látjuk e házépítési módokat: bent folyik az építési munka, de az üzletek nyitva vannak, a lakók szobáit jóformán beépítik az új, modern, erős épületbe s a homlokzatot hatalmas rudakkal támasztják alá. Nem engedhetjük meg magunknak a lerombolást, a csákánypolitikát, ami természetesen a legégyszerűbb volna. Vadonatúj házat beteg körülményeink között nem építhetünk, ehhez nincs erőnk. A régi anyagot fel kell használni. Belső reformokat hirdetünk. A magyarság mai kádereinek megtartását, de teljes felfrissítését a társadalmi és a demokratikus, az aktív és a gyakorlati elvek alapján. Bűn támadni és rontani a meglevőket. Itt is a legbölcsebb csehet kell idéznünk, Masarykot, aki a háború előtti politikájáról — ugyanazon megfontolások alapján, mint mi, ugyanolyan helyzetben — a következőket mondta: „Törekvésem mindenkor az, hogy a már meglevő pártokat bévülről megreformáljam”, s ezt is tette. Megállapításait helyesnek és gyakorlatinak ismerjük el.

3. Célunk *a lentről való megszervezés*, s nem törődünk a külsőségekkel. A homlokzat mellékes, mi bévül kívánjuk lakályossá, modernné tenni az épületet. Csekély erőnkkel a szolidarizmust hirdetjük. A nép színvonalát igyekezünk példákkal emelni, ízlését mintákkal fejleszteni. Fejébe akarjuk verni a fiatalságnak a hasznos elveket, hogy magátólértetődőnek tartsa őket és vágyódjék feléjük. Eddig nálunk mindig csak a kriticismus számított „haladásnak”, *a haladó szellem az volt, aki jól megmondta a véleményét*, gyalázta a régieket és szadista kéjjel vagy mazochista síró-elragadtatással mutatott rá a hibákra. Ezt a módszert mi feleslegesnek tartjuk. Nem fontos a kritika túlhajtása, (csak ott gyakorlandó, ahol okvetlenül szükséges), nem az a hős, aki biztos fedezékből nyelvet öltöget az ellenfél felé. Mi hallgatni akarunk. Nem keresünk kákán csomót, nem ujjongunk fel, ha — „hál' Istennek” — ismét találtunk valami hibát a magyar testen. Ahelyett, hogy káromkodnánk, bemutatjuk, dicsérjük, megmagyarázzuk az újat és a helyeset, s igyekszünk szeliden, fegyelmetten minél több hívót szerezni nézeteinknek.

3. Keressük *a kisebbség új programját*, amelyről ma csak azt tudjuk, hogy *demokratikus lesz*, mert az igazi demokrácia az egyetlen erő, amely egy kisebbséget bévül megerősíthet és kívül tűrhető helyzetbe hozhat. *Szociális lesz*, mert nincstelenekké váltak, s kívánságaink természetesen a lentlevők szociális kívánságai: az egyforma elosztás, a javakban való igazságos részesedés vágya a szegények egyetlen óhaja. *Nemzeti lesz*, mert a kisebbségi harc természeténél fogva nemzeti s abban a pillanatban, amint megszűnne ez lenni, a

kisebbség különleges törekvésének: nemzeti és emberi formája elismerésének *feladását* jelentené. *Keresztény lesz*, mert az igazi keresztény erkölcsöt mi az európai kultúra remekművének és nagy kiegyensúlyozó erejének tartjuk, amely nélkül összeomlik minden meglévő. Ezek az alapvonalak. A többi adódik, *a többi: alkalmazkodás a lehetőségekhez*, a fürge és előítéletek nélküli alkalmazkodás akár a leg-radikálisabb gyakorlati programhoz is.

4. Látjuk, hogy *módszereink nem maradhatnak vaskalaposak*. Az együttműködést elvben senkivel sem vetjük el, aki támogatni és elősegíteni tudja a kisebbség kollektív céljait. De nem erőltetünk bizonyos együttműködést, aktivizmust. Épúgy, ahogy nem vagyunk a „semmi áron való együttműködés” hívei, nem lehetünk a „minden áron való együttműködés” hívei sem, mert együttműködni nem egyéni eredményekért, a megvásároltság alapján kívánunk, hanem akkor, ha *komoly biztosi'ekokat kapunk kívánságaink tiszteletbentartására*.

5. De látjuk, hogy minden programnál fontosabb az elhanyagolt és a közelmúlt fejlődése következtében életképtelenné vált *magyar nép d'nevelése*, testi-lelki színvonalának emelése, előítéleteinek kiírtása, restségének letörése, egyénieskedő, primadonnáskodó, sértődéses jellemének megváltoztatása, a szervezkedésről és kollektív mozgalmaktól való írtózás megszüntetése, önérzetének növelése, bizantinizmusának és neo-barokk természetének modernné idomítása, eltúlzott finnyás igényeinek, egocentrizmusának, elkinaiasodott életnézetének lecsökkentése, megtanítása arra, hogy *az igazságot elviselje* és szolidaritizmusa kibontakozzék, egyszerű és csendes legyen, pátosz helyett a munkát szeresse, a vasárnap helyett a hétköznapiakat, kitartása és józansága, optimizmusa és tettekrekeszsége megnövekedjék, — egyszóval megoldja a reális élet titkait. Programmal mindig el voltunk látva, állandóan a kivitel volt gyenge. Mi *a kivitel tökéletesítését szeretnők elérni*, azt, hogy a magyar az épkézláb és a nagy lelkesedéssel kezdeti eszmét meg is tudja valósítani és a lelkesedés a harmadik napon ne fusson homokba. *Nem a „i”, hanem a „hogy” a fontos előttünk*, ezen a téren óhajtunk nevelő munkát végezni.

6. Példákkal szolgálni, magyarázni, a magyar szellem fölénységnek bemutatásával izgatni, adatokkal, gyakorlati mintákkal nevelni, az intellektuális szervezkedés megkezdésével példát teremteni más szervezkedésekre, *olyan gyakorlati élcsapatot kialakítani, amely az egészséges és vérrévált eszméket kitartóan tovább tudja közvetíteni a nép felé* és begyakorlott értelmével védője és segítője lehet a tömegnek, a munka helyes mederbe terelője és a kollektív célok elérésének előkészítője. Ez a célunk.

Sikerülni fog? Nem tudjuk. De a kísérletet meg kell tenni. Legalább lépést teszünk a magyar megújodáshoz vezető végtelen hosszú úton.

SZVATKÓ PÁL

MAGYAR MECÉNÁSOK

TRANSZILVÁNIÁBAN.

A MECÉNÁS a régebbi korok művészetében sokkal többet jelentett, mint ma. A mecénás volt a művészet életrehívója, támogatója és így mintegy a művész kiegészítője szellemileg és anyagiilag is. Igényei, vágyai sok tekintetben irányították a művészet fejlődését. Mint nagy templom- és kolostoralapítók, vár- és kastélyépíttetők, ők voltak tulajdonképpen a nagy építészeti gondolatok és tervek felvetői. Vallásos áhitatuk ékesítette fel a templomokat és családi igényeik hívták életre a világi művészet számos válfaját. A célkitűzés, gondolat, terv tőlük eredt, a művészre hárult viszont ennek formai megvalósítása, de ehhez az anyagi alapot ismét a mecénások adták. Régebbi korok az önmagáért való művészi termelést nem igen ismerték. Egészségesebb viszonyaik között minden alkotásnak előre meghatározott gyakorlati rendeltetése volt, melyet a megrendelő mecénás tűzött ki. Önként következik ebből a mecénás nagy jelentősége, amely különösen kisebb országokban döntően érvényesült. Az ország műveltségi és művészi színvonala tőlük függött. Jelentőségük tudatára ők maguk is hamarabb ébredtek, mint a művészek, ezt mutatja, hogy neveik hamarabb és gyakrabban fordulnak elő a műemlékeken, mint a művészek névjelzései. A kortársak is jobban méltányolták az ő tevékenységüket, mint a művészekét. Az egykorú írott források inkább feljegyzik egy templom alapítóját, mint építészt.

Az erdélyi műemlékek, az erdélyi templomok, kastélyok, várak hosszú sora is az egykori mecénások emlékkövei, azoknak századokon át folytatott, soha meg nem szűnő tevékenységéről tanuskodnak. A legrégebbi emlékek éppen úgy az ő buzgó kezdeményezésükből keletkeztek, mint az újabbak. Nevük és munkásságuk, gondolkodásuk és egyéniségük azonban nem minden korban egyenlően ismert. Minél inkább megyünk vissza a múltba, századokon át, nevük annál inkább homályba vész, feledésbe merül, vagy csak alig ismert. A középkor régebbi korszaka az egyéni dicsőség hangsúlyozását nem kedvelte. A mecénásokra és alapítókra vonatkozó feliratok, címerek ekkor aránylag még nagyon ritkák. Csak a régi oklevelek gyér megjegyzései vetnek egy-egy fény sugarat az ismeretlen alapítókra és adakozókra. Így például megtudjuk, hogy Mykud bán 1288-ban egy egész falut ajándékozott a gyulafehérvári püspökségnek „a Szent Mihály egyház építésére” (ratione operis ecclesie beati Michaelis Archangeli) és ezzel lehetővé tette a nagyszerű székesegyház újjáépítését. A

gyerőmonostori gyönyörű Árpád-kori templom ma is nevében hordja alapítójának, Gyerőnek emlékeztét. A tatárjárás után pedig ugyanennek a családnak egyik leszármazottja, kalotai Mikola fia, Kemény, gondoskodott bőkezű adományaival a monostor megújításáról. E tétéről ő maga így vallott adománylevelében (1275): mivel gyermekek híján e világi élet örömeitől elhagyatott és mivel a monostor, melyet ősei kegyes bőkezűségükkel építettek, a tatár betörés által kifosztott, hogy az örök élet boldogságának és jutalmának részese legyen, malmát és két halastavát a monostornak ajándékozza a mindenható Isten dicsőségére és lelke békességére.¹ Az építő, vallásos korszakokban a kevésbé tehetősek sem maradtak el a hatalmasok mellől. Egy másik adománylevélből arról értesülünk, hogy Bakányi Péter és felesége kolozsvári polgárok 1372-ben Magyar-utcai telküket a kolozsvári Szent Mihály-egyháznak ajándékozták, amivel ismét egy hatalmas templom művészi felépítéséhez nyújtottak segítséget.

A XIV–XV. SZÁZADBAN a kisebb-nagyobb vallásos alapítványok egymást érik. Nem egyszer az országhatárokon túlra is terjednek, mint például Péter moldvai vajda anyja, a magyar származású Margit, kolostort alapított a magyar dominikánusoknak a moldvai Szereten (1377). Ebben a két században épültek Erdély gótikus templomai is, jobbára egy-egy földesúr áldozatkészségéből. Nevüket, személyüket azonban ritkán ismerjük. Ellenben annál sürűbben szerepelnek most már a templomokon az alapító mecénások nemzeti címei (Drágfi-címer Szilágycsehen, Zólyomi-címer Székelyhídon, Suky-címer Magyarorszáton stb). Az ilyen templomok egyszer mind családi temetkezőhelyül szolgáltak (farnosi Veresek Farnoson, Telegdiek Mezőtelegden temetkeztek). A városi templomokban, főként szerzetesi egyházakban is szívesen építettek családi kápolnákat, mint például a somkerekie Erdélyiek és a szamosfalvi Mikolák a kolozsvári domonkosok óvári templomában. Az egyháziak leltáraiban is most már sűrűn bukkannak fel a mecénásnevek (Suky Benedek, Vizaknai Miklós, Dengelegi Pongrácz János és özvegye Erzsébet, György kolozsvári kőfaragó özvegye, Magdolna stb). Ki kelyhet, ki miseruhát, ki pedig díszes szertartáskönyveket adományozott. Voltak olyanok is, akik falfestményekkel díszítették fel a templomokat, mint Ungi István fia, Pál a székelyderzsit (1419) és Veer Dezső a feketegyarmatit (1467).

A számos templomalapító és adományozó közül egy nagy egyéniség emelkedik ki: Hunyadi János, akinek kiterjedt mecénási tevékenysége szinte új lendületet adott az erdélyi építészetnek. A tövisi és csiksomlyói ferences templomok és kolostorok, a bojtori kolostor

¹ „Kemenius filius Mikula de Kalota confessus est....quod quia ipse huius vitae solatio ob prolium defectum destitueretur et quia ipsum Monasterium in Gewru Munustra per progenitores suos pia liberalitate exstructum per invasionem.... Tartarorum.... penitus fere exutum sit, hinc quod solatii saltem vitae aeternae et premiorum particeps redderetur.... molendinum suum.... item duas piscinas.. eidem Monasterio in laudem Dei omnipotentis et animae suae refrigerium perpetuo donaverit.”

meg a kolozsvári domonkos kolostor, melyeket részben ő maga építtetett, részben építkezésüket tovább folytatta, illetőleg támogatta, mind az ő bőkezűségét hirdetik.¹ Legnagyobb gondot a gyulafehérvári székesegyházra fordította, ahová temetkezni kívánt. Szentélyét gótikus stílusban újjáépíttette és mint Heltai Gáspár írja: „szépen felékesítötte vala szép orgonával, szép ezüsten és aranyos képekkel, jeles, drága misemondó ruhákkal”.² A nagy templom- és kolostoralapításokhoz méltán kapcsolódott a vajdahunyadi vár építése. Ebben a nagyszabású családi építkezésben már nem a középkori, hanem az újkori mecénás jellemvonásai emelkednek ki, a családi és egyéni büszkeség, a hatalom kifejezése és hangsúlyozása. Egyéni öntudatára jellemző, hogy építkezéseire nemcsak nemzetiségi címerét rakatta fel, hanem nevét és tetteit hangsúlyozó feliratokat is, mint például a tövisi és csiksomlyói templomra, meg a vajdahunyadi várra. Az utóbbin a lovagterem egyik oszlopára vésette a következő sorokat: „Ezt a művet csináltatta a nagyságos Hunyadi János, Magyarország kormányzója, az Ur 1452. esztendejében” — (Hoc opus fecit fieri magnificus Johannes de Hunyad regni hungariae gubernator anno domini 1452). A hunyadi építkezést, annak szellemi rugóit találóan jellemezte Heltai Gáspár egy századdal később Magyar Krónikájában: „Hunyadi János vajda rakatá ezt az Hunyadvárát fenn egy kősziklán, szépségre és erősségre és örök emléközetre”.

Az egyéni és nemzetségi öntudat, mely Hunyadi János tevékenységében a XV. század közepén még csak burkoltan mutatkozik, a század végén teljes erővel és határozottsággal nyilvánul meg az ecsedi vár feliratában, melyet Báthory András, a hatalmas főúr emeltetett. „A nagylelkű Báthory András, a haza atyja, — így hangzik a felirat, — építtette ezt a várat nemzetségének, övéinek nyugalmára és védelmére, tudván és látván, hogy a békességbe háboruk és egyenetlenségek vegyülnek. Kéri örököseit, hogy a Báthory névről ne feledkezzenek meg. Mindenekelőtt legyenek egymással egyetértők, mert egyetértésben kis dolgok megnövekszenek, egyenetlenségben a legnagyobb dolgok is elenyésznek. Végül — úgymond — legyetek fegyelmезettek, mert elhárítani a bajt, cselekedni a jót, boldogság.”³

1492-ben kelt ez a felirat, oly főúr kívánságára, aki Mátyás renaissance udvarában a koronaöri tisztséget töltötte be. Minden sora ebben a korban gyökerezik, de mindegyik egyúttal a jövőre is utal. Az egyéni öntudat, a nemzetségi büszkeség kifejezése, az erkölcsi

¹ Hunyadi Jánosnak szokták tulajdonítani a marosszentimrei és az alsóorbói templom építését is, bár erre vonatkozólag egykorú adat nem maradt fenn.

² Hunyadi János adományait hitelesen felsorolja a gyulafehérvári székesegyház kincstárának 1531-ben készült leltára.

³ „Magnanimus Andreas de Báthor, pater patriae suae, construxit hoc castellum gentilibus suis, pro quietudine et tuitione eorum; cernens atque intelligens, quandoque paci intermisceri bella et discordias, qui rogat suos haeredes, ut nominis Bathorei non velint esse immemores. Primum interse sint concordēs, concordia enim res parvae crescunt, discordia vero maximae dilabuntur. Postremo, tolerate et abstinete; nam divertere a malo et facere bonum, est felicitas. Anno. 1492.”

jelmondatok kedvelése — mind olyan vonások, melyek a XVI. századi erdélyi feliratokon egyre visszatérnek, sokszor szó szerint is. A renaissance korában — a középkorral ellentétben — a mecénás, az építtető, az alapító többnyire megnevezi magát, a nemzetségi címereket sűrűn használja, a feliratokon pedig vallásos vagy hazafias jelmondatokban tárja ki gondolatait, meggyőződését. A gyulafehérvári székesegyház északi kápolnáját, Lázó János esperes alapítását (1512), mely e kornak igen jellemző emléke, szinte elborítják a vallásos feliratok és az erdélyi nemzetségek címerei. A névjelzés elterjedésével kisebb, szerényebb mecénásokról is értesülünk. A legújabban felfedezett vizaknai falfestmények feliratából megtudjuk, hogy azokat Makray Márton és Gergely diák¹, vizaknai számtartók csináltatták 1522-ben. E kornak mély műveltségét, magas művészi igényeit semmi sem érzékeltethetné jobban, mint ez a felirat. Egyszerű diákok, vidéki számtartók gondoskodtak a templom diszéről, adtak pénzt művészi falfestményekre. A vidéki, falusi nemesség vallásos buzgalmának és művészetpártolásának egyébként is számos jele maradt fenn. Most csak két példát említünk még, a csikszentléleki szép szárnyasoltárt, melyet a Czakó-testvérek csináltattak 1510-ben és a keszűi templom díszes renaissance ajtaját, melyet Novai Tamás és Veres Antal faragtattak 1521-ben.

A szerény falusi mecénások mellett nem hiányzott a művészetpártoló renaissance főpap típusa sem. Geréb László, majd később különösen Várdai Ferenc erdélyi püspökök tűntek ki a főpapi mecénások közül. Az utóbbi nemcsak rendkívül bőkezű mecénás volt, hanem nagy műgyűjtő is. Mint ilyen, egyike a legelsőeknek Erdélyben. Voltak olasz ötvösmunkái, miseruhái, kárpitjai, díszes kéziratai, sőt még olasz képei is. A művészetet nemcsak egyháza díszítésére használta, hanem — mint az újkori mecénások — a szepet önmagáért szerette, a műtárgyakat önmagukért gyűjtötte. Ugyane század végén Báthory Zsigmond fejedelem emelkedik ki, mint gyűjtő, aki e korszaknak megfelelően inkább a ritkaságokat gyűjtötte, közöttük a hazai emlékeket is. Kincstárában őrizte Mátyás király kardját, buzogányát, Hunyadi János arcképét.

A XVI. SZÁZAD folyamán a városi polgárság is mindinkább szerephez jut a művészetpártolásban. Művészi igényei megnőnek, főként házait nagy gonddal építi, csinosítja. A kolozsvári renaissance házak jórészt az ottani polgárok építették és ékesítették fel díszes ajtó- meg ablakkeretekkel, amivel nem csekély mértékben járultak hozzá a város kőfaragó művészetének fellendítéséhez. Házaikra ők is szívesen írtak vallásos vagy humanista jelmondatokat. (Audi, vidí, tace, si vis vivere pace 1559. Deus superbis resistit, humilibus dat gratiam 1582. stb). A század második felében a latin nyelv mellett már gyakran használják a magyar nyelvet is, „HATALMASSAGNAK WRA BODOG EMB(er) BENNED BIZIK” — olvashatjuk az egyik

¹ Gergely diák (Gregorius Literatus) talán azonos azzal a „Vizaknai Gergely Scola Mester“-rel, aki résztvett Heltai Gáspár bibliafordításában (Kolozsvár, 1551).

kapun. Hasonló szép magyarsággal, meleg hittel szólal meg az Istenbe vetett bizodalom egy magyar ötvösmester házában is: „AZ MIT ELKEZDES BIZD AZ ISTENRE TELIES ZIVEDBŐL MERT AZ AZ ISTENNEK PARANCOLLATIANAK MEGTARTÁSA 1586.” — Előfordult, hogy egy-egy polgár középületek emelésével szolgálta a város javát, mint például Ferenczi Antal kolozsvári főbíró, aki 1544-ben a Hid-utcai kapu mellett felépíttette a Szamos-híd őrtornyát. Az épület feliratán büszkén és önérzetesen hangsúlyozza, hogy mikor a pestis és egyéb bajok mindenki lelkét félelemmel töltötték el és munkára senki még gondolni sem mert, akkor építtette ő ezt az épületet, hogy a halálveszedelem közepette is hirdesse, hogy hazáját jó törvényekkel és középületekkel akarta díszíteni.¹ Máskor ismét a polgárság összessége az építtető mecénás, amit egy 1580-ból való szép kolozsvári magyar felirat így fejezett ki: „Építtetett ezen erősség Istennek segítségéből és a városnak akarattjából”. Hasonlóan nyilatkozott meg Marosvásárhely polgárságának tettevégya, midőn 1601-ben „egy akarattból, Istennek segítségével kezdék építeni a város községes költségével az templom környül való törpe kerítést és falat”.

A XVII. SZÁZAD elején a sokféle ágazó építkezéseknek Bethlen Gábor fejedelem nagy egyénisége adott egységes, céltudatos irányt. Erdélynek Hunyadi János óta nem volt oly nagy mecénása, mint ő. Róla írja a történetíró Szalárdi János, hogy „sok volna előszámlálni az építésben való telhetetlenségét”, a „királyi nagy kiterjedt fundálásait”. Alig került a fejedelmi trónra, nagyszabású tervekkel lépett az országgyűlés elé, mondván: „Fejérvár lévén ennek utána az fejedelemlnek lakóhelye és metropolisa, annak építésére és megerősítésére valóban egy értelemből viselnénk gondot” (1614). E cél érdekében a főurakat, megyéket, városokat arra kötelezi, hogy Gyulafehérvárt házakat építsenek. Építkező szenvedélye odáig viszi, hogy 1618-ban Fehérvárt, 1624-ben pedig Kassán szigorú parancsban rendeli el a régi házak újjáépítését. Ilyen rendeletekről, ilyen nagyszabású városszépítési tervekről csak Mátyás uralkodása idejében hallhattunk. Ugyancsak a nagy király halála óta először találunk ismét sűrű művészi vonatkozásokat a fejedelem levelezésében, követutasításában, sőt még a törvényekben is. Mikor gyulafehérvári palotáját építteti, ő maga írogat Kolozsvárra, Kassára kőfaragókért, kőpírókért, hogy azokat „kültön küldjék” Fehérvárra. Páratlan építő tevékenységét már az 1616-iki országgyűlés így méltatta: „Hogy pedig hazánkat ő nagysága ilyen szorgalmatossággal építi, örökké háládatossággal tartozunk neki mindnyájan ő nagyságának érette, mert ugyanis több vagyon huszonöt esztendeinél is, hogy egy fejedelem is hazánknak erősségin ilyen hasznos épületeket nem cselekedett, mint ő nagysága az harmadfél esztendő alatt. Aki nem hiszi,

¹ „Pestis dum patriam locaque vicina destruxit, omniumque animi perturbatione pleni propter imminentem mortem a laboribus et officio cessant, Antonius Ferenczi iudex primarius urbis Kolosvar, vir prudens et providus, sui memor officii, hoc opus fieri curavit, ut inter mortem et pericula extaret monumentum, se patriam et bonis legibus et publicis aedificiis ornare voluisse. 1544.”

megláthatja Fejérvárott, Déván, Fogarasban, Szamosújvárott és Váradon." Egyházi építkezései közül a fogarasi szentegyház emelkedett ki, melyet — mint maga a fejedelem írta — „Istennek szent nevének dicsiretíre erigáltattunk". Kastélyai közül a gyulafehérvári állt legközelebb szívéhez, erre fordított legtöbb gondot. Építését valószínűleg még első feleségével, Károlyi Zsuzsánnával együtt kezdette meg. Erre vonatkozhattak azok a sorok, melyeket 1614-ben írt egyik hívének: „Asszonyom ő kegyelme jó egészségben vagyon, igen építet és aki vetett, igény arat Erdélyben minden nagy békességben". Bethlen évek munkájával fehérvári palotáját pompás fejedelmi székhellyé alakította, melynek díszítésére, fényének emelésére Velencéből, Bécsből, Konstantinápolyból hozatott képeket, kárpitokat, ötvösmunkákat, szőnyeget. Főleg velencei és flandriai kárpitokból, vagy mint akkor nevezték, „házőltözetek"-ből volt szép és gazdag gyűjteménye. De nem feledkezett meg az erdélyi művészetről sem, messzenéző terveivel elsősorban az erdélyi művészet jövőjének útját kívánta egyengetni. A hazai művészeket, képművészeket (Székesfehérvári István, Csengeri István), kőfaragókat (Diószegi István) buzgón pártfogolta, céheiket, például a kolozsvári képművészeket, megerősítette, egyes művészeket, mint Fejérvári Pál deák címerfestőt is kiváltságokkal jutalmazott. Sőt gondja volt arra is, hogy a magasabbrendű tervező építészekre magyarokat neveljen, akik majdan az olasz fundálók (vagyis tervező építészek) felválthassák. E célból küldte le Pálóczi Horváth Jánost Pádovába építészetet tanulni.

Amit Bethlen Gábor elkezdett, azt utóda, I. Rákóczy György hűséggel folytatta. Bár építkezései, művészetpártolása nem volt olyan nagyszabású, mint elődjéé, de annál több reális érzéket mutatott célkitűzéseiben. Őt elsősorban a végvárok nagyarányú újjáépítése foglalta le, — mondhatni, — Erdély egyik legnagyobb várépítője volt. Fiának, a váradi végvár kapitányának írott leveleiben lépten-nyomon építésre sürgető, buzdító sorokat találunk. „Az Váradban való épületeket, az árkának ásását s béléltetését felette szorgalmasan continuáltasd, restnek semmi istenes, hasznos dologban ne tanáltassál." Másutt ismét: „Az székhelyi s mind az váradi épületeket igen szorgalmasan kell continuálni". Ugyanekkor Gyulafehérvárt az országgyűlésnek csináltatott „egy nagy öreg palotát", — mint Szalárdi írja, — továbbá „a fejedelemasszony számára gyönyörűséges házakat építtetett vala" az egyik bástyára, melynek meredek töltése „különből külön szép szőlőkkel s barackfákkal beültetett... alatta pedig a térje gyönyörűséges virágos kert formájában építtetve volna". A világi építkezéseknél még nagyobb gondja volt a templomokra, azoknak díszítésére, harangokkal, egyházi edényekkel és könyvekkel való felszerelésére. Még arra is gondolt, hogy a török uralom alatt sínylődő magyar eklézsiákat magyar könyvekkel lássa el. Törekvéseiben hű segítőtársa volt Lorántffy Zsuzsanna, aki azokat a sorokat, melyeket végrendeletében házanépéről írt, joggal mondhatta az egész országról: „építő és nem pusztító anyja voltam én, látják és jól tudják azt mindenek".

Az építettő mecénás mellett lassanként kifejlődött az építész mecénás. A XVI-XVII. században többen voltak, akik váraik, kastélyaik építkezését irányították. Maga Rákóczy György is szigorú bírálatokkal ellenőrizte építkezéseit. Például a sárospataki kastélynál kifogásolta a szobák elhelyezését, beosztását. Megjegyzi, hogy az egyik terem boltozása „nem szép forma”. A munkácsi vár építkezéseivel kapcsolatban pedig egy ízben azt írja, hogy az építész „az delineatiót (vagyis a tervrajzot) megküldte ugyan, de inkább tehetnének az szemmel látott valóságról ítéletet”. Voltak főurak, akik külföldi egyetemeken tanulták az építészetet, mint például Bethlen Miklós, a kancellár, aki bethlenszentmiklósi kastélyának feliratában magát önérzetesen nevezi a kastély „architectus”-ának, vagyis építészének. Ez a kastély a fejedelmi Erdély renaissance művészetének legszebb alkotása, amellyel Bethlen Miklós époly maradandó emléket állított magának, mint megfigyelésekben gazdag önéletrajzával.

BETHLEN GÁBOR és Rákóczy György felfogása — az erdélyi helyi viszonyokból fakadván — az erdélyi építkezéseknek és művészetpártolásnak hosszú időre egészséges irányt szabott. Hatásuk alatt pátriarchális szellemű mecénáskodás fejlődött ki, melynek főcélja volt a templomról, iskoláról¹, családi udvarházról való gondoskodás. Nyugati viszonyokhoz mérten ez szerénynek látszik, de a helyi adott kereteket dúsán és gazdagon kitöltötte. Az ország szellemi és anyagi ereje nem folyt el gyökértelen alkotásokban, túlméretezett tervekben, hanem kézenfekvő gyakorlati célok művészi megvalósításában érvényesülhetett. Ennek a pátriarchális szellemű, gyakorlatias felfogásnak köszönhető, hogy a nagy fejedelmi mecénások elhunytá után a művészetpártolás, mecénáskodás kisebb körökre osztódva és megsokszorozódva — tovább virult és pártfogásával még a legsúlyosabb időkben is életben tartotta a művészetet, szép, kedves alkotásokkal népesítette be az országot. A XVII. századi pátriarchális mecénáskodásnak épen egyik legvonzóbb sajátága, hogy abban mindenki résztvett, nagyok és kicsinyek, gazdagok és szegények egyaránt, ki-ki a maga tehetsége szerint. Másik, nem kevésbé alapvető sajátága a mély vallásos érzés, a komoly erkölcsi felfogás, mely át-meg-áthat minden tevékenységet. Ezek a tulajdonságok az akkori erdélyi gondolkodás fundamentumai voltak, aminek felemelő megnyilatkozásait olvashatjuk az egykorú végrendeletekben, sírfeliratokban (iktári Bethlen István végrendelete 1646, Haller János kerelőszentpáli sírkövének felirata stb). Természetes, hogy ez a mély vallásos gondolkodás kifejeződött az építkezésben, művészetpártolásban is.

Ha valaki kastélyt emeltetett, az emléktáblán nemcsak saját tetteit, címeit örököltette meg, hanem Istenbe vetett bizodalmaról is

¹ Az iskolai alapítványokra, az erdélyi mecénáskodásnak erre a nagyon fontos ágára itt nem térhetünk ki, csak utalunk arra, hogy a számtalan megleghangú alapítólevél, melyekben a főrangú és polgári adakozók aggódó szeretete a magyar ifjúság iránt és a műveltséget megbecsülő gondolkozásmódja nem egyszer meghatározó módon nyilatkozik meg, az erdélyi lélek megismerésének egyik igen gazdag, de kiaknázatlan forrása,

tanúságot tett, mint Bethlen János, aki a bonyhai kastélyra azt íratta (1675), hogy „vízkórságtól, öregségtől gyötrötten, de reménységét Istenbe vetvén” építtette {hydropisi senioque languens spe tamen in Deo sita}. A bethleni Bethlen-család egy másik kiváló tagja, Ferenc, keresdi kastélyát hasonlóképpen melegen zengő szavakkal ajánlotta Isten kegyelmébe: „Legyen a szent Isten e háznak oltalma, ellensége ellen győzhetlen Bethlen vára, minden veszedelmét fordítsa áldásra, az benne lakóknak bőséges hasznokra”. Az egyszerű falusi magyar és székely házak felirataiban ugyanez az erős és alázatos hit szólal meg, az újra és újra ismétlődő szavak: „Isten segedelméből építette...” szünni nem akaró, hálaadó zsolozsmaként hangzanak. Gyakoriak az épületeken az életbölcsséget tartalmazó vagy erkölcsi jelmondatok is. „Honesta fama aeternum patrimonium” (1648) olvashatjuk a keresdi kastély kápolnaajtáján, a bolyai kastélyon pedig a családi tűzhely mélységes szeretetéről tanuskodó tömör jelmondatot: „Huic vivo huic morior cetero curo nihil” (1791). Az erdélyi gondolkodásra nem kevésbé jellemző vonás, hogy az építési feliratok, legyenek azok akár díszes kastélyon, akár falusi faházon, mindig feljegyzik, hogy a ház ura feleségével együtt építette családi hajlékukat. A kuria, a családi ház szeretete egyben bőséges lehetőségeket adott a művészetpártolásra a lakosság minden rétegében. Közismert, hogy az erdélyi magyarság kuriáit, illetőleg falusi házait mily gonddal, szeretettel és mennyi izléssel, művészi érzékkel ékesítette [faragott kapuk, tornácok, házhomlokzatok, stb], azokban mennyi művészi berendezési tárgyat halmozott fel.

A vallásos buzgalom természetesen még nagyobb erővel mutatkozott meg a templomépítkezésekben. A falusi templomok jórésze most is földesuri áldozatkészségből épült, mint a középkorban. A változás csak annyi, hogy most a templomépítő főranguk között igen sok asszony szerepel, akik részben férjeikkel együtt tevékenykedtek, részben önállóan építkeztek, mint Thoroczka Judith, Serédi Zsófia, Bornemissza Kata, Keserű Zsófia, stb.¹ Közülük Bethlen Kata emelkedik ki. Ő építtette a fogarasi református templomot oly nagy gonddal és szeretettel, hogy ma is elmondhatjuk róla saját szavaival: „Valaki megnézi; mindennek egész contentuma vagyon benne”. Bethlen Kata mély hivatástudatát, tettvágyát ismét saját szavaival jellemezhetjük a legjobban, azokkal a sorokkal, amelyeket akkor írt, amikor a fogarasi eklézsia női mivoltát kicsinylette: „Bizonyos, hogy én főkurátor nem vagyok... de reám is bízott... ez az elementáris erő, amely nélkül semmiféle téren e világon alkotni, tenni nem lehet”.

¹ Az asszonyok az irodalom pártfogásában is résztvettek. Már 1526-ban Nyujtódi András ferences szerzetes „szerető huga”, Nyujtódi Judit, tövisi begina számára fordította le az ószövetségi Judit könyvét, hogy „ne lennél az te celládban az te szenteknek könyve nélkül”. Egy századdal később Kolosi Török István Bethlen Ferenccel Kemény Katának ajánlotta „Az Asszonyi Nemnek Nemességéről, méltóságáról és dicsőségéről szóló Rythmusok”-at (1633 körül). 1669-ben pedig Nadányi János Bornemissza Anna fejedelemasszony parancsára fordította le Mizald Antal latin kertészeti munkáját: „Kerti dolgoknak leírása” címmel.

Olyan helyeken, ahol tehetős földesuri pártfogó nem volt, az egyházközségek önerejükkel építkeztek, szegénységükhöz mértén gyakran fából is. Megesett az is, hogy egy fatemplomocska anyagát kegyes adományokból szálsként gyűjtötték össze, de erős akarrattal, kitartással — mégis építkeztek. 1792-ben az iszlói unitárius egyház a magyarósi reformátusoktól kért templomépítésre szálfákat, „minthogy.... kegyelmeteket... megáldotta az Ur hasznos, szálas erdővel, bőséges, sugár fákkal... kérjük, hogy az Isten házához mutatni szokott jótéteményeket ne vonják meg tőlünk is, hanem annak számára néhány gerendának és szarufának való fákat adni ne terheltessenek”. Ugyancsak az iszlói templom építésével kapcsolatban írta Belényesi György, hogy „magam is egy pár fát jó szívvel adok...” és ha a fák elegendők nem lennének „Torboszlóban is jó szívvel elmegyek s szép kérésemre tudom ott is lehet nyerni valamit”. Gyakran egy-egy pap akaraterije és áldozatkészsége helyettesítette a pártfogót. Ferenczi György gyergyószentmiklósi plébános például még a moldvai magyarokra is gondolt. Nemcz (Neamt) városában egy haranglábat csináltatott 1633-ban „magam pénzéből”. Gyergyószentmiklóson pedig fakápolnát építtetett, a cinterem bástyáit rendbe hozatta, ezeket is részben saját költségén, részben, mint egyszerűen megjegyzi: „a többit kudultuk” (1642).

A templom illő felszerelésében, díszítésében a földesuri pártfogók és az egyháztagek egyaránt buzgón résztvettek, olykor együttesen, olykor egyénenként. A magyargyerőmonostori templom kerítésfalát Kabos Ferenc építtette feleségével „Istenől vót javaiból Istenéhez való szeretetből” (1734). A tancsi szószekeet Földváry Ferenc gróf hasonlóképpen „Istenhez való forró szerelméből” (fervente in Deum amore) faragtatta 1758-ban Sípos Dáviddal. A magyarvalkói gyönyörű szószekeet viszont Valkai Miklós és az eklézsia együttesen csináltatta 1722-ben. A feltorjai református templom bejáró tornácán meg ezt olvashatjuk: „Építetett ezen kis Tzinterem Isten Ditsóságére Bartók Mihály és Ferentz Industriájokból” (1770). A templomékesítés szép munkájából az ifjúság is részt kért magának. A nyárádszentimrei templom egyik karzatát a falusi leányok festették meg, amiről a felirat így emlékezik meg: „Ezt az ifi leányok iratták (vagyis festették) magok jövendőbeli emlékezetére”. Még kedvesebb a vistai templom szépen festett, virágos legénykarzatának felirata, mely így hangzik: „Anno Domini 1699. Az Isten házának ékességére az legények csináltatták Istenhez való jó indulattyokból”.¹

Az erdélyi templomok minden zugában, kapukon, faragott szószekeken, festett mennyezeteken, padokon és a régi egyházi edényeken, gyönyörű himzéseken a tehetős és kevésbbé tehetős, főrangú és földműves, de egyaránt buzgó mecénások neveinek légiója olvasható, akik áldozatkészségükkel egy-egy kicsiny falusi templomot a művészi

¹ Használó jelenségek nem hiányoznak a művelődés egyéb terein sem. A könyvpártoló és könyvet író fejedelmek, főurak, papok és professzorok mellett hallunk egy kolozsmegyei malommesterről, akinek kérésére Szentmártoni Bodó János unitárius pap hosszú költeményt írt „Az Áts Mesterek ditsireti” (1647) címen.

szépségek tárházává alakították (Vista, Magyarvalkó, Magyargyerőmonostor, Keszü, Tancs, Sepsikálnok, stb.). A régi pártfogók lelkes gondoskodása, meleg szeretete érezhető egy-egy virágdíszes templombelsőben.

A MECENÁSOK különböző rétegeit, a főrangúakat a földművesektől, a fejedelmet a vistai legényektől nagy távolság választja el. De törekvéseik hasonlósága, tevékenységük eredményei mégis összekapcsolják őket. Egy jól megépített hatalmas várkastély, vagy egy szépen kifestett virágos karzat egyaránt művészi alkotások, melyek létüket egyaránt pártfogóiknak, mecénásaiknak köszönhetik. A régi erdélyi kultúra ereje és mélysége éppen abban rejlik, hogy nem szorított egy rétegre, egy társadalmi osztályra, hanem fejedelemtől földművesig mindenkit áthatott, abban mindenki résztvett tehetsége és körülményei szerint. Így alakulhatott ki közös lélekből, közös munkával az egységes erdélyi művészet, mely kastélyokban és falusi házakban egyaránt otthonos volt.

Dr. BALOGH JOLÁN

ROMÁNIA MEZŐGAZDASÁGI ÁTSZERVEZÉSE

Az 1937. március hó 22-én megjelent mezőgazdasági törvény mezőgazdasági életünk előbbrevitele terén korszakos újítást valósít meg: az irányított gazdasági rendszer elveinek az alkalmazását. Szinte csodálatos, hogy ez a törvény oly sokáig váratott magára, mikor más korszerű kérdésnek, mint például a birtokreformnak és a mezőgazdasági adósságok rendezésének kérdését sok környező államot megelőzve oldotta meg a román törvényhozás. Mezőgazdasági életünknek átalakítása már korábban, közvetlenül az agrárreform után be kellett volna hogy következzen, hiszen az agrárreform az ország egész birtokrendszerének gyökeres átalakulásával járt, ami a termelési rendszer megváltoztatásának szükségét is maga után vonta. De ha ezt el is mulasztotta a törvényhozás akkor, később a világ gazdasági helyzetben bekövetkezett változások és nagy egyensúlyi eltolódások parancsolólag követelték meg a mezőgazdasági termelés átszervezését. Mikor a nyugati államok már mind levonták a mezőgazdasági válság tanulságait és mezőgazdaságukat a nyert tapasztalatok figyelembevételének felhasználásával rég átszervezték, csak akkor fordul Európa egyik legnagyobb mezőgazdasági államának, Romániának érdeklődése e kérdés megoldása felé. Európa gazdasági életének egészen beteges kórtünete, hogy a gazdasági élet szervezése nem a nemzetközi munkamegosztás minél teljesebbé tételének az irányába halad, hanem ellenkezőleg, a nemzetközi munkamegosztás destrualásával, a gazdasági elzárkózás felé tör. Így míg Németország, Európa vezető iparállama a legnagyobb áldozatokkal fejleszti mezőgazdaságát, Románia a par excellence mezőgazdasági állam, minden áron nagyipart akar teremteni. És ebben a törekvésében egészen elhanyagolta mezőgazdaság érdekeit, melyhez pedig a lakosság 80 százalékanak létérdeke fűződik.

Mikor az ország mezőgazdasági átszervezésének kérdésével foglalkozunk, előre kell bocsátanunk, hogy az új mezőgazdasági törvény intézkedései távolról sem elégítik ki a kívánalmakat, és sokkal mélyrehatóbb intézkedéseket tesznek szükségessé az ország mezőgazdasági életének a fellendítése érdekében. Ha csak felületes pillantást vetünk Románia mezőgazdasági statisztikájára, könnyen meggyőződhetünk arról, hogy országunk, mely a parasztgazdaságok országa, mennyire külterjes mezőgazdálkodást folytat, holott a parasztgazdaság a belterjes mezőgazdaság üzemtípusa és így egyenesen a belterjes gazdálkodás megvalósítására lenne hivatva.

EGY ORSZÁG mezőgazdasági kultúrájának erősségét az egyes művelési ágak egymáshoz való viszonyának arányából, a terméseredmények átlagából és az állatállomány nagyságából határozhatjuk meg. A művelési ágak egymáshoz való arányának viszonyát vizsgálva, nagyon kedvezőtlen képet nyerünk Románia mezőgazdaságáról. Az 1935. évi statisztika adatai szerint az ország 17,723.204 hektárt kitevő, mezőgazdasági művelés alatt álló területéből 11,525.974 hektáron gabonatermés folyik, míg a takarmánynövények termelése 764.504 hektárt, az élelmisznőnövények 486.589 hektárt, az ipari növények 495.426 hektárt, a rétek és legelők 3,875.102 hektárt és az ugarföldek 583.699 hektárt foglalnak le. Mezőgazdasági termelésünkben tehát túlságosan nagy szerepet kapott a gabonatermelés, míg az élelmiszer- és ipari növények termelési területe alig haladja meg a gabonafélékkel bevetett terület 8 százalékát. Az európai államok önellátó gazdasági berendezkedésének megerősödése évről-évre nehezebbé teszi az ország gabonatermésének külföldi elhelyezését s ezért a célirányos mezőgazdasági politikának a könnyebb export-lehetőségekkel kecsegtető élelmiszer- és ipari növények termelését kellene fokoznia. Sok kívánni valót hagy hátra azonban gabonatermelésünk elmaradottsága is. A gabonafélék átlagterméseredményét tekintve — a mezőgazdasági törvény indokolásában közölt statisztikai adatok szerint — az összes európai államok között Románia áll a legutolsó helyen. Míg a búza átlagos terméshozama, egy hektárt véve alapul, Dániában 28'6, Németországban 21'7, Csehszlovákiában 17'8, Franciaországban 15, Olaszországban 14'2, Magyarországon 13'4, Bulgáriában 12'2, Lengyelországban 11'7, Jugoszláviában 10.8, addig Romániában 9'5 métermázs. A rozs átlagos terméshozama Dániában 27'8, Csehszlovákiában 18.6, Bulgáriában 14'2, Magyarországon 14, Lengyelországban 11'9, Jugoszláviában 9'6, Romániában pedig 9'5 métermázs. Nem kedvezőbb a helyzet a tengeri terméseredményét illetőleg sem. Ausztria 20'8, Olaszország 19'1, Csehszlovákia 17'4, Magyarország 15'9, Lengyelország 11'9 és Jugoszlávia 15.2 mázsás hektáronkénti átlagterméseredménye mellett nálunk a tengeri átlagos terméshozama mindössze 11'2 métermázsát tesz ki.

A rossz terméseredmények okát a parasztgazdaságok elmaradott talajművelésében és hiányos növényápolásában találjuk meg. Ha tehát változtatni akarunk ezen, meg kell ismertetnünk a falut a korszerű gazdálkodással. Sajnos, az új mezőgazdasági törvény erre nézve semmi intézkedést sem tartalmaz, pedig a mezőgazdasági termelés átalakítására irányuló intézkedéseknek innen kellett volna kiindulniuk. Nem intézkedik a törvény arra nézve sem, hogy a parasztgazdaságok megfelelő talajművelő és növényápoló eszközökkel, valamint növényvédelmi szerekkel legyenek ellátva, habár elrendeli, hogy a vetőmagvak a gombabetegségek ellen kezelendők, amit amúgy is megtesznek csaknem mindenütt kékköves csávázással.

A mezőgazdaság átszervezésének első lépése nem lehet más, mint harcindítás a tudatlanság és maradiság ellen. Mit ér az, ha

a törvény állami engedélyhez köti a magnemesítő gazdaságok létesítését és a nemesített vetőmagvak kereskedelmét, de nem gondoskodik azoknak a gazdákhöz való eljuttatásáról? Vajon fog-nak-e a parasztok nemesített vetőmagvakat használni, mikor sok helyen még az ingyen kiosztott vetőmagvakat is bizalmatlanul fogadják és nem hisznek abban, hogy az ő földjükön bármilyen mag is többet hozzon, mint a szokásos termésük. A mezőgazdaság átszervezését megfelelő felvilágosító és propaganda tevékenység nélkül el sem lehet képzelni, a törvény azonban nem intézkedik a mezőgazdasági szakismeretek terjesztéséről. A szakismeretek terjesztése mellett elengedhetetlen lenne az állam hathatós anyagi támogatása is. Akár a Szovjet, akár Olaszország vagy Németország példáját nézzük, a mezőgazdasági termelés átalakítása mindenütt az állam jelentős pénzáldozatával indult meg. Németország például az idén 1 milliárd márkát irányozott elő a talajjavítási munkálatokra. A tavaszi vetésekhez pedig kirendelte az egész Hitler-ifjúságot. A román mezőgazdasági törvény mindössze annyit tett, hogy a törvény alapján alkalmazott büntetéspénzekből és egyéb pótdadókból és illetékekből mezőgazdasági alap képzését rendeli el. Kérdés, mikor lesz az az alap akkora, hogy az a mezőgazdaságot lényeges haszonnal támogatni tudja? Mennyivel más lenne, ha a törvényhozás kimondaná, hogy a földjövedelmet néhány éven át kizárólag a mezőgazdasági termelés átszervezésének a szolgálatába állítja. A földadót a mezőgazdaság színvonalának emelésére fordítani a világ legtermészetesebb dolga lenne.

Am a törvény, teljesen elhanyagolva a mezőgazdaság fejlesztésének a szakismeretek terjesztése és a mezőgazdaság átszervezésének a szükséges anyagi eszközök rendelkezésre bocsátása által való megvalósítását, célját egyedül rendészeti intézkedések által kívánja elérni. Így elrendeli, hogy gyümölcsfaiskolát, vetőmagnemesítő gazdaságot, valamint mezőgazdasági gépgyárat csak miniszteri engedéllyel lehessen alapítani, gyümölcsfacsemetékkel, nemesített vetőmagvakkal, nemkülönben mezőgazdasági gépekkel és eszközökkel, valamint a mezőgazdaság üzemi cikkeivel csak miniszteri, engedély alapján lehessen kereskedni. A földművelési miniszteriumot felhatalmazza a törvény, hogy mind a gyümölcsfaiskolák és magnemesítő gazdaságok, valamint a mezőgazdasági gépgyárak termelési irányát meghatározhassa és afölött, valamint termékeik kereskedelmi forgalombahozatala felett ellenőrzést gyakorolhasson. Elgondolása szerint a mezőgazdaság átszervezésének irányítása a gyümölcsfaiskolák és magnemesítő gazdaságok termelési irányának a gyümölcscsészeti és növénytermelési térképpel való összhangba hozatala által fog a gyakorlatban megtörténni, amit e termékek forgalomba hozatalának, valamint a mezőgazdasági gépek, eszközök és üzemi anyagok gyártásának és kereskedelmi forgalomba hozatalának a hatósági ellenőrzés alá helyezése támogat. Ez az intézkedés, sajnos, távolról sem oly mélyreható, mely a mezőgazdaság átszervezését hathatósan biztosítaná, amellet, hogy az említett cikkek termelési és kereskedelmi forgalombahozatalának felügyeletén túl a termelésnek és a kereskedelmi forgalomba-

hozatalnak miniszteri engedélyhez való kötése teljesen indoktalan. Az engedélyezési rendszer bevezetése inkább azt a látszatot kelti, hogy az a „nemzeti munka védelmét” szolgálja és az engedélyek kiosztása útján a szóbanforgó termelési és kereskedelmi ágakat a román elem számára akarja fenntartani a kormány. Ez az intézkedés tehát sokkal inkább a gazdasági élet nemzeti szempontok szerint való átszervezését szolgálja, mint a mezőgazdaság átszervezésének az irányítását.

A törvénynek a növénytermelésre vonatkozó intézkedései között szereplő egyedüli közvetlen eredménnyel biztató rendelkezését a községek vetésforgójának és művelési tervének a hatósági úton való meghatározhatósága alkotja. Ezen az úton az anynyira meggyökeresedett két és háromnyomásos vetésforgó helyébe — ha erőszakos úton is — modernebb művelési rendszert lehet bevezetni. A mezőgazdasági termelés irányítása a törvény eme intézkedésében domborodik ki legerőteljesebben s örömmel lát-nánk, ha az arra hivatott hatóságok éshivatalos közegek átérezve a törvény ideális célkitűzéseit, egyedül és kizárólag csak gazdaságpolitikai szempontokat tartanak szemelőtt a törvényben kijelölt feladatuk végrehajtásánál.

A MEZŐGAZDASÁGI ÉLET másik nagyjelentőségű ágát az állattenyésztés jelenti. Az állattenyésztés fejlődésfokát az ország állatállományának a területhez és a népességhez való arányából, valamint a zöldmezőgazdálkodás és takarmánynövény-termelés elterjedtségéből lehet meghatározni. A földművelési minisztérium 1935. évi állattenyésztési statisztikájának nemzetközi összehasonlító adatai szerint Dániában a loállományból 100 hektarra 11·8, Lengyelországban 9·7, Hollandiában 9·1, Magyarországon 8·8, Romániában 7·3, Németországban 7·2, Csehszlovákiában 4·9, Jugoszláviában 4·7 és Bulgáriában 2·8 állat esik. Evvel szemben a loállományból 100 lakosra Dániában 13·8, Romániában 11·5, Lengyelországban 11·4, Magyarországon 9·3, Jugoszláviában 8·3 és Franciaországban 6·8 állat jut. A szarvasmarha-állomány területi megoszlását illetőleg Hollandia vezet 100 hektáronkénti 87·5 állattal, utána Dánia következik 72·9, majd Németország 42·1, Csehszlovákia 31·3, Lengyelország 23·1, Magyarország 18·2 és Románia 14·7 állattal. A szarvasmarha-állományból 100 lakosra Dániában 86·4, Svájcban 40·8, Németországban 29·8, Csehszlovákiában 29·3, Lengyelországban 27·2, Romániában 23 és Magyarországon 19·2 állat esik. Juh tekintetében az állatállomány területi megoszlásában Anglia vezet 100 hektáronként 177 juhval, majd közvetlenül utána Bulgária következik 85, Görögország 57, Románia 40, Franciaország 18, Magyarország 11 és Németország 7 állattal. A juhállományból 100 lakosra Görögországban 121, Bulgáriában 115, Romániában 63, Angliában 59, Franciaországban 23, Németországban 5 és Magyarországon 3 állat jut. Románia állatállományának nagysága tehát általánosságban elég kedvezőnek mondható a nemzetközi statisztika számbeli összehasonlítása alapján. A számszerűség mellett azonban vizsgálnunk kell az állattenyésztési

kultúra fokát is. E téren, sajnos, nem mondhatunk az előbbihez kedvező ítéletet. Állattenyésztésünk nagyon primitív, mert teljesen extenzív irányban folyik. Nagy állattenyésztő gazdaságaink nincsenek s a kisgazdaságok inkább mellékágként űzik az állattenyésztést. Maguknak csak annyi állatot tartanak meg, amennyi az igavonásra szükséges s a szaporulatot már növendék korban vágóállatként piacra viszik. Kétségtelen, hogy a vágóállat keresett piaci cikk, kivitele pedig kedvezően befolyásolja az ország külkereskedelmi mérlegét, de az állattenyésztésirányításának nem lenne szabad elhanyagolnia az igásállatok nevelését sem. Az igásállatok exportjára a Közelkelet szinte korlátlan elhelyezkedési lehetőséget kínál s az igásállat a könnyű értékesíthetősége mellett értékben is többet képvisel. Az állatexport fellendítése érdekében az ország határállomásain exportvásárok rendezését, valamint export vágóhidak és hűtőházak létesítését rendeli el a törvény. E kereskedelmi szellemű intézkedés mellett még a tenyészkerületek megfelelő apaállatokkal való ellátására nézve is tartalmaz intézkedéseket, nem gondoskodik azonban arról, hogy a kisgazdák a korszerű állatnevelési, állatápolási és takarmányozási elvekkel megismerkedhessenek. Enélkül pedig az állatállomány minőségi feljavítása nem remélhető. A legkitűnőbb tenyészegyedektől született állatok is leromlanak megfelelő gondozás híján, míg a tenyésztési elvek szemelőtt tartása és gondos állatápolás mellett könnyen feljavítható a meglevő állatállomány. Az állattenyésztés érdekében meg kell ismertetni a falvakat a *zöldmező mozgalommal*, meghonosítani a mesterséges takarmányok termelését és a racionális takarmányozási eljárásokat.

Külön fejezetet érdemelne az állattenyésztés irányítása érdekében hozott intézkedések között a juhászat korszerű színvonalra emelése, hiszen a juhászat a havasi vidék legfőbb termelési ágát alkotja, ami azonban még ma is az ősnomádság fokán áll. A havasi juhászat fellendítését nemcsak gazdaságpolitikai szempontok indokolják, hanem szociális követelmények is. A havasok népet nem pártpolitikai, hanem gazdaságpolitikai úton kell kiemelni mai nyomorából. A kisajátított erdőbirtokok körül folyó szenvedélyes harcok semmivel sem viszik előbbre a havasi nép sorsát, de célszerű gazdaságpolitikával ide lehetne varázsolni a svájci és tiroli havasok legelőkultúráját és fejlett állattenyésztését. Havasi gazdálkodásunknak az Alpések gazdaságának színvonalára emelése a törvényhozók legméltóbb törekvése kellene hogy legyen. A havasi juhászat mellett számottevő síkvidéki juhászata is van az országnak a régi királyságban és főleg Beszarábiában. Beszarábiában a régi orosz kormányzat akciót folytatott a híres ázsiai karakül juhok megtelepítése érdekében. Ma már csak egy-két gazdaságban foglalkoznak a karakül juh tenyésztésével. Az irányító gazdaságpolitikának nem lenne szabad figyelmen kívül hagynia a beszarábiai muzsik nyomorát sem. Romániának minden adottsága megvan ahhoz, hogy a juhászat terén az elsők közé küzdje fel magát. A júhtenyésztés előmozdítása nemcsak gazdasági hasznosságot jelent, de széles néprétegek szociális helyzetének a

megjavítását is. Sajnos, állattenyésztésünk irányításának ily szempontjait nem látjuk megnyilvánulni a mezőgazdasági törvényben.

Külön fejezetben foglalkozik a törvény a mezőgazdasági munkások jogviszonyának rendezésével. Mint újszerűséget felállítja a „minősített mezőgazdasági munkások kategóriáját”. A mezőgazdaság színvonalának az emelése kétségtelenül megköveteli a mezőgazdasági termelés egyes ágai számára a különleges szakképzett-ségű szakmunkásokat. A szakmunkássá minősítést a törvényszakvizsga letételéhez köti, melyet az egyes munkafajokra nézve a mezőgazdasági kamarák rendeznek. A minősített munkások szakképzéséről azonban egyáltalán nem intézkedik a törvény. Úgy látszik, hogy a minősített munkásoknak nálunk salfe made man-eknek kell lenniök. Mennyivel más a helyzet Németországban. Ahhoz, hogy Németországban valakiből minősített mezőgazdasági munkás váljék, előzőleg tanoncnak kell elszegődnie egy gazdasághoz. A tanonc-évek alatt látogatnia kell a tanonciskolát. Ha felszabadult és vizsgát tett, még két gyakorlati évet kell kitöltenie és csak ennek letele után nyerheti el a minősített mezőgazdasági munkási képesítést. Meg vagyunk győződve, hogy egy ilyen tanult:águ munkás nemcsak címleg, de a valóságban is képesített szakmunkás. A mi mezőgazdasági kamaráink által *kinevezett* „képesített mezőgazdasági munkások” iránt azonban eltitkolhatóanul előítéletet táplálunk.

ÁLTALÁNOSÁGBAN megállapíthatjuk a törvényről, hogy rendkívül felületes és hézagos. Az irányított gazdálkodás megvalósítása érdekében hozott intézkedések rendszerint egy előre elkészített tervből szoktak kiindulni, mint amilyen például a híres orosz ötéves tervgazdaság volt. Tudtunkkal azonban a földművelési kormányzatnak ilyen tervezete nincsen és a most életbeléptetett törvénye nem egy egységes elgondolás vonalvezetése, hanem csupán az irányított gazdasági rendszernek hódoló államok egyes intézkedéseit ülteti át a legnagyobb felületességgel és sokszor teljes logikai összefüggéstelenséggel. Amennyire kíváncsúnak, szükségesnek és hasznosnak érezzük az irányított gazdasági rendszer elveinek az alkalmazását mezőgazdasági életünkben, annyira sajnáljuk, hogy a törvényhozás nem alkotott tökéleteset. A törvénytervezet elkészítése sokkal szélesebbkörű előkészítő munkát igényelt volna, a parlament pedig nem foglalkozott az ügy érdeméhez méltó alapossgggal a kérdéssel. A törvény ma jelentkező hatását egyelőre még csak abban látjuk, hogy új szellemet hozott be az irányított gazdálkodás elvének az alkalmazásával, ami jelentős lépést jelent a parasztság konzervativizmusának eddigi tiszteletével szemben.

Az erdélyi magyarság mezőgazdasági életének szempontjából nézve a törvényt, ugyanazoknak a hiányosságoknak fennforgását látjuk, mint amelyekre a törvény általánosságban való vizsgálása során mutatnak rá. De ha a törvényes intézkedések hiányosak is, meg kell találnunk az utat arra, hogy a törvény szellemében a gazdasági irányítás elvét minél teljesebben alkalmazhassuk. A mezőgaz-

daság átszervezésére nézve a törvény kiindulási alapját a növénytermelési, gyümölcsstermelési és állattenyésztési térkép képezi. Reméljük, hogy a térképek összeállítása tényleg az egyes vidékek természetes adottságainak megfelelően és a legnagyobb jövedelmezőség szem előtt tartásával fog elkészülni s így mezőgazdasági termelésünknek az átalakítására nézve elfogadhatjuk azokat. Nem kell azonban megvárunk, míg a mezőgazdasági közigazgatás a maga hivatalos lassúságával alkalmazza a törvényt, hanem gazdasági szervezeteinket máris a megvalósítás szolgálatába állíthatjuk. E tekintetben elsősorban az Erdélyi Gazdasági Egylet propagatív tevékenységére van szükség. Az E. G. E. a gazdakörökön keresztül megismertetheti a falvak népét a mezőgazdasági termelés új irányelveivel s arra nézve útbaigazítást és szaktanácsot nyújthat. A magyarság által lakott vidékeket a termelési térképek szerint kisebb körzetekre lehetne beosztani, ahol főleg a gazdasági iskolát végzett kisgazdák birtokain az E. G. E. gazdasági felügyelőinek állandó irányítása és ellenőrzése alatt álló minta-kisgazdaságokat létesíthetnénk. A minta-kisgazdaságokon rendszerezett gazdasági szaktanfolyamokat is lehetne tartani, hiszen a törvény egyik legnagyobb hiányosságát éppen abban láttuk, hogy a mezőgazdasági termelés átalakításához igényelt ismeretterjesztést és szakoktatást teljesen elhanyagolja. Ennek előmozdítására kívánatos lenne még több új gazdasági iskola felállítása, különösen a történelmi Erdélyen kívül fekvő magyar vidékek (Szatmár, Bihar, Arad és Temes-Torontál m.) részére, valamint a történelmi Erdélyben legsürgősebben Szilágyság részére.

Az állattenyésztés előmozdítása érdekében ugyancsak az E. G. E.-re vár a zöldmező-mozgalom megindításának a feladata, a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetségére pedig a tejelést ellenőrző egyesületek szervezése a tejszövetkezetek mellé. Meg kell teremtenünk továbbá a székelyföldi havasi tejgazdaságot és előmozdítanunk az ottani havasi juhászatot. A néhány évvel ezelőtt megindított tejszövetkezeti mozgalmunk már kedvezően érzeteti hatását állattenyésztésünk fejlődése terén, s ha a tervezet Udvarhely-megyei központi tejfeldolgozó telep szintén felépül, az egyik legjelentősebb szarvasmarha tenyésztő vidékünk állattenyésztési kultúráját fogja szolgálni. Az Erdélyi Gazdasági Egylet most megkezdett munkaterve kapcsán kell átszerveznünk gyümölcsgazdaságunkat is, mely rendkívül elmaradott. Addig, amíg gyümölcsstermelésünk nem lesz tökéletesen átszervezve, — mint azt a múlt tapasztalatai mutatják, — jelentős gyümölcs-exportra nem is számíthatunk. A gyümölcsstermelés irányítására nézve a gyümölcsstermelési térkép lesz irányadó, de a gyümölcsstermelési kultúra emelése csakis az E. G. E. hathatós munkájától várható. Minthogy a törvény a vetőmagvak, mezőgazdasági gépek és üzemi cikkek forgalomba hozását nemkülönben a gabonakereskedelem folytatását miniszteri engedélyhez köti, e kereskedelmi műveletek lebonyolítása érdekében fokoznunk kell a beszerző és értékesítő szövetkezetek alapítását, mert azok, mint altruista szervek, nem fognak visszaélni a kiváltságos helyzettel, amellet, hogy kedvezőbbé te-

szik a gazdák számára úgy a beszerzést, mint az értékesítést. Sajnos, a törvény keretein túlmenőleg nem tudunk a mezőgazdaság irányításába beleszólni s ezidőszelint meg kell elégednünk azzal, ha a törvény hiányosságait a szakoktatás, valamint a termelés és értékesítés megszerzése terén intézményeink segítségével megoldhatjuk. Igaz, hogy anyagi gyengeségünk következtében ez fokozottabb feladatot jelent számunkra, s ezért örvendtünk volna, ha a törvény a mezőgazdaság átszervezése kapcsán megfelelő anyagi támogatás mellett igénybe venné a magánjogi jellegű mezőgazdasági érdekeltségeket és kisebbségi szövetkezeti intézményeket is.

Dr. OBERDING JÓZSEF GYÖRGY

AZ ERDÉLYI SZÍNJÁTSZÁS

A SZÍNJÁTSZÁS Erdélyben nem maradt hű hagyományaihoz. Ez annál feltűnőbb, mert a szellemi, lelki életnek minden más megnyilvánulása igyekezett a háború után megkeresni történelmi vonatkozásait és mohón engedte le gyökerét a mély multba, hogy onnan tiszta, életerős nedvet szívjon

Az irodalom egyszerre felismerte hivatását és megtalálta útját az erdélyi magyarság kisebbségi életében, a társadalmi, gazdasági szervezkedés pedig az első évek határozatlansága után ma mind tisztábban látja célját és egyre céltudatosabban végzi munkáját. Sem az irodalom, sem a társadalmi, vagy gazdasági élet nem gyökerezett olyan multba és hagyományokba, mint a színház és mégis valamennyi nagyobb munkát fejtett ki, irányítást és nevelést adott, nagyobb hivatást töltött be eddigi életünkben. Száz évvel ezelőtt, a nemzeti föllendülés korában a színjátszás és éppen a kolozsvári színjátszás volt az, amely megmutatta, hogy a nemzeti ujjaéledésnek melyek a módjai és útjai. Csodálatos, hogy az első magyar színház városában mennyire gyökértelenül maradhatott a színjátszás a közhatalom változása után. Semmi mondanivalója nem volt a mostani magyarság számára, semmi célt, semmi hivatást nem látott maga előtt, Pedig mindenki tudta, hogy mit kellene mondania és mi volna a hivatása. A közönség ezt várta és ezt várták, illetve ennek a megvalósulását remélték azok is, akikre közvetlenül hárult a színház fenntartásának gondja, így érthető, ha nagy erőfeszítéseket és néha jelentékeny anyagi áldozatokat is hoztak a színház fenntartása érdekében. De sem a közönség, sem a vezetőség nem azért áldozott, ami van, — mert az nem érdemelte meg, — hanem azért, *aminek következnie kellett volna* és ami sohasem következett még be. A színházat fenntartották, nagy erőfeszítések árán tartották fenn, pedig a színháznak kellett volna hozzájárulnia a mi fenntartásunkhoz. A színháznak kellett volna segítségünkre lennie fennmaradásunkban. Ha így történt volna, nem lett volna szükség a folytonos támogatáskérésre és ma nem játszanának félház előtt. Szinte érthetetlen, hogy a színház miképpen veszíthette így el kulturális és nemzetfenntartó hivatását. Es éppen akkor, amikor erre a legnagyobb szükség és a legkitűnőbb alkalom volna.

Nemcsak a helyi hagyomány, nemcsak a mult kötelezi a kolozsvári színházat. Az ezekre való hivatkozás távlatokat nyit előttünk, de amint a tények mutatják, sajnos, a mai életben nincs hatóerejük. Húsz év alatt soha sem éreztük ennek a multnak szellemét, ha a színházban voltunk. De nem hivatkozunk a szín-

ház egyetemes szabályaira sem, amelyek a föld minden népénél többre kötelezik a színjátszást az egyszerű szórakoztatásnál. A benaszülöttek kezdetleges színpadától az avantgardista színházig mindenhol magasabb célja, hivatása, irányító szerepe van. De nálunk, úgy látszik, büntetlenül szabad üres operettekkel megtölteni a műsort.

A SZÍNHÁZNAK elsősorban erkölcsi hivatása van. És fokozottabb mértékben kellene ezt éreznie nálunk, ahol az egész erdélyi magyarság számára egyetlen állandó színház és egyetlen számbavehető társulat jelenti a színjátszást. Ez az egyetlen színház nem tölthet be olyan szerepet, mint a nagyvárosok hatodrangú színpadai. Nem operett-társulatnak, hanem Nemzeti Színház jellegűnek kellene lennie. Erre az a helyzete is kötelezi, hogy itt van az erdélyi magyarság szellemi központjában, ahol az egyetemi ifjúság és a középiskolai tanulók legjelentékenyebb része él és kívánja megismerni nemzeti kultúráját. Sehol nem ismerheti meg az erdélyi ifjúság a magyar drámairodalom nagy alkotásait, ha a kolozsvári színház elmulasztja bemutatni azokat. És egyre fokozottabb következetességgel mulasztja el! Ez már nem egyszerű műsor-összeállítási felelősség, hanem sokkal több annál.

Az elmúlt esztendő általában nem tartozott a gyöngébb színházi évadok közé, főleg, ha a közönség érdeklődését tekintjük. A pár évvel ezelőtti általános színházi válság után az utóbbi időkben egyre jobban megtelt a nézőtér. Talán a műsor sem volt gyöngébb, mint az előző esztendőkben, de ez semmi jót nem jelent, mert az előző éveké is mind nagyon gyenge volt. Az elmúlt esztendőben három „ciklus”, vagyis játékkör keretében játszott a színház. Az első szeptember 24.-től november 11.-ig tartott és arra a reményre jogosított, hogy a színház idei műsora tartalmasabb és magasabb színvonalú lesz, mint az előző években. A megnyitó *Hamlet-előadás* után nemsokára Bernard Shaw darabja, a *Szent Johanna* következett jó előadásban és szép sikerrel. Pár nap múlva azt olvastuk, hogy Hamletet „az esti olcsó Shakespeare-ciklus népszerűsítő előadása”-ként mutatják be. Nagy érdeklődéssel vártuk nemcsak ezt az előadást, hanem a megígért „ciklus” többi darabját is, mert remélhettük, hogy magas színvonalú előadásokban lesz részünk a továbbiak során. Úgy látszott, hogy a színház ezévi tevékenységét hivatása érzetében kezdi meg és olcsó esti előadásaival a nagy tömegek számára is életre akarja varázsolni a klasszikus drámairodalmat. Kitűnő gondolatnak bizonyult. Annál nagyobb volt meglepetésünk, amikor közvetlenül az előadás előtti napokban, minden magyarázat nélkül *Ifj. Horváth Pált* tették helyére a műsorban, „először forgószínpadon”. Úgy látszik, ezt a forgószínpadot vonzóbbnak találták az olcsó Shakespeare-ciklusnál, amely így végleg elnémult és többé nem hallottunk róla. Ellenben egy hét múlva újabb ciklust hirdettek a színlapok, ezúttal „világirodalmi ciklust”, amelynek első darabjára, Gorkij *Éjjeli menedékhelyére* hamarosan sor is került. A siker

Irodalmi értékű darabok előadásának kimutatása:*

Sorsz.	A darab címe	I. cikl.	II. cikl.	III. cikl.
1	Hamlet	4	—	—
2	Szent Johanna	7	—	—
3	Éjjeli menedékhely	3	2	—
4	Urilány	2	—	—
5	Rómeo és Julia	1	—	—
6	Néma levente	2	2	—
7	Tündöklő Jeromos	4	—	—
8	Cigány	—	1	1
9	Nagy ékszerész	—	—	4
10	Budai Nagy Antal	—	—	6
11	Muskátli ablak	—	—	3
12	Szűz és a gödölye	—	—	3
13	Özönvíz előtt	—	—	2
Összesen:		32	5	19

Szórakoztató prózai előadások:

Sorsz.	A darab címe	I. cikl.	II. cikl.	III. cikl.
1	Méltóságos asszony	2	—	—
2	Érettségi	3	—	—
3	Ifj Horváth Pál	5	1	—
4	Szilveszteri kabaré	—	3	—
5	Virágzó asszony	—	6	1
6	Társasjáték	—	3	1
7	Harangvirág	—	4	2
8	Bikfic tanár ur	—	2	2
9	Jöjjön elsején	—	—	3
10	Dr. Kerekos M., A. vén szatmár	—	—	3
Összesen:		10	19	14

váratlan volt. Egész évben nem láttunk olyantelt házat, mint ennek a darabnak három előadásán. A sorozat folytatását azonban hiába vártuk, nemcsak ebben a játékkörben, hanem az egész éven keresztül. Így ennek a „ciklusnak” a híre is csak hírverésnek bizonyult. De ez már visszatetszést keltett azok részéről, akik a színház tevékenységét érdeklődéssel kísérik. Egy hónap alatt két ilyen sorozat terve bukkant fel és halt meg. Végül elérkeztünk a nagy érdeklődéssel kísért drámai pályázat nyertesének, Tamási Áron *Tündöklő Jeromosának* bemutatójához. Sajnos, ezt a darabot nem fogadta olyan siker, amilyent várni lehetett. Mégis ennek az első játékkörnek a színvonalal sokkal magasabban állott, mint amiben addig részünk volt. Búcsúelőadás-ként *Rómeo és Juliát* adták egyszer, a Kosztolányi halála alkalmából tartott emlékünneper keretében. Ennek a gyászos alkalomnak köszönhetjük, hogy egész évben Shakespeare-től nemcsak a Hamletet láthattuk. A másfélhónapos idény alatt 71 előadást tartott a színház, amelyből 23 volt komoly és irodalmi értékű, tehát 32 százalék. Ez a 23 előadás hét darab közt oszlott meg. (L. a kimutatást.) Szórakoztató vígjáték volt 10 előadás és operett 38, így az operett az előadásoknak még mindig több mint a felét tette ki.

A második játékkör december 25.-től január 26.-ig lerombolta mindazokat a reményeket, amelyeket a viszonylag jó első játékkör után a színházhoz fűztünk és megsemmisítette az elért eredmények értékét. Mindössze öt komoly előadása volt, kétszer bemutatta ismét az *Éjjeli menedékhelyt*, kétszer a *Néma leventét*

* Az adatokat a társulat távolléte miatt nem kérhettük a színház titkárságától, hanem a lapokban közölt műsorok alapján állítottuk össze. Így lehetséges, hogy a színház hivatalos kimutatásától egy-két számmal eltér, de ez a lényegen nem változtat. A kimutatásokban csak az április 12-ig terjedő előadások vannak számításba véve, a román húsvét alatti kétnapos vendégzereplés nincs.

Az operett-előadások megoszlása:

Sorsz.	Operett címe	I. cikl.	II. cikl.	III. cikl.
1	Pármai hercegnő	5	1	—
2	Eva	1	—	—
3	Hajduk hadnagya	2	—	—
4	Csavargólány	7	4	—
5	Méz skalács	2	—	—
6	Nászút Bécsbe	1	—	—
7	Csárdáskirálynő	1	—	—
8	Csárdás	13	4	5
9	Marica grótnő	1	1	—
10	Csodahajó	5	2	—
11	Mosoly országa	—	2	2
12	Eső után köpenyeg	—	6	1
13	Lengyelvér	—	5	1
14	Sok hűhó Emmiért	—	4	—
15	Hercegi páholy	—	—	6
16	Meseáruház	—	—	13
17	Hulló falevél	—	—	9
18	Gül Baba	—	—	1
19	Ripp van Winkle	—	—	4
20	Házasság mutyiban	—	—	3
Összesen:		38	29	45

és egyszer a *Cigányt*, új darabbal nem jött. Igaz, hogy ez a színháznak kedvezőtlen farsangi időre esett, de a jó daraboknak most is lett volna közönségük. A szórakoztató színművek özöne következett, így a komoly darabok az 53 előadásnak csak 9 százalékát tették ki. Az operett arányszáma növekedett.

A harmadik játékkör február 17.-től április 12.-ig tartott és valamivel jobb volt a másodiknál, de az első színvonalát sem érte el, nemhogy fellendítette volna az egész év értékét. A színház dicséretreméltó igyekezettel öt új értékes darabot mutatott be, amelyek közül három eredeti bemutatott volt, emellett pedig egy eredeti operett-bemutatóval is próbálkozott. Karinthy Nagy ékszerész-e vezette be a bemutatásokat, majd *Budai Antal* következett.

Kós Károlynak a Vígszínházban már előzőleg bemutatott darabját, amely elég szép sikert ért el, hatszor mutatták be egymásután, amivel városunkban manapság még az operettek közül is csak kevés dicsekedhetik. A románból fordított *Muskátilis ablak* és Zilahynak a *Szűz és a gödölye* című színműve csak 3—3 előadást értek meg. A Zilahy darabjával kapcsolatosan nem hagyhatjuk megemlítés nélkül, hogy az értékes darab sikertelenségének elsősorban a színház az oka. Husvét nagyjére tették a darabot, amikor a közönség az ünnepre való előkészület miatt már nem jár színházba, viszont a tanuló ifjúság is már hazautazott. Később pedig nem újították fel, így nem volt módja a közönségnek megnézni. Nagy Istvánnak a Szépművés Céh drámapályázatán kitüntetett darabját telt ház előtt adták két este, további

A színház ezévi előadásainak adatai:

Darab	I. cikl.	I. cikl. %	II. cikl.	II. cikl. %	III. cikl.	III. cikl. %	Összesen	Évi %
Irodalmi ..	23	32.39	5	9.43	19	24.35	47	23.26
Szórakoztató								
próza	10	14.08	19	35.84	14	17.93	43	21.28
Operett	38	53.52	29	54.71	45	57.69	112	55.44
Összesen:	71	100%	53	100%	78	100%	202	100%

előadásokra pedig nem került sor, mert a társulat vidékre ment. A Cigányt is bemutatták még egyszer ebben az évadban, de ez csak a Tóth Elek színészi emlékünnepeinek köszönhető. Egy év alatt ennyi előadás volt, amiről megemlékezni érdemes. A harmadik játékkörben 78 előadást tartottak, amelyből 19 a fent ismertetett darabokra esik, 59 pedig operett és szórakoztató előadás volt. Az operettek százalék száma itt 58-ra emelkedik, tehát az év vége felé fokozatosan nő.

Összegezve az évi előadások adatait, elszomorító kép tárul elénk. Tartottak összesen 202 előadást, amelyből csak 47 volt olyan, amelyet vártunk és ami értéket képviselt. Tehát még a negyedrésze sem, pontosan 23 százalék. 77 százalék érték és tartalom nélküli előadás volt, amelyek között csak itt-ott emelkedett ki egy-egy üdítőbb pont, néhány régebbi „nagyoperett”, mint Lehár két darabja, az *Éva* és a *Mosoly országa*. Kivételt jelent a *Ripp van Winkle* négy előadása és a *Lengyelvér*, valamint az egyik vasárnapi délelőttön előadott *Gül Baba* és a régi jó *Mézeskalács*. De ezek nem tudták enyhíteni az operettek nyomasztó sivárságát, amelyek úgy számbeli többségüknél, mint előadásuk gyakoribb voltánál fogva uralkodtak a műsoron és diktálták a „tempót”. Jelen lehettünk a *Néma levente* 25-ik előadásának emlékünnepe, de a mostani évad alatt csak négyszer játszották, így az ünnepség tulajdonképpen az előbbiesztendőnek szólt. Viszont a *Csárdás* c. operett, amint a színlapok hirdették, az idei évadban futotta meg 38 előadásos pályáját. Szerencsére ez nem egészen így van. Kolozsváron ezt az operettet „csak” huszonkétszer adták és a 25-ik előadásának jubileuma, amelyre a nézőknek a főszereplők aláírásával ellátott fényképalbumot ígértek ajándékkul, tulajdonképpen a 16-ik előadás volt. Az ilyen nagyszerű operetteknel, a színház beszámította a nagyváradi és a brassói előadásokat is, hogy a közönség annál jobban ámuljon, hogy íme, már a huszonötödik előadásnál tart a darab, tehát bizonyosan nagyszerű, és meg kell nézni. Így jubilálták a Csárdást a karácsonyi ünnepek alatt, noha felújítása óta valójában nem érte el Kolozsváron a 25-ik előadást. A színház végeredményben beszámíthatja a vidéki előadásokat, de akkor tegye ezt valamennyi darabnál, különben megtévesztődik a kolozsvári közönség. Ez az eljárás hírverés céljából bizonyára jó volt, de a kolozsvári színháznak nem szabad egyszerű üzleti vállalkozásnak lennie. Különösen, ha ez még csak nem is a közönség ízlésének fejlesztésére szolgál.

MIT JELENT a magyarság életében a színház elmúlt évi tevékenysége? Nagyon keveset. Sokkal kevesebbet, mint amiért egy színházat *fenntartani* érdemes. Mi csak az értéket nézhetjük, nem elégedhetünk meg pusztán azzal az örömmel, hogy fennáll egy színházunk is. Azt a pénzt, amelyet az erdélyi magyarság a színház fenntartására fordít a mai szűkös viszonyok között, nem adhatja értéktelen előadásokért, nem tekintheti elveszett pénznek akkor, amikor más területeken a magyarság életbevágó fontosságú ügyeire fordíthatná, nagy eredménnyel. A színháznak az egyetlen

színháznak tulajdonkép, nálunk csak úgy van értelme és jelentősége mint kultúrintézménynek, ha kultúrát és műveltséget ad, márpedig elenyészően keveset nyújt ahhoz képest, amit várunk tőle és amit adhatna. *Magyar művészetet és európai művészetet várunk a színházástól.* Milyen magyar művészetet kaptunk az elmúlt évben? A magyar drámairodalomnak egyetlen nagy alkotását sem adták elő. Elfelejtettük volna már, hogy van klasszikus magyar drámairodalom? Egy esztendőnek sem szabad elteltie Kolozsváron a *Bánk bán* előadása nélkül.

Ismerjük azokat a nehézségeket, amelyekkel a színház küszködik és tudjuk, hogy nem éppen könnyű a helyzete. Azt is tudjuk, hogy könnyebb hangoztatni, mit kellene tenni és mi lenne jobb, mint azt megvalósítani. De, gondoljuk, a színház is tudja, hogy nem elég az, amit az elmúlt évben a közönségnek nyújtott és nem veszi rosszindulatú bemutatásnak, vagy túlzásnak ezeket a sorokat, amelyek szigorúan az adatokra építve íródtak. Azok a nehézségek, amelyeket a színház legyőzhetetleneknek lát és amelyek miatt lemond az értékről, a művészi színvonalról a közönség izlésének érdekében, nem legyőzhetetlenek. A közönségnek ma tetszenek a könnyű darabok, elsősorban az operettek. De miért tetszenek? Mert hozzászokott ezekhez, ránevelték. Van egy nemzedék, amely már az operett világában nőtt fel és a színpad a könnyű darabokat, a semmitmondó, üres szórakozást jelenti számára. Ha más darab van műsoron, ez eltérést, rendkívüliséget jelent, amely izlésével nem egyezik és így el sem megy a színházba. Ez az öntudatlan és kultúra nélküli réteg jelenti ma a közönség legnagyobb részét. Az öntudatos és képzett embereknél pedig egy másik nehézségbe ütközik a színház. Itt már rétegződések és csoportosulások alakulnak ki, mintegy világnézeti alapon. Igaz, hogy ez a rétegződés nem olyan tiszta és nem olyan nagymértékű nálunk, az erdélyi magyarság körében, mint Európában általában. A mi színházunkra az a nehézség hárul, hogy egyedül kell kielégítenie mindezeket a csoportokat, akkor, amikor a nyugati városokban már minden egyes csoportnak, minden társadalmi rétegnek megvan a maga külön színháza és drámairodalma. Munkásszínházak, polgári színházak külön-külön működnek hozva a maguk mondanivalóit, mert a színház ma is éppen úgy társadalmi jelenség, mint a görög tragédiák idejében volt. És különváltak a tiszta művészetet szolgáló színházak is, amelyeknek nagyobb országokban szintén megvan a maguk közönségük, kellő irodalmi műveltséggel, hogy a művészi alkotásokat elsősorban magáért a művészetért tudja élvezni. Az erdélyi magyarság körében is megvan mindezeknek a csoportoknak a halvány árnyalata, amelyek mind más és más műsort kívánnak és elégedetlenek a mai színházzal. Ez érezteti hatását abban is, ha a közönség jelen van a színházban, abban is, ha nincs jelen.

A TÁRSADALMI RÉTEGEZŐDÉS nálunk nem jelent szigorúan elhatárolódott, vagy éppen egymással szemben álló osztályokat. Az a különbség is, amely észlelhető volt, lassanként el-

mosódik, csak halvány árnyalattá válik, mert van valami, szerencsére vagy szerencsétlenségre, amely mindnyájunkat összefog és egységbe tömörít: *a nemzetkisebbségi sors.*

Ennek a kérdésnek a fontossága másodrendűvé tesz minden mást. Ez a társadalmi körülmény a hivatását felismerő színház számára nagy előnyt jelentene, mert lehetővé tenné munkáját, lehetővé tenné, hogy megfelelő darabokkal minden társadalmi rétegű embert egyformán a színházhoz lehessen kötni. Ha van kisebbségi társadalom sajátos életkörülményekkel és sajátos problémákkal, természetes, hogy ennek csak *kisebbségi színház* felelhet meg. Kisebbségi színház, a maga külön színezetével, sajátos társadalmi, erkölcsi, vagy gazdasági és politikai kérdéseivel. Aki Erdélyben magyar ember, nem élhet más módon, csak ezek között a kisebbségi helyzettel járó kérdések és körülmények között. Színházunk ellenben valami csodaszámba menő rendkívüliséggel úgy működik és olyan szellemet képvisel, amelyben nyoma sincs annak, hogy kisebbségi emberek számára játszik és nyugodtan megnyithatná kapuit Budapesten, vagy a világnak bármely részén. A darabok irodalmi értékén túl tehát a darabok által képviselt *szellem* az, ami *a legtöbb kívánnivalót hagy hátra* és amire a legnagyobb gondot kell fordítani. Ha a színháznak nincs mondanivalója a kisebbségi magyarság számára, természetes, hogy ez a magyarság érdektelenséggel fogadja a színházat. Mivel is érdekelhetné az üres darabok a közönség komolyabb rétegét, amelynek élete tele van mindennap tépő kérdésekkel? *Mit mondhat a felületes és szórakozni vágyó budapesti közönség számára készülő darab ennek a magyarságnak?* Színházunk minden mérték, vagy minden helyi szempont nélkül veszi át a pesti színházak darabjait, elsősorban azokat, amelyek ott a legtöbb előadást érték el. Vegyük csak szemügyre ezeket a darabokat, rögtön megismerhetjük az okát, hogy miért nem jár az erdélyi magyarság színházba. A mi színpadunkon is uralkodó budapesti színdarabgyárosok között alig akad egy-két magyar író, de ezeknek a darabjait is ki kell vennünk a tömegből, mint értékesebbeket, az operettek szerzői között pedig éppen fehérholló számba megy a magyar író. Ezeknek a daraboknak a magyar lélekkel és bármely társadalmi osztályba tartozó magyarsággal semmi kapcsolatuk nincs. Közönségük a Budapest lakosságának tekintélyes részét kitevő zsidóság, a maga gyökértelen, nemzetközi színezetű szellemével. Kinek a számára hozzák a kolozsvári színpadra ezeket a darabokat? A felelet is egyszerűen következik, érthető tehát, ha a színház nézőterén a magyarság kisebbségben van, ezúttal a zsidókkal szemben. Ennek viszont azt a magyarázatot adják, hogy a zsidóságnak inkább van pénze és így módja is, hogy ebben a művészetben gyönyörködjék. Hogy a zsidóságnak inkább van pénze, az tagadhatatlan, de az is valószínű, hogy a magyarság körében is akadnak, akiknek volna egy színházjegyre való pénzük, ha azt érdemesnek tartanák erre költeni. Nem akarjuk senki érzékenységét bántani, a zsidóság is, mint

minden nemzet, fejlessze a maga kultúráját, a mi óhajunk csak az volna, hogy mi viszont ne legyünk kénytelenek ezt a kultúrát magunkévá tenni. Ha valamit kérni merészkednénk a mai viszonyok között, az volna, hogy az erdélyi magyarság kapjon magyar színházat, még akkor is, ha ez egyelőre nem kisebbségi színház, hanem „csak” magyar. Nem hisszük, hogy ez megvalósíthatatlan. Ha a közönség nagyrésze nem magyar, és ami rosszabb, a színpad szelleme sem magyar, kénytelenek vagyunk felvetni ezt a kérdést, hogy tisztázódjék végre: tulajdonképpen kik részére tartják fenn a kolozsvári egyetlen magyar színházat, amelynek érdekében a magyar közönség áldozatkészségéhez fordulnak, ha bajban van. A magyarság a jelek szerint már levonta ennek a helyzetnek a következményeit, mert újabban már csak az „ünnepi előadásokra” megy megfelelő számban a színházba. Pedig a magyarságban nincs semmi egységes szellem ezen a téren, nincs öntudat, mindenki, aki elmarad a színházból, egyéni belátása szerint teszi. Ez főleg akkor mutatkozott meg, mikor az egyik erdélyi darab előadásain, mely véletlenül elsősorban a magyaroknak szólt, nem volt megfelelő közönség, noha ami volt, az magyar volt, mert a zsidóság észrevehetően távolmaradt. Jó színház mellett a magyar közönség egészséges és egységes szelleme is kialakulna. *Azt hisszük, nem követünk el bűnt vagy tapintatlanságot senkivel szemben, ha a magyar színházba magyar szellemet kérünk.*

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁGOT csak kultúrája, műveltségi színvonalának a környezet fölé emelése tarthatja fenn, ezt régóta tudjuk. Ez az egyedüli eszköz, amellyel megmaradásáért harcolhat. Ezt figyelembe véve a színház tartalmi és színvonalbeli súlyedése még súlyosabban esik latba. Egyenesen végzetesnek és helyrehozhatatlannak látszik. Ennek a körülménynek a súlyos volta akkor tűnik ki, ha összehasonlítjuk színházunk műsorát a kolozsvári román Nemzeti Színház műsorával. A román színház előadásainak színvonala az utóbbi években fokozatosan emelkedik, az elmúlt színi évad már a magasabb irodalmi igényeket is kielégítette. Ígykezett európai színvonalat érni el, az európai drámairodalom nagy alkotásait tervszerűen, sorozatosan mutatta be. És mi azon merengtünk, hogy Istenem, mikor láttunk mi utoljára pl. Ibsen-darabot a magyar színházban! És a többi nagy alkotásokat, amelyeket mind szükség volna látni, ismerni. Helyettük Csodahajót, Meseáruházat és Hulló falevelet játszott színházunk.

Mai helyzetéből ki kell emelkednie színházunknak, ha számot tart arra, hogy a magyarság kultúrintézményei közé legyen sorozható. Gyökeresen meg kell változtatni a műsor eddigi összeállítási módját. Ha azoknak a követelményeknek meg akar felelni, amelyeket a magyarság vele szemben felállít — és működésének csak így van értelme és létalapja — meg kell változnia az arányszámnak, hogy 202 előadás közül ne 23 százalék legyen számbavehető, hanem 77 és az is céltudatosabban összeállítva, mint a mostani néhány jó előadás. Így is éppen elég hely maradna a tar-

talomnélküli, üres daraboknak, több, mint amit egy hivatást-teljesítő színház kívánhat. Felbecsülhetetlen értéket jelentene a magyarságnak, ha egy évben nem 47, hanem 155 komoly, irodalmi színvonalú előadásban volna része. A színház soha sem próbálta ezt megvalósítani, amit csak a hivatásérzet hiánya magyarázhat. A színház soha sem vállalta ezt a feladatot, mert félt a kockázattól, hogy megszokott, üres látványosságokra nevelt közönsége elhagyja. Pedig a színháznak a kockázatot is vállalnia kell, ha hivatásának eleget akar tenni. Hol maradt a színpadról az a hivatásérzés, amely az erdélyi irodalmat megtöltötte és soha nem remélt sikerre vezette? Az erdélyi írók öntudatosan vállalták az anyagi kockázatot, hogy a közönség esetleg nem veszi és nem olvassa könyveiket, ha nem felel meg szájaízének, vagyis ha művészi követelményekből engedve nem száll alá egy bizonyos ponton alul, hogy a közönség-irodalom megszokott eszközeivel és megszokott légkörében dolgozzék. Az írók nem szálltak alá és hamarosan a közönség emelkedett fel hozzájuk, mert az, amit az írók adtak, értéket képviselt és lélek volt benne. Ha a közönség megérzi a lelket akár színpadon, akár a könyvben, ösztönösen, rajongással ragaszkodik hozzá. Művészetben minden a lélek kérdése és a színpadról éppen a lélek hiányzott. Nem volt egységesen kialakult tiszta lélek, amely állandóan leáradva a nézőtérre, átfogja, eggyé olvassza a közönséget. Pedig ez a lélek itt csodákat művelt volna. Színház és közönség együtt emelkedett volna fölfelé, oda, ahol a színháznak állnia kell. Az erdélyi írók előtt is nyitva volt az út az első pillanattól kezdve, hogy behódoljanak a tömegizlésnek és így bizonyosan sokkal több könyvük kelt volna el idehaza, de nem tették ezt, mert hivatásos író nem teheti meg. Mint ahogy a hivatásos színház sem teheti meg, kisebbségi író és kisebbségi színház pedig éppen nem teheti meg soha.

Ha alaposabban megnézzük, a kockázattól sem volt miért félnie a színháznak. Az értékes, irodalmi daraboknak mindig volt akkora közönségük, mint az operetteknek, talán azt is mondhatnók, hogy még nagyobb. Hányszor játszottak üres darabokat üres ház előtt és mégis műsoron tartották! Az elmúlt évadban karácsony előtt látogatta a legnagyobb közönség a színházat, amikor a legtöbb jó darabot adták és éppen a jó daraboknál volt telt ház. Az *Éjjeli menedékhely* előadásain roskadozott a nézőtér a közönségtől, *Bernard Shaw* darabja sem maradt sokkal mögötte, a három erdélyi darab előadásain volt annyi közönség mint általában. A *Szent Johannát* hétszer adták elő, *Gorkij* darabját ötször, tehát jól versenyeztek a *Társasjáték*-féle szórakoztató prózai darabokkal is, mert ezek közül egy sem ért el több előadást és nem vonzott nagyobb közönséget. Ifj. Horváth Pált 6, a *Virágzó asszonyt* 7, a *Társasjátékot* 4, a *Harangvirágot* 6, *Bikfi tanár urat* 4 este játszották egész évben és ezek voltak a legnagyobb sikerek az évféle darabok között. Tehát a műsor adatai végeredményében nem igazolják, a színház műsorphilológiáját. Az erdélyi darabok előadásainak száma szintén eléri a középárányt, noha a közönség lelkileg egyáltalában nincs még ezekre felkészülve és hozzánevelőde.

Budai Nagy Antalt 6, *Tündöklő Jeromost* 4 este játszották az *Özönvíz előtt* két előadásának telt házából arra lehet következtetni, hogy tovább is nagy sikere lett volna, ha a színház nem akkor tűzi műsorra, amikor már távozni készül. De az operettekkel is kiállják a versenyt a komoly darabok, még ha így elvétele és kedvezőtlen lelki beállítottságú közönség előtt kerülnek is színpadra. Az év folyamán 20 operett volt műsoron, melyek közül csak 4 — írva is: négy haladta meg a 6—7 előadásos középarányt, amelyet az értékes darabok is elértek, a *Sok hűhó Emmiért* címűt meg éppen csak négyszer tartották érdemesnek előadni. Semmi sem magyarázza, hogy ilyen körülmények között miért tartózkodik a színház az értékes darabok gyakoribb előadásától.

KÉT FELADAT áll a színház előtt: jobb műsort állítani össze és közönséget nevelni ehhez a műsorhoz. A kettő egymással párhuzamosan és egymást segítve halad. A jó előadások fejlesztik a közönség ízlését és a nézőtér mind nagyobb tömege szokik hozzá a jó darabokhoz, megérti és megszereti az irodalmi alkotásokat. A műsoron mindennek előtt a magyar drámairodalom nagy értékeit kell sorra venni, mert ezeknek bemutatása a szórakozás és művészi élmény mellett történelmi és irodalomtörténeti tanítást jelent a közönség ifjabb rétege számára, mely nagyon is rászorul erre az oktatásra. A kisebbségi színház iskola is kell hogy legyen, mert nálunk az iskolából kikerülő ifjuságnak nagyon hiányosak a magyar szellemi életre vonatkozó ismeretei. És még abban az esetben is, ha nem volnának hiányosak, szükség van nálunk ezeknek a daraboknak gyakori műsorba iktatására, mert szükség van arra, az egységesen összetartó és átfogó lélekre, amelyet belőlük mindnyájan meríthetünk. A magyar drámairodalomban nemcsak a *Bánk bán* és *Az ember tragédiája* érték, rajtuk kívül is egész sereg darab van, amely feltétlenül megérdemelné az előadást. Teleki László *Kegyencétől* Rákosi Jenő *Aesopusáig* egész sor értékes színpadi alkotásunkat temeti be a több évtizedes feledékenység pora és ha Budapesten nem újítják fel őket, ez nem jelenti azt, hogy nem érdemesek a felújításra. Nálunk mások a kíváncsiak, mint Budapesten, és a saját érdekünkben mi is kezdeményezhetünk valamit. A régi darabok mellett pedig ott vannak az újabbak, a ma élő írók munkái, amelyek közül többet szintén érdemes volna felújítani, hiszen olyan darabok vannak köztük, mint a *Bizánc*, *Ocska! brigadéros* stb. A budapesti Nemzeti Színháznak évenként van egy pár olyan darabja, amelynek előadása nálunk is kíváncsatos volna, nem tudjuk, hogy színházunk miért nem vesz át évek óta következetesen egy-két darabnál többet a Nemzeti Színháztól. Ezek a darabok jelentenék a magyar szellemet és a magyar lelket színpadunkon, mellettük pedig a világirodalom régi és újabb alkotásait kellene bemutatni sorozatosan, ez jelentené számunkra az európai szellemet, az európai ismeretet, amelytől olyan régen el van zárva. Tájékozódunk kell a magyar és európai szellem kincsesházában, meg kell ismernünk ezt, hogy otthon érezhessük magunkat benne, mert az erdélyi kisebbségi magyarságnak lélekben magyarnak és

európainak kell lennie egyszerre. Ha mások mulaszthatnak is ezen a téren, mi nem mulaszthatunk.

A közönség egységesítése nehéz feladatnak látszik, mert századunkban a gondolkozás szétesőbb, az egyes emberek lelki világa egymástól távolabb álló pólusok körül csoportosul, mint azelőtt bármikor. A színpadnak pedig legfőbb törvénye, hogy egyetemes, örök jellegű mondanivalókkal az egész néphez, az egész társadalomhoz kell szólnia és az egészet kell összefognia, magával ragadnia. A görög drámák korában egységes gondolkodású, egységes lelkitartalmú volt a görög nép, ezért emelkedhetett ez a dráma eddig utól nem ért magaslatokra. A bomlás azonban már rég megkezdődött és így nem érheti váratlanul a mai helyzet a színházakat és nem jelenthet legyőzhetetlen nehézséget. Nem teheti lehetetlenné a színház működését, mert az orvoslás módjai is kialakulóban vannak. A színház és társadalom élete szoros kapcsolatban áll egymással. A társadalom átalakulása előbb-utóbb mindig átalakította a színházat is, viszont az újabb társadalmi helyzet, társadalmi viszonyok bizonyos fokú kialakulása és megszilárdulása a színpad átalakulásával járó határozatlanságot, zűrzavart is megszünteti és megmutatja az új kialakulás módját és irányát. Ez az időpont következett el a jelen pillanatban nálunk, amikor az erdélyi magyarság a húszévi határozatlan tapogatózás után kezdi egyre határozottabban látni, hogy milyen lehet a kisebbségi magyarság társadalmi életének felépítése, működése, melyek lehetnek a céljai és ennek megvalósítási eszközei. Ezzel a külső, gazdasági, vagy politikai társadalmi kialakulással a lelki élet, lelki tartalom kialakulása is velejár, egyik a másik segítségével halad előre és ha egy egységes lelki világ körvonalai bontakoznak ki szemünk előtt, a színház, *ha a mi* színházunk, nem maradhat vak és idegen ezzel a lelkvilággal szemben.

A SZÍNHÁZAK történetében a színpad új világának kialakulását, a színjáték tárgyát, irányát és stílusát mindig valamely feltörekvő társadalmi réteg alakította ki. Így léptette a pénzgazdálkodás és kereskedelem elterjedésével feltörő osztály az egykori Cid-féle lovagdrámák helyébe a polgári drámát a maga polgári világával és polgári kérdéseivel, így születtek meg a munkásosztály kialakulásával a külföldi nagy munkásszínházak. Az egységes drámának ez a szétszakadása azzal a veszéllyel is járt, hogy a művészi érték sokszor másodrendű helyre szorult az osztályérdekek hangsúlyozásával szemben, ami különösen a mai munkásszínházaknál szembetűnő, így elveszítette a művészetnek azt az átfogó erejét, amely minden embert megragad, mint embert, függetlenül a darab személyeinek társadalmi állásától és kérdéseitől. Csak egyedül a művészi szempont az, amely a közönséget össze tudja olvasztani. A nagy, művészi polgári drámákban ma is egyformán gyönyörködhetik mindenki, akár munkás, akár arisztokrata. Az olyan helyzetben lévő színháznak, mint a miénk, amelynek egyedül kell kielégítenie a különböző társadalmi réteget

embereket, a fenti okok miatt is ezt a művészi szempontot kell szem előtt tartania, más lehetőség nincs.

A művészi műsornak a közönséggel való megkedveltetése nem ütközik akadályokba. A műveltebb réteg már régóta azt várja és ha most része lesz benne, rendszeresen fogja látogatni a színházat. Ami pedig a félművelt és színházilag öntudatlan közönséget illeti, amely most az operetteknek tapsol, mert az operettekhez szoktatták és nevelték, rövid idő múlva a jó daraboknak is éppen így fog tapsolni, mert minden a nevelésen múlik nála. Ahogy a rossz darabokhoz hozzá lehetett nevelni belső kritikája hiányában, ugyanúgy a jókhoz is hozzá lehet, mert az fontos, amit lát és amit a legtöbbször lát. Nem reménytelen a helyzet Erdélyben, ahol a közönség már száz évvel ezelőtt érett volt arra, hogy megértse a színház hivatásteljesítő szerepét. Ennek érdekében viszont a színtársulat szellemében is változásokra van szükség, a színészeket is nevelni kell, mert ma, sajnos, a tehetségek értékelése aszerint a bizonyos „operett-temperamentum” szerint folyik, de ilyen színészekből alig lehet hivatást teljesítő előadásokat remélni.

Kisebbségi társadalmunk kialakulása — ami a színház szempontjából elsőrangú fontossággal bír — nem az osztályok különválása és valamely osztály előretörése jegyében történik, hanem ellenkezőleg, az *egységesség* felé tart. Ez a körülmény a színház munkáját nagyon megkönnyíti és elősegíti, mert csak az olyan színháznak lehet nálunk is, mint mindenhol jövője, amely az egész népközösséggel össze van kapcsolódva. A színháznak eggyé kell fornia a népközösség szükségleteivel, követelményeivel és fájdalomával. Az a hivatása, hogy tudatossá tegye nézői számára, megvilágítsa azt, ami kialakulatlanul, homályosan már ott szunnyad a tudata alatt. Mi az az egységes szempont, amely ma mindjobban összefogja a magyarság minden osztályát, értelmiségét, közeposztályt, iparos és munkás társadalmat? Mert e szempontnak kell irányadónak lennie a színház további működésére is. Ezt az egységet kell szolgálnia és építenie, mert nem adhat külön más-más darabot minden osztály kívánsága szerint, részint azért, mert az osztályok elkülönülése csak halványan van meg, részint pedig azért, mert az egyes osztályok közönsége külön-külön nagyon kevés volna ahhoz, hogy értük előadásokat lehessen tartani. Láttuk, hogy az ilyen módszer is kecsegtetne valami eredménnyel, ha jól és rendszeresen valósítanák meg, mert az *Özönvíz* előttnek megvolt a maga külön, célzatosan tomboló közönsége, de ez a módszer több szempontból nem alkalmas és nem kívánatos. Viszont azt is láttuk, hogy a *Budai nagy Antal* és *Tündöklő Jeromos* közönsége is tapsolt ennek a darabnak és a számbeli többséget az a közönség tette ki, mely a színpadon nem az osztálykülönbséget, hanem az értéket keresi és értékeli. A közönségnek bizonyos egységes magatartása tehát máris megnyilvánult a nézőtéren, most már a színházon a sor, hogy azt továbbfejlessze. A színháznak ki kell alakítania ezek után a maga egységes műsorát. Az erdélyi magyarság életében társadalmi és gazdasági té-

ren az egységes megnyilvánulás, az egységessé váló szellem a nép felé fordulás jegyében történik; felismerte a magyarság, hogy társadalmi és gazdasági életét csak a népre építheti, mert kisebbségi életünkben a nép az az alap, amelyen fennmaradásunk biztosítható. Ebbe a szellembe kell a színháznak is beleilleszkednie, ha meg akarja tartani a kapcsolatot ezzel a magyarsággal, ami nem azt jelenti, hogy népszínházzá kell válnia, vagyis a nép számára kell előadásokat tartania (hol állunk még attól, hogy a nép is megkapja a maga színházát, mikor még az értelmiségnek is harcolnia kell a magáéért), hanem azt, hogy városi közönsége számára ezt a népi szellemet hirdesse és tudatosítsa. Irodalmi eszközökkel, irodalmi értékű darabokkal a nép világát, a nép kérdéseit, vágyait és érzelmeit kell elének tárnia, mert ezekben az érzésekben és ezekben a vágyakban mindnyájan hazatalálunk, mindnyájan az önmagunk lelkéhez jutunk el és magunkra ismerünk. Ez a népben való magunkraismerés a drámai megrázkódás és fölemelő megtisztulás számunkra, kisebbségi magyarokra. Tiszta és fölemelő egygyéforrás a színpaddal, mint a nagy klasszikus drámai korszakokban, amikor hatása volt a színpadnak az életre. Ha színházunk ezt valósítaná meg, nemcsak minket, de önmagát is fölemelné és történelmi fontosságúvá válna. A népi szemlélet társadalmi vonatkozásain túl önmagában is a leghivatottabb arra, hogy a színpadra kerüljön, mert a legegységesebb, legteljesebb, legszínesebb és legművészebb valamennyi szemlélet között. Ember, és természet a maga ősfarmáiban él itt együtt és semmiféle művészet nem kívánhat többet, mint ennek az ősi egységnek ábrázolását. De ennek a szemléletnek színpadra vitele első sorban a most születő erdélyi drámai irodalomra vár, amelynek célja nem lehet más, mint ezt a népi világszemléletet szolgálni. Amíg ez a népi drámai irodalom kialakul, táplálkozhatunk a régi magyar drámai alkotásokból, de kisebbségi színpadot a maga valódi tisztaságában és hivatástudatában kisebbségi darabok nélkül nem lehet elképzelni. Az évről évre megújuló drámapályázat talán alkalmas lesz, hogy ennek a népi drámai irodalomnak a kialakulását elősegítse. A népet látjuk célnak az életünkben, a népet szeretnők látni a színpadon is. A színház számára nem akadály, hogy elszigetelt, kisebbségi nép számára kell játszania, mert ez a körülmény nagy erkölcsi és művészi lehetőségeket hordoz magában.

BÖZÖDI GYÖRGY

A M Á R C I U S I F R O N T

A HÁBORU és forradalom utáni Magyarország életében végzetes szerep jutott az ifjúságnak. Az ellenforradalmi évek életre hívták a bajtársi egyesületeket és a keresztény-nemzeti világnézetnek, mint cégérnek kiakasztásával üres és meddő korszak kezdődött. Az ifjú szívek bátran dobogtak és merészre szabták fiatal fantáziájukkal a holnap Magyarországot. De azt nem vették észre, hogy az ellenforradalom csak cél volt és nem eszköz egy szociálisabb Magyarország megvalósítására, a keresztény-nemzeti világnézetből pedig jelszó lett, amelynek hangoztatásával — de át nem érzésével — könnyen születtek politikai és gazdasági karrierek egyaránt. Amikor észbekaptak, a mozgalomból *rendszer* lett: a vezérek kiépítettek érdekvédő szerveiket és az ifjú tömegek lendületét egyéni érvényesülésük szolgálatába állították. Mivel minden rendszer kitűnően ért az utódok neveléséhez és a támadások kivédéséhez, úgy őket sem érheti meglepetés. Palotaforradalmak vannak, de a lekötelezett ifjúsági vezérek már szilárdan állanak: a rendszer élete biztosítva van.

Különösen akkor vált reménytelenné az ifjúság helyzete, amikor egyes miniszterelnökök felismerték az ifjúság politikai jelentőségét és a vezérek lekötelezésével — egy-egy mandátum, jobb állás, stb. — magukhoz láncolták a fiatalokat. Ma például az a helyzet, hogy az egyik nagy bajtársi egyesület teljesen a kormány mögé sorakozott fel és vezére — országgyűlési képviselő — kormányváltások alkalmával az új kormányelnöktől kérdezi meg, hogy milyen szempontok szerint vezesse egyesületét... Így az ifjúság beállt statisztálni és mivel most folyik a szociális kérdések elsikkasztása, önkéntelenül is reakciós szerepet vállalt. Feladata pedig az volna, hogy a nemzet élő lelkiismereteként irányt mutasson az országnak, lendületet adjon a reformpolitikának és reményteljessé tegye a reménytelen magyar életét. A magyarság égető kérdései helyett saját dolgaikkal vannak elfoglalva: mi pedig — akik aggódó szorongással figyeljük országunk sorsát — hiába emlegetjük az ifjúsági vezérek árulását, magyar földön nehéz bálványokat dönteni...

Voltak és vannak azonban némi jobbak, akik látják, hogy az ifjúság nem statisztálhat mindvégig a népi és szociális reformok elodázásának, mert ezzel megbocsájthatatlan bűnt követne el a nemzettel szemben. A népi irodalom és a szociális vonatkozású falu- és társadalomkutatással egyidőben megindult az ifjúság körében is az erjedés és egy vékony réteg szakított a multtal és a rendszerrel, hogy az utolsó órában megállítsa a végzetet útjában és helyes irányt adjon az ifjúság politikájának. Falukutató társaságok alakultak, szociális, gazdasági, kisebbségi, stb. szemináriumok és megindult a ko-

moly munka az ország valódi helyzetének feltárására. A népi kérdéssel foglalkozó írók és a szinte negyedik nemzedékként jelentkező új magyar ifjúság az Egyetemi Körben tartott előadásokon egymásratalált és megindultak a tárgyalások arra vonatkozólag, hogy a közeledés, illetve együttműködés gondolatának és egy új mozgalom megindításának van-e reális lehetősége. Számos kísérletezésből tudtuk, hogy a „hivatalos” ifjúsági vezérekkel mit se lehet kezdeni, de a „közlegények” hajlandók a „forradalomra”. Így érkezett meg március és határoztuk el, hogy a Nemzeti Múzeum lépcsőiről proklamáljuk az új mozgalom megindítását.

Plakátok jentek meg Budapest utcáin és március 15-én ötezer főnyi hallgatóság zsúfolódott össze a Múzeum-kertben. A lépcsőn írók álltak a tömeg előtt. Ott voltak: Illyés Gyula, Erdélyi József, Szabó Lőrincz, Sárközi György, Féja Géza, Zilahy Lajos, Szabó Zoltán, Kodolányi János stb. Szemerkélő esőben kezdte beszédét *Zilahy Lajos*: „Másfél évtized politikájától kaptátok az indulatot, mi hozzuk a gondolatot”. Kiemelte az írók felelősségét és követelte a dolgozók összefogását. Utána *Féja Géza* beszélt az első márciusról és azokról, akik kisajátították és a végén megtagadták. Rámutatott a negyvennyolcas idők szociális feszültségeire és a magyar parasztság kisemmizésére. Beszélt a hárommillió nincstelen magyar koldusról, Dunántúl sorsáról és az ifjúság felelősségéről. Majd e sorok írója állott a tömeg elé, hogy a Márciusi Front megalakulását proklamálja, a tizenkét pontot felolvassa és magyarázza. „... Önmagával meghasonlott világrészen, önmagával ezideig még tisztába nem jött országban élünk és úgy érezzük, hitet kell tennünk emberségünk és magyarságunk mellett. Erre kötelez bennünket március nagy öröksége, mert minden március a minden idők magyar ifjúsága számára a tetemrehívás hónapja, amikor az első március számonkéri az új márciusokat. Az első március elsikkasztott szellemi örökségét újra felemeljük és követeljük:

1. Az ország demokratikus átalakítását.
2. A gondolat-, szólás-, sajtó-, gyülekezési- és szervezkedési szabadságot.
3. Az általános, egyenlő és titkos, minden korrektívum nélküli választójogot.
4. Az országgyűlési képviselők összeférhetetlenségének legteljesebb betartását: országgyűlési képviselő ne vállalhasson igazgatósági, érdekképviseleti, stb. tagságot.
5. Az 500 kat. holdon felüli birtokok kisajátítását.
6. A bankok, kartellek és monopóliumok magyarságsorvasztó uralmának megszüntetését.
7. A progresszív adórendszer bevezetését.
8. A munkát minden dolgozni akaró magyar számára; a 40 órás munkahét bevezetését a szellemi és a fizikai munkában egyaránt; az álláshalmozás és mamutfővedelmek megszüntetését.
9. A minimális munkabérek megállapítását a biológiai létminimum felett.

10. A dolgozók gazdasági vonatkozású szervezkedésének szabadságát.

11. Az alsóbb néposztályok érdekében a közép- és főiskolákon a progresszív tandíjrendszer és minőségi kiválasztás bevezetését.

12. (Nem közölhető).

Ebben az embertelen és magyartalan korban csak így látjuk biztosítva népünk jövőjét és szilárdan hisszük, hogy hivek maradunk az első március szelleméhez..."

* * *

A kiábrándult magyar ifjúság kedvezően fogadta a Márciusi Front zászlóbontását, de az érdekeltek mindjárt jelentkeztek és — támadtak. Különösen azok részéről jött a legtöbb és legalacsonyabbrendű támadás, akik kisajátították a nacionalizmust és a jobboldaliságot. Magyarországon bizonyos körökben átlátszó és veszedelmes szokás kapott lábra: a jobboldaliság és baloldaliság kérdésének kiélezése. Szerintük jobboldali Hitler, Mussolini, Franco, Degrelle; baloldali Franciaország, Anglia, az északi államok és általában a demokratikus berendezkedésű országok. Ez a szemellenzős vélemény a Márciusi Front demokratikus hitvallását baloldaliságnak minősítette és azokat az írókat, akik azt mondják, hogy *Magyarországon még nem volt demokrácia, hanem lesz*, zsidóberensséggel, keresztény-nemzetietlenséggel és szabadkőművességgel vádolja. Általában az ellenfél utcai eszközökkel dolgozott. A Márciusi Front pedig jó előre kijelentette, hogy szellemi mozgalom és csak szellemi fegyverekkel hajlandó harcbaszállni, de úgy látszik, támadóink nélkülözik ezt a harcieszközt...

* * *

A komolyabb kifogások három csoportban sorakoztak fel: a demokrácia hangsúlyozását kifogásolták, a zsidókérdést hiányolták és a Duna-konföderációt hazaárulásnak minősítették.

A demokráciával van a legtöbb baj Magyarországon. Azt nagyon jól tudjuk, hogy a népi erők szabad érvényesülésekor a hatalmi súlypont eltolódik a társadalomban. Ha az általános, titkos és minden korrektívum nélküli választójogot bevezetnék, akkor a parlament összetétele lényegesen megváltozna. Új, friss népi, dolgozó rétegek kerülnének felszínre. A magyar középosztály abban a naiv és téves illúzióban ringatja magát, hogy ő vezet ebben az országban, holott eddig még Tisza Kálmántól Darányi Kálmánig minden kormányt kiszolgált és a rendszer hűséges támogatója volt. Kétségtelen: a kiszolgálás előnyökkel járt és a középosztály hitbizományi jelleget kapott. Öröklődnek az állások. Fölfelé, a felsőbb osztályok felé kissé egyoldalú ugyan a szövetség, de lefelé teljes a megegyezés, közös a front: változtatni nem kell és nem szabad a helyzeten! Ez a középosztály, amely azonosította érdekeit a rendszer érdekeivel és nemzet alatt rendszerint saját magát érti, nem híve a demokráciának.

Demokratikus viszonyok mellett természetesen a parlament olyan összetételű lenne, hogy az le merné vonni a következményeket, megalkotná a föld-, adó-, szociális-, stb. reformokat, megerősítené a dolgozó tömegeket és szabad kibontakozást engedne a népi erőknek. Zavaros és kapkodó a mostani magyar középosztály maga-

tartása, mintha katasztrófa közeledtét érezné. Mindennek ellene van, ami szociális kibontakozást és ezen keresztül új hatalmi csoportosulást jelent. Két évvel ezelőtt például még az egyik nagy bajtársi egyesület (tagjai a középosztály fiai) plakátokon követelte a három-millió nincstelen magyar agrárproletár érdekében az 500 kat. holdon felüli birtokok kisajátítását. Akkor nem ismertek más, fontosabb kérdést, csak ezt. Ma pedig a Márciusi Front földreformos követelését: az 500 kat. holdon felüli birtokok kisajátítását az egyik szellemi vezérük — országgyűlési képviselő, a szomorú emlékü „második” reformkorszak egyik örökifjú reformere — mezitlábás demagógiának minősítette és a 20.000 kat. holdon felüli birtokok esetleges kisajátításában jelölte meg agrárpolitikájuk „radikális” programját. (110 évvel ezelőtt, 1827-ben egy országgyűlési bizottság 16.000 kat. holdban maximálta a birtokok területét! Így megy nálunk visszafelé az idő...) Félnék a szociális reformoktól, mert az megerősítené a jövő Magyarországot és a demokráciának komoly alapjait teremtené meg. Hatalmi kérdés, mint minden kérdés, a demokrácia kérdése Magyarországon és akiknek lejárt az idejük, nem szívesen veszik azt tudomásul.

A demokráciával együtt emlegették a zsidókérdést, mert állítólag nincs benne a tizenkét pontban. A Márciusi Front az egyetemi városokban, Pécsen, Szegeden, Debrecenben már bemutatkozott és minden egyes alkalommal a zsidókérdésben is leszögezte súlyosan a maga állásfoglalását a tizenkét pont szellemében. Tagadhatatlan ugyanis, hogy Magyarországon van zsidókérdés, de ezt nem utcai tüntetésekkel, üres antiszemitizmussal, hanem emberi, európai szempontok szerint kell megoldani. Ma kb. 500.000 zsidó él Magyarországon. Ebből 10–15.000 azoknak a zsidóknak a száma, akik a kapitalizmus minden eszközét saját gyarapodásukra fordítják és akik a lecsúszó arisztokráciával és általában a feudális Magyarországgal kapcsolatot találtak, házasságot kötöttek, amelyből megszületett a tipikus *magyar feudálkapitalizmus*. Itt az érdekek azonosak, itt nincs antiszemitizmus: mindent közösen intéznek, mindenben közösen érdekeltek. Ez ellen a réteg ellen a legélesebb harcot hirdeti a Márciusi Front. Van azután egy széles réteg, úgy 200.000 lélekszámmal, akik megőrizték zsidó fajiságukat, kultúrájukat, a ghettószellemet és — nem asszimilálódnak. Ezek az utóbbi évtizedekben vándoroltak be. Velük szemben különleges intézkedésekre van szükség. A többi része a zsidóságnak szinte teljesen asszimilálódott és náluk zsidóvoltuk már csak vallás. Ezek jórészt a középosztályhoz tartoznak: tanárok, ügyvédek, orvosok, tisztviselők, s más polgári foglalkozásuak. Bűneik annyiban vannak, mint annak az osztálynak, amelyhez tartoznak. Sokan közülök épp úgy megvetik az előbbi két kategória tagjait, mint az antiszemiták.

A zsidókérdés rövid szociológiai elhatárolása után a megoldást két vonatkozásban látjuk: gazdasági és kulturális téren. A gazdasági megoldás azt jelenti, hogy rendezni kell a kartell-, bank- és a tőkekérdést. Adóreformot kell végrehajtani, be kell vezetni a negyvenórás munkahetet és a munkabéreket emberi színvonalon kell megszabni. Tehát határozott intézkedéseket kell fogantatni a kartell-

diktatura és a monopolkapitalizmus megfélemezésre de ugyanakkor erőyes szociálpolitika megalkotásával a dolgozó tömegek biológiai, gazdasági és társadalmi érdekeit is szolgálni kell. Gondolni kell a magyar ifjúság gazdasági szakképzésére, hogy a gazdasági állásokat megszerezhesse és ott meg is állja a helyét. Szükséges a komoly szövetkezeti mozgalom megteremtése, mert a mostani álszövetkezetek kis csoportok anyagi érdekeit és bizonyos gyanus politikai karrieret támogatását szolgálják. Népünk kollektív hajlamait a szövetkezeti élet kiépítésében lehetne hasznosítani.

Majdnem egyenlő értékű a gazdasági vonatkozású rendelkezéssel — vagy talán még fontosabb — a kulturális része a zsidókérdésnek. A háború utáni szellemi hanyatlás a gyökértelen, szürke, erőszakosan szekszuális izú, eredetiséget nélkülöző és olcsó hatásokra vadászó szellemiséggel szemben a komoly magyar kultúrát kell kiművelni. Bartók és Kodály már példát mutatott. Ők a magyar népdalt és népzene európai közkinccsé tették és a magyar népzene motívumainak felhasználásával teremtik meg az új klasszikus európai zenét. Sajnos, nehezen terjed a Bartók, Kodály-kultusz.

A keresztény-nemzeti világnézet csak jelszavakban él. De Bartókhoz s Kodályhoz hasonlóan a szellem minden síkján meg lehetne és meg kell kezdeni a munkát, hogy a magyar kultúra kiművelésével véget vessünk az idegen szellemiség elhatalmasodott uralmának.

A Márciusi Front tehát a zsidókérdést szociológiai beállításban emberi és európai formák között, kezdeményező intézkedésekkel — aktív módon — akarja rendezni. Kilép a háború utáni idők merev s általános antiszemitizmusából és a passzivitást jelentő numerus claususok helyett végre nyugvópontra és megoldásra akarja juttatni ezt kérdést. Úgy érezzük, hogy ez a helyes és egyedüli út mind a magyarság, mind a zsidóság szempontjából. Így lehetővé válik az asszimilálás a jobbik részére és a nem kívánatos elemek kirekesztése. Általánosítással e kérdésben nem lehet célt érni és különösen nem lehet a most divó módszerrel, amikor a nagy antiszemita-vezérek kartell-, bank- és feudális érdekeltségei közismertek és antiszemitizmusuk csupán olcsó eszköz a följazott vágyak politikai megnyergelésére és a karrierlehetőségek kihasználására.

A Duna-konföderáció kérdésében a Márciusi Front csak állást foglalt. Nagyon jól tudjuk, hogy a mostani viszonyok mellett erre gondolni sem lehet. A Dunavölgyében élő népeknek sok közös problémája vár rendezésre, de nem biztos, hogy ez most és éppen a mi kezdeményezésünkre sikerül. Az utolsó másfél évtized dunavölgyi politikája elég tanulságot szolgáltat arra, hogy csak játékszerek vagyunk a nagyhatalmak kezében és mindig az ő érdekeik számítanak. Minél több ellentét, minél több viharok, határsérelem és kisebbségi panasz, annál jobb nekik. Még elképzelni is borzasztó volna, hogy a gyenge, egymással szembenálló Dunavölgye egyszer erősen, határozottan és egyként jelentkezne az európai politikában és megbiusítaná az összes imperialista törekvéseket, áthúzná a különböző számításokat, felborítaná a nagyon is átlátszó terveket... Ma még csak álom, hogy egy hatvanmilliós nagyhatalom alakulhatna a Dunavölgyében, de szolgáljon igazolásul a történelem előtt, ha majd

itt minden elpusztul már, hogy voltak, akik mertek legalább álmódni...

* * *

Szellemi mozgalom a Márciusi Front: politikai eszközökhöz nem fog nyúlni soha, csupán azt a szellemi magatartást akarja kialakítani, amely válasz és felelet lesz a magyarság mai kérdéseire. Leszögezzük véleményünket minden kérdésben, de a napi politika útjait nem keresztezzük. Hiszünk egy szociálisabb Magyarországon, hiszünk a dunavölgyi népek testvériségében, de hiszünk a magyar nacionalizmusban is. Népek közös érdekeiről és a szellem erejéről beszélünk és a jelen csak annyiban érdekel bennünket, hogy benne élünk. Jól tudjuk, hogy a jövő mást hoz és akinek van hite, az velünk jön. Jól tudjuk, hogy a szellem nagyon ritkán tudja meggyőzni a jelent, de övé a jövő.

Ady írja valahol: *S most hiszem el, hogy elhinni szabad, hogy milliókért élhet egy-néhány.* A milliók nevében jelentkezünk. Mozgalmunk tagjai majdnem kivétel nélkül parasztszármazásúak. Különben az egész népi irodalom legjellemzőbb vonása, hogy valamennyien a népből vétettünk. Hiába az ellenzés, hiába a vád, a megnemértés: küldetésünk van és megint Adyt hívom segítségül:

*„Ez időből maradjon meg az:
Mégis voltunk itt némi jobbak,
Kiket népünknek bűneiért
Nemes túsokként ostromoltak
Nemtelen, kinzó végzetek“.*

Vállaljuk egy nép nevében a sorsot és hozzuk egy nép vágyát a szebb, jobb életre. Ifjú szívekben élünk és ezért miénk a jövő. Történelmi tudatot adunk népünknek és az őrsekváltást siettetjük. Akinek pedig hite van, az velünk van...

KOVÁCS IMRE

M E T A M O R P H O S I S

T R A N S I L V A N I A E

BALÁZS FERENC

1901—1937

A világotjárt fiatal mészköi unitárius papnak, Balázs Ferencnek halálával egy csonkaságában is tökéletes élet tört derékba; mélyen érezzük a veszteség nagyságát és tudjuk, hogy a sors ezúttal olyan értéket ragadott el körünkől, melynek eltűnésével azok is károsodtak, akik nem is ismerték őt, sőt, esetleg ellenfelei voltak.

Ez a rendkívüli ember már gyermekkorában lázasan tevékenykedik; fúr, farag, lapot szerkeszt. Tedd fel neki a kérdést, melytől egyetlen gyermek sem menekedhetik: mi léssz, ha megnőssz? Feleletében egy dolog bizonyosan benne lesz: akármi lesz, valamit tenni fog. Még nem tudja, mit. Mikor unitárius lelkészi pályára lépett, még nem tudta, mi a papság, még nem, miképpen fog e pálya keretei közé illeszkedni. Mikor Angliába került, majd Amerikába s lassanként körüljárta az egész világot, még nem tudta, hogy gyenge egészséggel mire röppent ki Erdélyországból. Azt sem, hogy hazajövetele után mi vár rá Erdélyben, mi Mészkon. Egyben sohasem kételkedett és sohasem kételkedhetett az, aki valamennyire ismerte őt: *valamit tenni fog.*

Ily ember számára egyetlen értékmérő: a Tett. Mindent aszerint ítél meg. Kelet nagy vallás és bölcséletrendszereivel szemben semmi megértést nem tanusít, ott jártában elsősorban és főként a keresztényekkel keresi az érintkezést. A nyugati társadalmak fölénye a keletiekkel szemben számára vitathatatlan igazság, mert ez utóbbiak merevek, mozdulatlanok, tétlenek. Ily ember az elméletet semmire sem fogja tartani, semmire a másnak adott csupasz tanácsot; az egyénnek öszerinte nem szóban, hanem tettben kell megnyilatkoznia, mert ez az egyetlen társadalmi érték. *Balázs Ferenc főműve, logikusán, az élete.* Egy nemes kaland ez az élet, melyet vállalkozások csillogó sora tarkít. Éppúgy hasonlít a La Mancha-i lovagéhoz, mint az isteni Herakleszéhez.

Helyezd, Robinzonként, lakatlan szigetre őt s a rákényszerített magányosság sem fogja őt tétlenségre kényszeríteni. Ott sem pihenő alkotóvágya le fogja leplezni lényének kettősségét: tettvágya a tett talájanak, a társadalomnak hiányában nem sorvad el, mert mélyebben gyökerezik; ha *Tettben* nem nyilatkozhatik, *Művé* finomul. Egyéniségének egyik jelentős összetevője, művészi ösztöne fog szót kérni, melyet élete folyamán oly makacsul hallgattatott el magában s mely

betegágában, hová a szervezetét lassan felemészítő tüdőbetegség segezte, regényt és felejthetetlenül szép verseket szült.

Ily ember számára fel sem merül a kérdés: van-e szükség a tevékeny emberre, reá, az ő tevékenységére. Természetesen és megokolás nélkül hisz abban, hogy reá szükség van, hogy ő feladatot tölt be. Mindössze e feladatot kell megtalálnia. Ez a felfogás némi veszedelemmel jár. Kikerülhetetlenül össze fogja téveszteni olykor olykor a szükséget és saját tettekkészségét. Megtörtént ez Balázs Ferencel is. Ahogyan ő maga írja kedves humorával: „talán az új orvos szeme volt az enyém, aki az egészségest is betegnek mondja, hogy gyógyíthasson végre”. Tévedései azonban csak apróságokra vonatkoznak. A lényegét, a nagy feladatot tisztán látja. Pedig milyen nehézségek árán! 1901-ben született s tudásának alapelemeit oly időben szerezte, amikor még kétségtelennek látszott — különösen a tudományos világnézetiskolájában, a kolozsvári unitárius főgimnáziumban! — hogy az emberiség teendője a még fejlettebb, még tökéletesebb társadalmi állapotok felé való haladás, ami azt jelenti, hogy az elért eredmények s az irány helyessége nem is kérdéses. A marxista szocializmus lelkesen vállalkozott a kapitalizmus folytatására. Ebben a légkörben milyen nehéz — és hálátlan dolog is! — észrevennie a haladás felesküdt barátjának, hogy csak úgy juthatunk előbbre, ha előbb hátra lépünk, mert elvettük az irányt. Mekkora hősi erőfeszítést kíván a tett oly lobogó szerelmesétől, mint Balázs Ferenc, otthagyni a társadalmi áltevékenységek mezejét s vállalkozni a helyes út kiépítésére a gigantikus tévedések mellett természet-szerűleg eltörpülő keretek között! S míg egyfelől „szép, apostoli étellel” vádolják, fékezni saját lobogó temperamentumát, hevét, mely — csak ő tudja igazán! — nemhogy keveset, de igen sokat akar! (Igen tanulságos ebből a szempontból a mészki cséplőgépvásárlás története).

Állam és társadalom társítását s minden olyan társadalmi reformot, akár Lenin-i, akár Hitler-i az, mely e társítás elvi segítségére támaszkodik, hibásnak tartja. Az egyénből kell kiindulni. Szerinte az egyén csak addig áll szemben a társadalommal, amíg nem ismeri önmagát. Az önismeretnek — és általában az ismeretnek — az alapja nem oki visszanyomozás, hanem célszerűségek felismerése. (Ez a gondolata teljesen egy nyomon halad a modern élettani kutatásokkal. Legyen elég az összefüggés kedvéért csak az egy Wolterckre hivatkoznunk e helyt). A Tettet így kiemeljük a máskülömben fenyegető légüres térből és az emberi organizmus célszerűségeinek szilárd talajára helyezzük. Készen adódik a jogosult követelés minden társadalmi szervezetség irányában: az egészséges társadalomban igenis élhet csorbitatlanul egészséges életet az egyén. Az egyén egészséges céljai, ha helyesen ismertük fel őket, világosan mutatják az utat, melyen a társadalom megszervezésének haladnia kell. E kiinduló pont nem a megbetegedett társadalom meggyógyítását tartja elsősorban szem előtt (ami gyógyításra szorul, az — némi túlzással szólva — már gyógyításra nem érdemes), hanem ottan kell szervezni az életet, ahol még az egyént nem nyomorította el, nem állította hamis, mert saját organizmusának ellentmondó, célok szolgál-

latába a beteg társadalom. S mivel az egészséges egyén organizmusa a társadalmon túli közösség, a természet: föld, állatok, növények felé utal, az építésnek a faluból kell kiindulnia, ahol legteljesebben élheti életét az ember. „Ha valaki nem érzi magát sem betegnek, sem orvosnak, az mit csináljon? Csupa rokonszenvből maga is fájtassa a tagjait, vagy ajánlja az orvosságokat? Nem szabad neki, amennyire lehet, egészségesen lélekzenie és emésztienie, csak azért, mert valakik lázasak?” A kapitalizmus bajainak orvoslására nem is keres gyógyszereket. Falura megy és megpróbálja megkeresni azokat a módokat, melyek segítségével felépülhet egy egészséges társadalom. Hangsúlyozzuk, a fejlődésnek, művelődésnek, az igények helyes gyarapodásának a barátja Balázs Ferenc. De azt akarja, hogy a társadalom fejlődése ne kerüljön ellentmondásba az egészséges maggal, a faluval, hanem idomuljon éppenséggel a falu életszükségleteihez (melyek egyre gyarapszanak — s hadd gyarapodjanak! — de önkifejtés, nem pedig, mint ma, ostoba városmajmolás következtében. Hogy a városmajmolás mennyiben jogosult, azt ezúttal ne feszegezzük). Építsen magának a falu fokozatosan ipart és kereskedelmet, de ne az áru-iparhoz hasonló, mely a falut kizárólag, mint fogyasztási területet, mint piacot veszi tekintetbe.

A piac ellen! Ezért híve Balázs Ferenc a szövetkezeti eszmének. U azonban nem ismeri el a csupán értékesítő, fogyasztási, vagy akár termelő szövetkezetek létjogosultságát, mint egyszerűen csak nagyobb hasznot biztosító szervezetekét. A szövetkezetet ő úgy tekinti (és olyannak akarja), mint egy egészséges életre kapotott közösség (ezért kikerülhetetlenül szükséges a munkát kicsi helyen kezdeni!) egészséges életéhez hozzásimuló, társadalomalakító szervet. A multnak katonái, hűbéri, géptermelő kapitalista stb, rendszeren nyugvó társadalmával szemben a jövő társadalmának látja ezt. Szövetkezeti rendszereken nyugvó társadalom. Rendszere tehát a kommunizmussal, fasizmussal stb, egyenrangú s ezekkel szemben az igazságot magának igénylő rendszer lép fel, Utópiának csak az ítélteti, aki még nem tette magáévá a modern élettan alapelveit s nem hajlandó „tudományos”-nak (óh, az a bizonyos babonásan „wissenschaftlich” szocializmus!) elismerni a nem oki összefüggések felismerését, hanem az organizmusok célszerűségeinek feltárásán alapuló ismereteket, melyekben kétségtelenül van valami nyugtalanítóan dinamikus és nyugtalanítóan gazdag sokszínűség, dogmaellenesség. Vagy, ha a szóhoz ragaszkodnak, azt kell mondanunk, hogy utópia nélkül nincs reform. Ezt különben oly gyakorlati szocialista és államférfiú is hangsúlyozta, mint az angol Mac Donald.

Talán ezen a ponton ragadhatjuk meg leginkább azokat a szálakat, melyek lehetőséget nyújtanak az összehasonlításra Balázs Ferenc és a magyarországi új népi mozgalom reformerei között. (Féjáékra gondolok). A magyarországiak valamennyien parlamenti, vagy mondjuk így: országos reformokat követelnek; azaz teljes erővel a legközelebbi, a közvetlen teendő minden gondjuk. Magatartásuk lényegében politikai magatartás, kissé a tizenkilencedik század első fele reform-hangulatának szellemében. Mindezt természetesen helyeseljük. Ámde sajátságos, hogy ez a népi mozgalom elvben feláldozza a fa-

lut, mert hallgatólag elismeri, hogy a nép, a parasztság emelkedésének iránya a polgáriasodás. Ez kétségtelenül nem vezethető vissza egyébre, mint hogy e reformerek művelődésök alapjait iparos államokban vetették meg. Ők a mezőgazdaság iparosodásában fejlődést látnak és csak az osztályok rettenetes eltolódását hibáztatják. Így bár látják Magyarország mesterséges iparosításának kárait, mégis bizonyos mértékben maguk is áldozatai ennek az iparosításnak, mert úgy vélik, hogy elég a már kirívóvá vált osztályellentéteket orvosolni. Ismételjük, ebben az eredményben magunk is nagy haladást látnánk, de úgy véljük, hogy az iparos jellegű gyógy móddal szemben — melynek közvetlen gyógyító hatásáról különben meg vagyunk győződve — a helyes társadalmi higiéne alapvonalaait inkább a Balázs Ferenc paraszt jellegű elképzelésében találhatjuk meg, mely nem csupán gyógyít, mint a betegből élő orvos, hanem megelőzi a betegséget, mint egy emberbarát.

Ez az ellentét legnyilvánvalóbb a földreform kérdésében. Balázs Ferenc elképzelése szerint a falu éppen azért természetesebb, egészségesebb társadalom, mert benne az egyén nincs elszakítva *az emberen túli közösségtől*; a földtől s annak állataitól és növényeitől. Ennek csak egyik következménye az, hogy az ipart a faluhoz kell idomítani, a másik még fontosabb. A falut ki kell ragadni az eliparosodás sodrából. Nemcsak arról van szó, hogy a parasztokat földhöz kell juttatni, hanem sokkal többről; egyáltalán rendezni kell a föld birtokolásának a kérdését, de nem az ipar és kereskedelem szempontjai szerint, melyek a földet árucikknek tekintik, hanem meggondolva azt, hogy föld és ember élettani közösséget alkotnak. Nincs terünk idevágó rendszerének részletes ismertetésére (részletesen olvasható a „Rög alatt” című könyvének *A Hurkalyuki Társaság utat mutat* című fejezetében), csak jelezzük, hogy lényegileg ezen a ponton is visszalépett a régi birtokközösségek elvéhez. A tulajdonjog a közösségé, a használati jog a családoké. Természetesen ez a hitelviszonyok és az egész mai gazdasági élet gyökeres átalakulását vonná maga után; dehát éppen erről van szó! Ez a gyökeres átalakulás a cél! Aki ezt nem látja be, az lehet, hogy toldozni-foldozni akar, de alapjában véve híve az emberiség krónikus társadalmi betegségeinek.

SZABÉDI LÁSZLÓ

A MAGYAR PÁRT HÁROM NAPJA

MÁJUS UTOLSÓ napjaiban a Monostori-úton szokatlan élénkség uralkodott. Mindegyre jellemző és markáns arcok tűntek fel: Erdély minden részéből összegyűlekezett politikai vezetők, akiknek személyéhez, munkásságához az elmúlt másfél évtized politikai eseményei és törekvései fűződnek. Három nap egymásutánában *országos intézőbizottság, elnöki tanács és kisebbségi szakosztály* ülései követték egymást. Egy sorsáért aggódó nép figyelme kísérte e tanácskozásokat, melyeknek komor hátterét az utóbbi idők totalis államintézkedései és egy, csak az önmaga érdekét néző társadalom kiméltlen törekvései adták meg. Ez a figyelem nemcsak a személyeknek,

hanem az időknek is szólott, a megsúlyosodott időknek, mindenkéltől azonban annak a *magatartásnak*, melyet mai helyzetünk követel tőlünk. A meghúzott kör évek óta egyre szűkül, egyre kevesebb a félteni és védeni valónk, ma már jóformán csak pusztá létünk és mindennapi kenyerünk. Nem a mi hibánk, hogy ilyen kevés, amit védhetünk, de ha a régi módszerek mellett állandó hátrálás volt az életünk, most, a falhoz szorítottván, lehet-e más gondunk, igyekezetünk, mint revízió alá venni eddigi magatartásunkat és keresni azt a módszert, mely életünk fejlődését biztosíthatja? Nemcsak a magunk egyéni életét, hanem a nemzetét is, hiszen már az 1863—64-es országgyűlésen az erdélyi románság felfogása az volt, hogy személyi szabadság mit sem ér, ha a nemzet, mint közösség számára nem biztosítatik a szabad fejlődési lehetőség.

Minden politikai cselekvés végső fokon az államhatalom megszerzésére és ezen keresztül a társadalom formálására irányul. Kisebbségi nép sem mondhat le arról az igényéről, hogy az államhatalom intézésébe ne folyjon be s ezáltal a maga felfogását ne érvényesítse. Mi más volt az erdélyi románság törekvése, minthogy az államhatalom gyakorlásában minél erősebben részesüljön? S lehet-e más a mai kisebbségek célkitűzése is? *Heintlein* szudeta-német pártjának a cseh parlamentben benyújtott hat törvényjavaslata nagyszabású kísérlet arra, hogy a kisebbségi kérdést a nemzetkisebbségek népszemélyiségének elismertetése és a népszervezeteknek, mint közjogi testületeknek a megalkotása által nyugvópontra juttassa. A nemzetállam kizárólagosságának és a kisebbségi kérdés e belső lényegének összeütközése kikerülhetetlen volt és az objektív állam e két elv küzdelméből fog megszületni ott, ahol az erők fedik egymást, tehát legelőbb valószínűleg Csehszlovákiában.

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁGOT tizenhét éves politikai küzdelmében nem vezették világos célok, nem volt programja. Védekezett csak és harc közben kellett megtanulnia az önvédelem módszereit is. Sajnos, ma sem mondhatjuk egészen sajátunknak azokat a képességeket, melyekkel a társadalmi helytállás nagyszerű szerveztét kiépíthetnénk. *Metamorphosis Transylvaniae* rovatunkban éppen azokat a jeleket keressük, társadalmunk átalakulásának azokat a jegeit, melyek — mint a hangya útja a homokban — megmutatják a társadalmi helytállás módszeréhez vezető utat. Nem mondhatjuk, hogy nincsenek biztató jelek: az amúgyis egyszerű erdélyi élet tovább *egyszerűsödött*, a különböző osztályokat elválasztó határok *elmosódtak*, a feladatok egyre *világosabban jelentkeznek*, a munkavállalók száma *szaporodik*, a nemzetünk iránti *felelősség nő* és közéleti súlyukat egyre *veszítik* azok, akiknek számára az erdélyi magyarság harca csak megélhetés, küzdelme csak üzlet. Az alapok készen állanak, csak jönnie kellene annak az összefogó gondolatnak, mely a szétforgácsolt erőket összegyűjtené és közös munkára indítaná.

EZT AZ ÖSSZEFOGÓ gondolatot keressük politikai életünkben is. Várjuk, hogy mikor fog megszületni ez a gondolat, mikor fog kialakulni az az új politikai program, mely az erdélyi románság 1881-es

politikai programjához hasonlóan az erdélyi magyarság új politikai küzdelmét útjára indítaná. Sehol másban annyira, mint a politikában nem érvényesül az az elv, hogy nagyszabású és tömegeket megmozgató cselekedeteket csak világos és határozott, magasra kitűzött célokkal lehet véghezvinni. Küzdeni csak akkor lehet eredményesen és hittel, ha tudjuk, hogy miért tesszük. Állandóan *sérelmi politikát folytatni és közben azt várni, hogy a magyarság erői készen álljanak erőteljes politikai cselekedetekre is, reménytelen dolog*. A politika a társadalom függvénye, a társadalom teherbíró képessége határozza meg a politikai cselekvések hatóerejét is. Társadalmunk belső erősítése, teherbíró képességének növelése tehát elsőrendű politikai feladat. Az erős és fejlődő társadalom visszhangot ver a felvetődött politikai gondolatoknak, azokat felerősítve veri vissza s ebből az egymást ösztökélő játékokból a közvélemény ellenálthatatlan ereje születik meg.

A május utolsó napjaiban tartott intézőbizottság... „szeretettel üdvözölte gróf Bethlen György elnököt” majd az „helyesléssel vette tudomásul, hogy az elnökség és a parlamenti csoport erőteljesen állást foglalt az úgynevezett „nemzeti munkavédelmi törvény” tervezete és általában a szabad foglalkozásuk munka- és kereseti lehetőségének elvonása, vagy megbénítása ellen,” ugyanakkor azonban... „nem adja fel a reményt, hogy a felelős tényezők higgadt megfontolással meg fogja a tervbe vett rendeleti törvény kiadását akadályozni” ...majd... „mely megütközéssel utasítja vissza azokat az elgondolásokat és elveket, melyek a szellemi munkások különböző egyesüléseinek május 17-iki bucuresti-i demonstratív gyűlésen kifejezésre jutottak,” ...„megdöbbenéssel értesült az Osmarosszék vagyontöbbség vagyonának olyértelmű felhasználásáról, mely egyetlen banit sem juttat a magyar lakosság segélyezésére”... „megnyugvással vette tudomásul, hogy a magyar ügyvédek panaszaival fordulnak a Nemzetek Szövetségéhez”, tiltakozott még a törvénytelen adókievételek ellen és tudomásul vette, hogy a Nemzetek Szövetségénél jelenleg kilenc panasz elintézése van folyamatban (Lásd Keleti Újság május 31-iki számát).

Wesselényi Miklós mondta volt: „Tett a férfi bélyege és elmulthatatlan kötelesség cselekvőleg lépni fel akkor, midőn a gyakori ismétlés csak gyöngeségnek lenne bizonyítéka.” Senki sem mondja, hogy a sérelmek mellett, amelyek az intézőbizottsági ülés tárgyát alkották, szó nélkül el lehetne haladni. Viszont a sérelmek ellen évtizedeken keresztül folytatott tiltakozás, ha e tiltakozás nem jár eredménnyel, a nemzetnek saját erejébe, védekező képességébe vetett hitét ingatja meg. Valódi, „kisebbségérzet”, a kiszolgáltatottság érzése születik meg, a nemzetet éppen cselekvőképességétől fosztja meg. Eredményesen tiltakozni csak akkor lehet, ha mögötte a tetterkész elszántság feszültsége érzik.

A KISEBBSÉGI SZAKOSZTÁLY célja — mint azt dr. Kovács Árpád kifejtette — a magyarság önvédelmi harcának elősegítése, közös problémáink állandó számontartása, önképzés, a fiatalok előrejutásának megkönnyítése. A kisebbségi szakosztály ülésén ezúttal hat előadás szerepelt. Dr. Jakabffy Elemér áttekintő elnöki megnyitója után dr. Szathmáry Lajos a szörvány-kérdésről tartott megrázó erejű előadást. Hegedüs Nándor a kétoldalú szerződések rendszeréről beszélvén, végigvezetett az eddigi kisebbségvédelmet szolgáló nemzetközi szerződések labirintusán. Dr. Kovács Árpád beszámolt a szak-

osztály működéséről, a szakosztály által végzett statisztikai gyűjtésről, majd „Államnyelv a felekezeti iskolákban” című terjedelmes tanulmányában a felekezeti iskolák tannyelvkérdését fejtette ki. Dr. Asztalos Sándor a nemzeti munkavédelem kérdését világította meg igen szemléletes módon kisebbségi szempontból. Végeztül Dr. Pál György számolt be a temesvári kisebbségi szakkönyvtár állapotáról.

Hat előadás, valamennyi komoly, alapos és megbecsülést érdemlő munka. Feltárása egy-egy életünkbe és érdekeinkbe vágó, nagyfontosságú kérdésnek. Ha a kisebbségi életet s így a politikát is statisztikus állapotában nézzük, akkor e munkával tökéletesen elégedettek lehetünk. De ha életünk dinamikus változásaira, folytonos átalakulásaira és vívódásaira gondolunk, úgy tisztán látjuk, hogy a kisebbségi szakosztály, mint politikai intézményünk tanácsadó és küzdelmeinkhez adatok feltárásával hozzájáruló szerve, nem tehet mást a jövőben, minthogy még fokozottabban veszi vizsgálat alá az átalakulási folyamatokat s e vizsgálatokból vonja le politikai életünk számára felhasználható következtetéseit.

Az őszi kisebbségi szakosztály ülésének előadásait dr. Jakabffy Elemér, elnök a feltűnően nagy számban megjelent fiatalság számára ajánlotta fel. Remélnünk kell, hogy a fiatalság felhasználja ezt a rendkívüli alkalmat: építő erejét munkába állítja, új szempontjaival, idegeiben élő új látásmódjával gazdagítani fogja politikai életünket. Ha sokan feleslegesnek is látják, mi tudjuk, hogy szüksége van erre nemzetünknek.

ALBRECHT DEZSŐ

A MEGSZÜNT „TANU” ÉS A REFORM-GONDOLAT

Meglepetésszerűleg köszöntött be a napokban a *Tanu* legújabb és egyben utolsó száma. Amikor régi szerepétől és közönségétől is búcsúzkodó száma még a tél folyamán megérkezett, egyszerre több oldalról meleg rokonszenvvel, együttérzéssel emlékeztek meg a temetkező Németh Lászlóról. Ha maguk a halotti beszédek egy kissé elsietettek is voltak, a lényegükön nem változtathatott azóta az idő és a most megjelent utolsó szám. Németh László most már végérvényesen bejelenti: „A Tanu ezzel a számmal megszűnik”. Nem meglepetés számunkra, hogy mostan megszűnik, láttuk a megindulását és a mögötte megmozduló erőket — egy fiatal nemzedék jövőt-akaráására gondolok, — láttuk, hogyan vált alakító tényezővé az új magyar életben és régóta látjuk azt is, hogy ezt a feladatot Németh László már befejezte. „Maga kezdte és maga fejezi be önmagát”, — írja Németh László és igaza van, a *Tanu* már a múlt évben befejezte vállalt szerepét. A folyóirat utolsó számaiban csak mesterségesen osztódott szét a könyvek számára írott anyag, az író megszerette írásainak keretét és nehezen vált el tőle. Az utolsó szám nagyobb részét két irodalmi és történelmi tanulmány tölti ki — könyvrészletek, — kisebb része a halállal való kétségbeesett küzdelem beszámolója, egy beteg, megtört ember görcsös kapaszkodása az életbe.

Nem ezzel a hanggal indult meg a *Tanu*, nem ez volt az a fel-

adatkör, amelyért érdemes volt éveken keresztül egyedül küzdeni, felelősséget vállalni, rágalmakat, támadások özönét eltűnri. Ha visszalapozok a *Tanu* öt évvel ezelőtti megjelent beköszöntőjére, ma is megkap annak öntudatos, férfias, a jövővel szembenéző, talán azt is mondhatnám: merész hangja. Egy fiatal író, akit addig csak kritikusnak ismertek, 1932-ben szakít minden irodalmi munkaadóval és egymaga indít folyóiratot. Elbizakodott vagy tiszteltreméltó vállalkozás? Attól függ, hogy mi a mozgatója és Németh László megmutatta, hogy a *Tanura* elsősorban nem önmagának, hanem tájékozódni akaró nemzedékének, az új utakat kereső magyarságnak van szüksége. „Az írás: erkölcs”, mondja az irodalmi kartekekből kivonuló Németh László és az embernek Petőfi jut eszébe, aki 1846-ban megszervezi a fiatal írókat, hogy hátat fordítva a kiadóknak, önmaguk adjanak ki egy folyóiratot. A magyar írók első szabadságharca megbukott ugyan, de a Frankenburggal való megegyezés később mégis hozott anyagi eredményeket. (Nem véletlen, hogy a Petőfi szabadságküzdelmeit ma ismételtén átélte Illyés Gyula különös rokonszennyel, hangsúlyozva írja le ezeket az eseményeket). Németh László is a fiatal írók forradalmasítására gondolhatott először és mikor erről le kellett mondania, egyedül hagyta el a „maláriás vidéket”. Az első elszánás elkötelezettségéről később sem feledkezett meg. Ez az író nem játszik a szavakkal, meg nem hajló, egész emberséget követel az írótól, írását egész életének erkölcsé élteti. „Az erkölcs: hűség magunkhoz s bátorság hűségünkhöz. Az írónál ez a magunk: a tehetségben előírt küldetés s az erkölcs az az önfeláldozó hív, melylyel géniusza karjaiba veti magát”. Valamikor azt írtam (Erd. Fiatalok, 1935), hogy az erdélyi irodalom már rég életelvnek fogadta ezt el, ma nem árt megismételni az irodalmi erkölcs parancsát, nagyobb szükségünk van rá, mint hinnők. Az írás küldetés, egész életet, tiszta erkölcsöt követel: ez a Németh László első vezérével, ami végigvonul az egész *Tanun*.

A küldetését érző írónak egy társadalom számára kell, hogy mondanivalója legyen. Mi volt a Németh László mondanivalója? Irodalmi kérdések, görögök és modern franciák, egy Afrika-utazó, egy természettudós és egy fizikus, egy orvos könyvei, társadalmi törekvések és végül: a reform. A betűn túl nem látó olvasó össze-visszaságnak, laikus bölcselkedéseknek bélyegzi mindezt, pedig az egység lassan kialakul a műben. A *Tanu* meghívó egy tanácskozáshoz, mondja Németh László és ez a tanácskozás egyre terebélyesedik, egyre határozottabb és alakítóbb formát vesz fel. A tanácskozás ablakokat nyit fel Európa felé, a tájékozódás keresés a világ nagy kérdései között. Tájékozódni Európában és annak segítségével az önmagunk világában, hogy az új magyar élet fölépítésének tervét megtalálhassuk: olyan cél ez, amelyért érdemes megindulni. Ha az első lépések még botorkálók is voltak, az érdemük az, hogy az írónak volt bátorsága messze nézni és új terveit nem a ma, hanem a jövő számára alkotni. A jövőt nem lehet egy ismeretlen anyag tömegével, úgynevezett aktuális részletkérdések pompás gyakorlati megoldásával csodálatra és követésre bírni. Németh László azonban messzire dobta magától a pillanatnyi sikereket, amikor azt mondta: „az én

legfőbb célom nem az ismeretképzés volt, mint sokan gondolják, hanem az indulati világ kiképzése". Ehhez tegyük hozzá egy még népszerűtlenebben hangzó mondatát: „nem gazdasági intézkedések segítenek egy országon, hanem a kiválóság". „Az indulati világ kiképzése", ez nem jelent kevesebbet, mint magának az emberanyagnak megnevezését, töretlen felelősséget hordozó új nemesség kialakítását, amely a magyar nép új honfoglalásának alapja lehessen. A messzire és sokfelé való kitekintés, a nyugtalan mohóságú anyaggyűjtés tehát mind csak alapfeltétel az élet egységes látásának kialakításához és a reform előkészítéséhez. „Mindig mindenben az egészet akartam s csak olyan dolgokhoz tudtam odaállni, amiből a végső cél felé nyílt a kilátás", ez nem csupán a Németh László állítása, maga a *Tanu* hirdeti ezt több éves munkájával.

A *Tanu* utolsó számában Bessenyei jelentőségét abban látja Németh László, hogy a nyugati gondolkodásban tájékozódva új magyar tudatot akart föllobbantani, a nemzet „egész lényét átalakítani". Az a benyomásom, hogy Németh László itt a maga törekvéseiről is beszél, azért érzik hangjában a lírikus izgalma. A kapcsolat azonban természetes és a Bessenyei szavai észrevétlenül olvadnak be a Németh Lászlóéba.

Minden kor a maga gondolatai szerint alakítja át a multat és a saját verének lüktetésével teszi forróvá a mult küzdelmeit. A felújulás korának emberi és írói alakjai és törekvései ma azért annyira nyugtalanítóan közelállók, mert a magyar szellem új tájékozódással keresi nemzete jövőjét. Bessenyeiek a francia, racionalista, forradalmat előkészítő szellemből merítettek, az anyanyelven keresztül az egész magyar műveltséget akarták friss vágányokra vinni. Utánuk Martinovicsék formálják meg a véresen elbukott társadalmi követeléseket. A szellem úttörését elgáncsolta a hatalom, de a ráfagyott jég-reteg alatt is folyton tovább dörömböltek lázadó habjai. A mai magyar tájékozódást megint egy kátyuba jutott korszak kényszeríti ki. Nem a Németh László úgye ez egyedül, hanem az egész mai magyar szellemé, amely tisztában van azzal, hogy nemzete megmaradását csak teljes átforgatódása biztosíthatja. Könnyű azt hinni, hogy a mai magyar reform-törekvés csak gazdasági és társadalmi kérdéseket akar megoldani és így távol áll a felújulás szellemi reform-kísérletétől, de a lelkek mélyén ma is nagyobbak a követelések. A felszínen a könnyen megfogható célok válnak népszerűvé, de a mélyben mindent tisztára seperni akaró erők feszülnek, ez bizonyítja, hogy nem a pillanat, hanem a kor szükségérzete készíti elő a reformot.

A Németh László gyakorlati elgondolásairól itt nem akarok beszélni, azoktól mosolyogva fordulhatott el a jelen és talán meg fog feledkezni a jövő. A Németh László figyelmeztetésében a lélek magatartása és a célkitűzés időt álló. Messziről nézni, tájékozódni egész Európában, egységben látni az élet jelenségeit és egy megtisztult, új embertípusért harcos teljes felelősséggel küzdeni, ezt kívánja tőlünk Németh László. Akik pillanatnyi sikereket keresnek, azoknak ez kevés lesz, de akik a magyar életet akarják megtartani, azoknak elég útravaló. Utolsó üzenetét messzire hangzó vészharagként szeretném elkongatni: „A kisebbség jogosítványa, ha elit tud lenni". Kicsiny magyar nemzet, merjél elit lenni a népek tengereiben!

VITA ZSIGMOND

TIZENNYOLC PÁLYAVÁLASZTÓ FIATAL

1. Az a tizennyolc fiatalember, akikről beszélni akarok, most lépett ki a középiskola kapuján és felsorakozott az étellel szemben. Erők feszülnek bennük és terveik vannak. Az a célom, hogy bemutassam: hogyan fejlődtek ki ezek a feszítő erők bennük és merre visznek azok az utak, melyek felé tekintenek.

2. Már régóta hangoztatják azt Erdélyben, hogy a népből kivált elemek tudnak csak új színeket belevinni az erdélyi középosztály szürke tömegébe. A parasztrétegek felfelé ívelődése azonban mindeddig még nem történt meg, vagy csak nagyon szórványosan jelentkezett. Az általam kiválasztott egyik kolozsvári középiskola VIII. osztályának tagjai is túlnyomó többségben a középosztályból kerülnek ki. Parasztfiú nincs közöttük, csak kettő. Ezek közül az egyiket testi hibája vitte szellemi pályára és nem saját, vagy szülei elhatározása. A 18 fiú szüleinek társadalmi helyzete a következő:

földműves..	2
iparos..	4
szellemi pályán működik	9
szabad " " " " " " " " " " " "	3
Összesen	18

Vagyonosnak mondható három szülő: két ügyvéd és egy patikus. Mindhármuknak meglehetősen ingatlan vagyona van, viszont gyerekük kevés (3—1—3). A *földművesfiúk* anyagi helyzete nem lenne rossz, ha szüleik többet áldoznának értük. Így viszont kénytelenek nehéz és állandó harcot vívni a továbbtanulásért. De akarnak és tudnak dolgozni. Az *iparosszülők* közül kettő jómódú, tehát anyagi nehézségek itt sincsenek. Kettő szegényebb, de nem rosszabb helyzetű egy átlagos fizetésű hivatalnoknál. A fiúk közepes képességűek, de általában komolyak és igyekvők. A többiek közül, amint már említettem, három szülő vagyonos, nagy részük azonban (papok, tanítók, tisztviselők) csak havi fizetésükből élnek.

3. Általában tehát nem mondhatjuk azt, hogy rossz anyagi körülmények között nőttek fel ezek a fiúk. Sőt néhányan kimondottan kényelemben, munka nélkül töltötték eddigi napjaikat. Világfelfogásuk, életszemléletük ezt tükrözi vissza. A nagy világmegváltó eszmékkel szemben nem mutatkoznak fogékonyaknak, hanem bizonyos nemtörődomséggel viseltetnek irányukban. Kétségtelen, ennek megvolt az az előnye, hogy nem csatlakoztak egyik világnézethez sem, tehát függetlenek, viszont nagy hiba az, hogy a világ nagy kérdéseivel szemben tájékozatlanok. A körülöttük forgó kicsi élet köti le minden figyelmüket. És talán ennek köszönhető az az élesség, mellyel saját sorsukat figyelni tudják. Bizonyos habozás, kapkodás van gondolkozásukban, látszik, hogy még nem szokták meg a mindennapi, komoly munkát. Magánszorgalomból nem is nagyon csinálnak sem-

mit, legfeljebb olvasnak, de ezt is minden rendszer és kritika nélkül teszik. Viszont meggondoltság jellemzi őket azokban a dolgokban, melyek életükre közvetlen hatással vannak: tehát iskolát, kötelességeket komolyan vesznek, mert tudják, hogy ellenkező esetben kézzelfogható káruk lesz belőle. Mindenesetre haladásnak számít az, hogy ezek az ifjak legalább *saját magukkal szemben* felelősséget éreznek, ha már másokkal szemben nem. *Reálisan* tudnak tehát gondolkodni, ha ezt nem is belső revízió, hanem csak a külső kényszerítő körülmények tették szükségessé.

4. Cikkem elején ilyen kifejezéseket használtam: „erő”, „feszítő erő”. Ezeket tulajdonképpen most túlzottnak kellene minősítenem, ha egészen szigorúan akarnék eljárni. De nem teszem, hanem még egyszer csendesesen örülök magamban annak a ténynek, hogy néhány erdélyi fiatalember, ha kényszerűségből is, de már alábbhagyott az ábrándokkal. Mindegyik dolgozni akar, csendesesen és becsületesen, egyelőre csak a maga érdekében. Ime néhány példa:

Apja nyomdász. Ő külföldön akarja a grafikát tanulni és apja helyét jobban betölteni.

A kertészfiú gazdasági akadémiára megy. Apja kis földjén gyógy-növényeket és virágokat akar termelni.

Az egyik ügyvéd fia, akinek fűrészmalma van, azt vezeti és fejleszti tovább.

A patikus fia apja vidéki patikáját veszi át.

Elektrotechnikusnak készül egy jegyző fia.

Mérnökjelölt van három.

Orvosnak készül öt fiú.

Egyik vagyonos fiú *gyárimunkás* lesz néhány évig, hogy azután ő maga is gyárt állítson fel.

Tanári szakra készül egy fiú.

Teológiára egy.

A két parasztfiúról külön írok. Egyik iparművész lesz, mert ügyes keze van és tud tervezni. A másik — hazamegy földművesnek.

Ezeket a példákat csak azért hoztam fel, hogy bizonyítsam, mennyire a *gyakorlati* pályák, helyesebben *független* pályák felé fordul mindenkinek a szeme. Tanárnak, teológiára összesen két fiú megy. Elenyészően csekély szám azokéhoz képest, akik saját lábukon akarnak az életben megállni.

Az azután egészen külön kérdéscsoportot alkot, hogy hogyan lehetne ezeket az önállóságra jutott fiatalokat *összefogni* közös cselekvés érdekében...

* * *

Ezek természetesen tervek. A sors még sok mindent másként alakíthat ki. Ezért ma még nem tehetünk mást, mint azt, hogy figyelő szemünket az ilyen biztató jelek felé fordítjuk.

LŐRINCZI LASZLÓ

KÉT KÖZGYÜLÉS

Az elmúlt hónapban számolt be egy év végzett munkájáról és elért eredményeiről két szövetkezeti központunk igazgatósága, szokatlanul népes közgyűléseken. A magyar emberről szívesen és sokan állították, hogy individuális, közösségi munkára nehezen megszervezhető és szövetkezeti életünk időnkénti balsikerei ebben a gondolatban találták meg mentségüket. A nemzeti lét fenyegetése azonban az összefogás kemény parancsát állítja népünk elé és az együtt és egymásért dolgozás módjainak megkeresésére ösztönöz. A szorongatott népi helyzet nem kell-e nagyobb erőlkifejtésre és új erények kifejlesztésére sarkalja a gondtalanabb életből kisebbségi sorsba jutott népet? Aggódva figyeljük, hogyan jelentkezik a közösségi gondolat gazdasági életünkben és a kisebbségi sors nyomása alatt nem lesz-e a szabad és individuális magyarból saját életfeladatait felismerő, reális életszemléletű szövetkezeti nép? A két szövetkezeti közgyűlés mintha biztató feleletet adott volna aggodalmunkra. Ha a szövetkezeti gondolat és munka nem is alakította át még társadalmunkat és magának a mozgalomnak az eredményeit sem becsülhetjük túl, mégis talán nem indokolatlan bizalommal láthattuk, hogyan alakul a szövetkezeti mozgalom a kisebbségi élet szükségletei és követeléseinek szerint új irányban és hogyan termeli ki a praktikus, józan látású, népükért dolgozó gazdasági vezetőket. A kisebbségi élet ötletesebbé, vállalkozóbbá, öntudatosabbá, lendületesebbé tette szövetkezeti életünket. Míg a háború előtt a mozgalom szinte teljesen a hitel- és fogyasztási szövetkezetek szervezésére korlátozódott és az önségély gondolata nem tudott eléggé kidomborodni, a háború óta a hitel- és fogyasztási szövetkezeteken kívül nemcsak tejszövetkezetekkel, hanem erdőkitermelő-, fűrész-, mészégető-, kenderfeldolgozó-, közös géptartó-, malom-, háziipari stb. szövetkezetekkel is sűrűn találkozunk, amelyek a maguk erejéből igyekeznek a felismert feladatokat teljesíteni. Egyikünk felismeri, hogy vidékének magyar termelőit a város fogyasztóival kell közvetlenül összekapcsolnia és úttörő lesz új irányú szervezetével, mely vidéke magyarságának minden szükségletét szövetkezeti úton akarja ellátni. A másik a falu népművészete és háziipara számára akar a városon piacot találni, ugyanakkor a tudás, felkészültség, rátermettség fegyvereit akarja olcsó könyvsorozatával népe kezébe adni. Máshol a fiatal értelmiség belátja, hogy kész szervezetek, amelyekbe beülhesen, nincsenek, s maga akarja megteremtetni azokat, átépítve vidékének gazdasági életét úgy, hogy abban a maga elhelyezkedését és ugyanakkor népének felemelkedését megtalálhassa. Szövetkezet alakul a tiszta keresztyéni elvek alapján, kamatmentes kölcsönöket folyósítva, s rövid működésével a szász városkába szakadt székely munkásoknak 80 lakást épít. Mennyi új elgondolás, mely megszületését az új helyzetnek köszönheti és a kisebbségi sorsba szakadt

magyar életrevalóságának, akaratának, felelősségtudatának biztató jele. Ezek a kezdeményezések ma még elszigeteltek, de mégis útjelzők. Fanyar és elkeseredett fiatalok, akik irtóznak attól, hogy falura menjenek és ott találják meg a vágyaiknak megfelelő munkaterületet, sokat tanulhattak volna a közgyűlések beszámolóin.

A szövetkezeti mozgalomnak nemcsak gazdasági, hanem népnevelői jelentősége is szemünk előtt kell, hogy lebegjen. A kollektív életforma kifejlesztői a szövetkezetek, megtanítják a népet arra, hogy a maga erejével okosan és érdekeinek megfelelően tudjon bánni. Ha izgat a kérdés, milyen rendíthetetlen az ereje annak a társadalomnak, amely a legalsó rétegekre épül, figyelmünk a szövetkezeti mozgalom felé fordul. Ez a mozgalom a nép vágyait és céljait hordozza és demokratikus szervezeténél fogva az arra alkalmasakat segíti érvényesüléshez. A két közgyűlés azt mutatta, hogy népünk érzi, hogy érlette és érdekében folyik a szövetkezeti munka, de abban nem vesz még olyan cselekvő részt, mint ahogy azt saját érdekei és boldogulása megkívánnák. A falu gazdasági vezetői ma is jó részt a feladatokkal túlterhelt papok, tanítók.

Nem alkalmasak-e gazdáink arra, hogy szövetkezetet vezessenek? Ezt aligha mondhatja az, akinek alkalma volt látni, hogy számos szövetkezetünknel az egyszerű földműves-vezető nemcsak lelkiismeretesen, hanem jól és felkészülten is végzi felelősségteljes munkáját. De alig találkoztunk eddig olyan törekvéssel, amely a fiatalabb és értelmesebb gazdatársadalom kezébe akarta volna letenni intézményeink vezetését. Csodálkozhatik-e ezen az, aki ismeri társadalmunk szellemét? Tisztában van-e ez a társadalom azzal, mit kell teremtenie és folyik-e más téren is valamilyen rendszeres munka arra, hogy ennek a társadalomnak minden rétege megtanulja a maga teendőit? A tárgyi és lelki felkészülés talán mégis a szövetkezeteknél folyik legkomolyabban s ezért éppen ezen a téren várhatjuk a legjogosabban azt, hogy új rétegek érvényesülésének fog helyet engedni. A marosvásárhelyi közgyűlésen harisnyás székelyek százai vettek részt. A gyűlés legszebb és leg súlyosabb mondatait egy csíki földműves szájából hallottuk. Éreznünk kellett, hogy ez a réteg nemcsak közkatonának, hanem vezetőnek is jó, hozzá kell tehát segítenünk, hogy a maga intézményeiben felkészült és rátermett vezető lehessen.

Nem áztatjuk magunkat azzal, hogy szövetkezeti mozgalmunk ma mindenben megfelel a sors által elénk állított kívánalmaknak. Sokminden hiányzik még. De az erdélyi magyar élet mozdulatlanságában a két szövetkezeti közgyűlésen mégis a magunk erejéből elért eredményekről kaptunk beszámolókat; meggondolkoztató példákat hallottunk bátor és sikeres kezdeményezésekről, átfogó terveket a jövő tennivalóiról. A közösségi ösztön egyre erősebb kifejlődését tapasztalhattuk. A népi szükségleteknek és sajátságoknak megfelelő szövetkezeti rendszert még nem sikerült megépíteni, de aki figyelemmel kíséri szövetkezeti életünket, annak látnia kell, hogy magyarságunk felismerte ennek szükségességét s igyekszik azt a maga erejéből és a maga igényeinek megfelelően megalkotni. Ennek a munkának volt figyelemreméltó állomása a két közgyűlés.

VITA SÁNDOR

Előfizetések nyugtázása:

1936-os évfolyamra 180 lejt fizettek: Egyetemi Könyvtár Szeged, Horgos János, Láng Géza, Littke Dezső, Padányi Gulyás Béla, Radnóti Dezsőné, dr. Szöllősy Lajos, Vármegyék és Városok Mentő Egyesülete, Városi Nyilvános Könyvtár.

120 lejt fizettek: Dr. Bodnár János, dr. Gogomán Gábor, Magoss Árpád, Mátyás László, M. Kir. Konzulátus, Országos Magyar Párt, Székely László, gr. Teleky Béla.

90 lejt fizettek: Szőcs F. Lajos, dr. Zlinszky János.

60 lejt fizettek: Bajkó László, Sándor Pál.

Egyéb összeget fizettek: Árvay József 100 lejt, dr. Biró Lajos 80 lejt, 1937-es évfolyamra 300 lejt fizettek: Szabó T. Attila, Takácsy Miklós, gróf Teleky Béla, Vidovszky Erzsébet.

210 lejt fizettek: Dr. Allender Félix, Balogh Jolán, dr. Eckhardt Tibor, Gál István, Imrédy Béla, dr. Judik József, Kunstädter Hírlapiroda, Milotay István, Országos Kaszinó, Pécsi Egyetemi Könyvtár, Pethő Sándor, Rendőrök Nyugdíjgyulete, Stolz Aladár, Thirring Lajos, Városi Nyilvános Könyvtár.

150 lejt fizettek: Apponyi Margit, Asztalos Sándor, Bajkó László, Bakodi Antal, Balázs András, Bari Zoltán, Bereczky Ernő, gróf Bethlen Györgyné, Béli György, dr. Biró Vencel, Blédy Géza, dr. Boga Alajos, báró Bornemissza Elemérné, dr. Borsay Andor, dr. Dávid László, Domanyánc Annus, Erdélyi Gazdasági Egyesület, Ferencz András, dr. Ferenczi Géza, dr. Feszt György, Forrás István, Fülöp Ferenc, Gönczy László, dr. Groisz László, Gyarmathy Árpád, dr. György Lajos, Herepei János, Járosi Andor, Kalazantinum Igazgatósága, Koós Ferenc Kőr, dr. Kovács András, Kovács László, Lám Béla, Lyceum Könyvtár, Magyar Párt Helyi Tagozata, Medgyesi Magyar Kaszinó, Missziós Nővérek Helyben, dr. Moldován Pál, dr. Molnár Dénes, Nagyenyedí Magyar Kaszinó, Nagy Erzsébet, Nagy Irén, Országos Magyar Párt, Parádi Katus, dr. Parádi Kálmán, dr. Péterffy Pál, Raduch György, Ref. Kollégium Igazgatósága Helyben, Reischel Artur, Rimely Mária, Róm. Kat. Majláth Lyceum, dr. Rózsa József, Scharner Sándor, dr. Schilling Dezső, Strömpel Lili, dr. Sulyok István, Szász János, dr. Széll Lajos, Szilágyi Ferenc, dr. Terényi Sándor, dr. Tusa Gábor, Tüdös István, Ugron Győző, Urbán Károly, dr. Vargha Lajos, Vásárhelyi Boldizsár, Vásárhelyi Józsefné, Veress Ernő, dr. Vékás Lajos, Vita Ödönné.

75 lejt fizettek: Dr. Ferencz József, dr. Kristóf György, Lammert Sándor, Lőrincz József.

Egyéb összegeket fizettek: Dr. Jancsó Elemér 50, Katona József 120, Kedves András 80, Lakatos István 35, Magary-Kossa Zoltán 420, Mátyás László 30, Móricz Miklós 180, Ref. Teológia 40, Szekeres László 180, Varga Antal 180, Vorbuchner Adolf 120 lej.

Kolozsvár
Cluj, Str. Kogălniceanu
7.